

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
Katedra psychologie Filozofické fakulty

**OSOBNOSTNÍ PŘEDPOKLADY A MOTIVACE
PRO VÝKON POMÁHAJÍCÍCH PROFESÍ**

**Personality Preconditions and Motivation
for Work in Helping Professions**

Bakalářská diplomová práce

Autor: Mgr. Lenka Beranová

Vedoucí práce: PhDr. Eleonora Smékalová, Ph.D.

OLOMOUC
2010

Prohlašuji, že jsem bakalářskou diplomovou práci vypracovala samostatně. Všechny prameny a literaturu, jež jsem při zpracovávání používala nebo z nich čerpala, jsem řádně citovala a uvedla.

V Olomouci 26.11.2010

.....

Poděkování:

Ráda bych na tomto místě poděkovala PhDr. Eleonoře Smékalové, Ph.D. za odborné vedení mé práce a za její cenné rady a připomínky. Své rodině pak děkuji za toleranci a trpělivost, kterou se mnou měli po dobu vytváření této práce.

OBSAH

1	POMÁHAJÍCÍ PROFESE	8
1.1	Z historie pomáhajících profesí	8
1.2	Pomáhající profese a profesionální pomoc	9
1.2.1	Profesionalismus	9
1.2.2	Profesionální pomoc	10
1.2.3	Etické kodexy	12
2	OSOBNOST POMÁHAJÍCÍHO	13
2.1	Co je osobnost?	13
2.2	Psychické vlastnosti osobnosti	14
2.3	Osobnostní předpoklady vhodné pro práci v pomáhajících profesích	15
2.3.1	Temperament	15
2.3.2	Odolnost vůči stresu	16
2.3.3	Charakter	18
2.3.4	Vůle	21
2.3.5	Schopnosti a dovednosti	21
3	MOŽNÉ ZDROJE MOTIVACE PRO VÝKON POMÁHAJÍCÍ PROFESE	26
3.1	Motivace a potřeby	26
3.2	Faktory ovlivňující volbu pomáhající profese	27
3.2.1	Osobnostní dispozice	27
3.2.2	Socializační faktory	28
3.2.3	Motivační faktory spojené s deficitním uspokojováním potřeb pomáhajícího	31
4	VÝZKUMNÁ ČINNOST V OBLASTI ZJIŠŤOVÁNÍ OSOBNOSTNÍHO PROFILU POMÁHAJÍCÍCH A JEJICH MOTIVACE PRO VÝKON POMÁHAJÍCÍCH PROFESÍ	36
4.1	Výzkumy zaměřené na zjišťování osobnostních vlastností studentů pomáhajících profesí	36
4.2	Výzkumy zaměřené na zjišťování faktorů ovlivňujících motivaci volby povolání ve sféře pomáhajících profesí	38
5	METODOLOGICKÝ RÁMEC VÝZKUMU	42
5.1	Výzkumný problém a cíle práce	42
5.2	Předpoklady	43

5.3	Aplikovaná metodika	43
5.3.1	Testový set	43
5.3.2	Statistické metody	47
5.3.3	Zkoumaný soubor	47
5.3.4	Organizace a průběh výzkumného šetření	48
6	VÝSLEDKY VÝZKUMU	50
6.1	Výsledky v oblasti mapování osobnostních vlastností	50
6.1.1	Důležité vlastnosti pracovníků pomáhajících profesí tak, jak je vidí studenti sociální práce. Sebeuposouzení studentů.	50
6.1.2	Způsoby zvládání stresové zátěže u studentů sociální práce - výsledky vyhodnocení dotazníku SVF	52
6.1.3	Typy interpersonálního chování u studentů sociální práce - výsledky vyhodnocení dotazníku ICL	56
6.1.4	Výkonová motivace u studentů sociální práce - vyhodnocení dotazníku LMI59	59
6.2	Výsledky v oblasti mapování vědomé motivace a možných nevědomých faktorů přispívajících k volbě pomáhající profese	62
6.3	Diskuse	73
7	ZÁVĚR	78
8	SOUHRN	79
9	LITERATURA	81
10	Seznam grafů	85
11	Seznam tabulek	85
12	Seznam příloh	86

ÚVOD

Pomáhající profese jsou z hlediska požadavků kladených na ty, kdo si zvolili takové povolání, jedny z nejnáročnějších. Přiznejme si, že postava pomáhajícího profesionála, který by dostal všem požadavkům, je spíše nedostižným ideálem, který běžně mezi pomáhajícími nepotkáme. I tito pracovníci jsou jen lidé a ne stroje, a nelze tedy čekat, že budou vždy pracovat bezchybně, beze zbytku se držet všech norem a předpisů, navíc s vlídností, ochotou a empatickým pochopením pro starosti klientů a zároveň si u toho udrží vlastní duševní zdraví. Na druhou stranu je třeba, aby v povědomí pomáhajících profesionálů měřítko v podobě takového ideálu existovalo, jako motivace k udržení standardu profese na co nejvyšší úrovni.

Tématem této bakalářské práce jsou osobnostní předpoklady vhodné pro práci v pomáhajících profesích a motivy, které vedou k výběru profese v této oblasti. Bakalářská práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část.

Cílem teoretické části je zmapovat na základě studia odborné literatury stěžejní požadavky na osobnost pomáhajícího a shrnout poznatky o možných motivačních faktorech souvisejících s volbou pomáhající profese. Teoretická část má čtyři kapitoly. První kapitola seznamuje s pojmem pomáhajících profesí a jejich historií, dále vymezuje základní znaky profesionálního pomáhání a stanoví základní etická pravidla pro práci v pomáhajících profesích. Druhá kapitola se zabývá vymezením základních vlastností, které jsou pro výkon těchto povolání výhodné a někdy i nezbytné - od vrozených dispozic jako je temperament a s ním související odolnost vůči stresové zátěži, přes vlastnosti přispívající k psychické stabilitě pomáhajícího, k určení hlavních schopností a dovedností pomáhajících ve vztahu ke klientům až po volní vlastnosti zajišťující dosažení cíle pomáhání. Ve třetí kapitole jsou popsány motivy, které mohou vést k volbě pomáhající profese. Najdeme zde popis vědomých motivů i motivů a motivačních faktorů, které nejsou vždy na první pohled zjevné, jako je např. volba profese jako důsledek převrácení role mezi rodičem a dítětem v dětských letech pomáhajícího. Čtvrtá kapitola zachycuje některé z výzkumů, které v obou oblastech proběhly v posledních několika letech.

Cílem praktické části je jednak zjistit, jaké jsou představy budoucích pomáhajících profesionálů o ideálních vlastnostech vhodných pro práci v oboru a určit motivy, které tito mladí lidé uvádějí ve spojení s jejich rozhodnutím pracovat v této oblasti, ale zejména kvantitativním výzkumem ověřit na výběrovém souboru studentů sociální práce, jak některé z teoretických požadavků na osobnost pomáhajícího odpovídají skutečnosti, a které z motivů zmíněných v teoretické části lze objevit u tohoto souboru. Pro oblast osobnostních vlastností a motivace bylo stanoveno několik předpokladů, které byly ověřeny pomocí několika testových metod. V oblasti osobnostních vlastností se jedná o zmapování způsobů zvládání stresové zátěže, typů interpersonálního chování, výkonové motivace a výskytu vnitřního místa kontroly u výběrového souboru. V oblasti motivace jsou cílem ověřování zejména motivační faktory působící skrytě jako je např. typ rodičovské vazby, parentifikační zkušenost, nízké sebevědomí a zvýšená potřeba moci.

Věřím, že závěry, které přináší tato bakalářská práce nabízí množství témat k zamyšlení a mohou se stát podnětem pro další výzkum v této oblasti, případně podnětem k zamyšlení nad výběrem a způsobem vzdělávání adeptů na práci ve sféře pomáhajících profesí.

TEORETICKÁ ČÁST

1 POMÁHAJÍCÍ PROFESE

1.1 Z historie pomáhajících profesí

Je zřejmé, že člověk je pro život na Zemi ve srovnání s jinými živočišnými druhy od počátku vývoje lidstva nedostatečně vybaven. Přesto byl schopen přežít více než 40 000 let a svou činností si prostředí přizpůsobovat tak, aby se mu žilo čím dál snadněji (ponechme teď stranou úvahy, zdali jeho činnost v tomto ohledu nezašla v posledních stoletích příliš daleko). Tento vývoj by jistě nebyl možný bez vzájemné spolupráce mezi lidmi a péči o ty, kdo se z důvodů věku či zdraví nemohli přizpůsobit aktuálnímu tempu a sociálním požadavkům - tedy péči o děti, nemocné či staré osoby. Postupně začali někteří členové společenství plnit roli, která byla výhradně zaměřena na péči o blaho jednak celé skupiny, jednak jejich jednotlivých příslušníků. Jednou z nejstarších je funkce šamana či kouzelníka, jejichž úlohou bylo léčit za pomoci magie, sugesce a s využitím léčivých bylin nemoci lidí svého kmene. Plnili také funkci obřadníků, kdy se prostřednictvím rituálů, specifických pro danou situaci či roční období podíleli na řízení života společenství (Hrdý et al., 1994; Murphy, 1998). Časem se úloha šamana diferencovala, došlo ke vzniku dvou nejstarších pomáhajících profesí: o tělesné zdraví lidí se začali starat lékaři, o jejich duševní stav kněží. Zejména mniši a jeptišky působili zároveň po staletí i jako učitelé (další z dnešních pomáhajících profesí).

Počátky organizované pomoci lidem žijícím v nevyhovujících sociálních podmínkách lze podle historiků vystopovat už v době starověku. I v tehdejší době byly zakládány útulky pro staré či nemocné lidi, pořádaly se sbírky obnošeného šatstva, v antickém Řecku existovaly útulky pro děti bez rodičů i azylové domy pro válečné veterány. S příchodem křesťanství péče o potřebné přechází ve jméno lásky k bližnímu pod patronát katolické církve a je opět spojena s činností klášterů, které mnohdy fungovaly zároveň jako chudobince, špitály a sirotčince (Navrátil, 2001). Osmnácté a devatenácté století probíhaly ve znamení industrializace a urbanizace. V této době došlo též k mohutné sekularizaci, církev ztratila hodně ze svého vlivu, po celé Evropě rušily se kláštery a vyvlastňoval církevní majetek. Mnoho řádů věnujících se charitativní činnosti zaniklo. Chudých a sociálně problémových skupin obyvatel ovšem neubývalo, naopak. Vystala potřeba ustavení nových institucí sloužících těmto sociálním skupinám a především potřeba lidí, kteří by se o tyto osoby starali. Tak vznikla v druhé polovině 19. stol. nová profese

sociálního pracovníka, nejprve na severoamerické půdě a v Anglii, posléze se pak rozšířila do celé Evropy. Počátky psychologie jako samostatného oboru spadají do stejné doby, psychiatrie jako věda je jen o něco málo starší, vznikla na přelomu 18.-19.stol. (Bouček, 2003)

Dualismus péče o tělo a duši ve své podstatě přetrvával až do konce 19. a začátku 20. století. Ke změně a posunu k vnímání člověka jako celostní bytosti přispěli v tehdejší době např. S. Freud a jeho žák O. Fenichel (Danzer, 2001), E. Kraepelin a další. Tyto tendence se v průběhu 20. stol. rozvíjely. Současné na člověka zaměřené obory hovoří o člověku jako o bio-psycho-sociálně spirituální bytosti. Žádný sociální pracovník dnes nevystačí pouze se znalostí zákonů týkajících se sociální politiky, chápe také, jaký dopad má sociální situace klienta na jeho duševní a tělesný stav a vice versa; psycholog i psychiatr musí vědět, jak funguje lidské tělo a musí mít také základní přehled o sociálních službách, které mohou jejich klienti využít. Dobrý lékař dnes ví, že když pacient přijde se somatickým problémem, může se tím hlásit ke slovu bolavá duše a nebo obráceně, že primárně somatický problém může mít za následek poškození duševního zdraví.

1.2 Pomáhající profese a profesionální pomoc

Cílem všech pomáhajících profesí (angl. helping professions) je blaho člověka a jeho zdravý život ve smyslu anglického *well-being*: *"Zdraví je celkový (tělesný, psychický, sociální a duchovní) stav člověka, který mu umožňuje dosahovat optimální kvality života a není překážkou obdobnému snažení druhých lidí"* (Seedhouse 1995, cit. Křivohlavý, 2001, s. 40) Teoretické poznatky v rámci jednotlivých oborů, výzkum i praktická činnost směřují k detekci a řešení problémů člověka a k *"... získávání nových poznatků o člověku a jeho podmínkách k životu, tak aby pomoc mohla být účinnější."* (Hartlovi, 2000, s. 185) Mezi typické pomáhající obory řadíme sociální práci, lékařské obory včetně psychiatrie, psychologii, pedagogiku a speciální pedagogiku.

1.2.1 Profesionalismus

Ještě než se zaměříme na to, jak se běžná forma pomoci liší od profesionální, pojďme se zamyslet nad významem slova profese. Podle Nečasové (Nečasová in Fischer, O. Milfait, R. a kol., 2008) se profese, narozdíl od jiných povolání, vyznačují pěti podstatnými znaky:

- příprava na práci v konkrétní profesní oblasti zahrnuje důkladnou teoretickou přípravu a praktický výcvik v řádu stovek hodin,

- autorita profese u klientů - klienti přichází, protože jsou přesvědčení, že jim profesionál pomůže vyřešit jejich problém, naplnit jejich potřeby, jinými slovy, že profesionál "ví co dělá",
- autorita, kterou dané profesi přiznává společnost - např. tím, že vyžaduje k výkonu profese potřebné vzdělání, nad jehož zprostředkováním je vykonávána kontrola v podobě akreditací a monitoringu obsahu studijních programů; předpoklady pro výkon jednotlivých profesí i sféra jejich působnosti jsou také ošetřeny legislativně,
- kultura profese - práce v rámci jednotlivých pomáhajících oborů funguje jako síť institucí pracujících s klienty, vzdělávacích organizací, výzkumných center a profesních asociací. Vzájemná setkání pracovníků vytváří profesní kulturu se specifickými normami a hodnotami, profesním slangem, typickým způsobem oblékání, apod.,
- existence etických kodexů - dokumentů definujících obecná i konkrétní pravidla práce v jednotlivých profesích (dále viz. kap.1.2.3)

1.2.2 Profesionální pomoc

"Profesionální pomoc je mimo jiné typická také tím, že se dostává ke slovu tehdy, kdy ostatní způsoby, jimiž lidé řeší své problémy, selhávají nebo nejsou dosažitelné ať z osobních, či společenských důvodů" (Úlehla, 2009, s.9) Jinými slovy - člověk vyhledá pomoc profesionála ve chvíli, kdy jeho copingové mechanismy a neformální pomoc poskytovaná rodinou, přáteli, známými, apod. jsou neúčinné, případně nedostačující.

Úlehla (2009) hovoří o třech opěrných bodech, na kterých stojí všechny pomáhající profese. Jsou to:

- normy společnosti (zákony, předpisy, směrnice, atd.) - jde o pravidla stanovící limity pro přípustné vztahy mezi lidmi, mohou přikázat, zakázat, příp. omezit určitý způsob chování
- klient - člověk, který vyhledal pomoc profesionála, protože mu jeho chování, myšlení, jednání, postoje, názory, způsob života, apod. působí potíže buď ve vztahu k sobě samotnému nebo ve vztahu k druhým lidem,
- odbornost pomáhajícího pracovníka, kterou je třeba získat, udržovat i rozvíjet

Úkolem pomáhajícího je v dialogu s klientem nalézt kompromis mezi tím, co chce společnost (tak, jak to vyjadřuje prostřednictvím svých norem) a tím co by chtěl klient: *"Pracovník jakožto prostředník mezi normami společnosti a způsoby lidí dělá mimořádné*

věci: je mediátor, katalyzátor, koordinátor a komunikátor." (Úlehla, 2009, s.25) Podle stejného autora musí profesionální práce s klientem splňovat dvě podmínky - má být vyústěním volby mezi alternativami, pracovník by měl pro každou klientovu situaci být schopen navrhnout více variant řešení. Užitečnost postupu i řešení musí posoudit klient a pracovník by měl dodržení této druhé podmínky zajistit: *"pomoc je nepřetržitým zvaním druhého k dialogu"* (Úlehla, 2009, s. 23)

Dalším znakem profesionality pomáhajícího je jeho neustálá reflexe takových voleb a veškeré spolupráce s klientem. Vždy by se měl sám sebe ptát, zdali je ochoten zodpovídat za své počínání, vymezit hranice své odpovědnosti a odpovědnosti klienta v průběhu společné práce, zkoumat klientův problém z různých perspektiv, být si vědom svého poslání v rámci profese a zkoumat svou motivaci pro výkon povolání : *" vědět čím pomáhá, podle čeho měří vlastní profesionalitu a ...úspěch vlastní práce."* (Úlehla, 2009, s 64) Pomoc má být užitečná, založená na respektu ke klientovi a spolupráce mezi nimi by měla být pokud možno příjemná, Úlehlovými slovy, pomoc *"nemá bolet"*. (Úlehla, 2009, 32)

Pomáhající profese se od jiných povolání liší tím, že stěžejním pro jejich výkon je navázání lidského vztahu mezi pomáhajícím profesionálem a klientem. Lidé hledající řešení svých svízelných situací potřebují vědět, že o jejich problém a hlavně o ně samotné má pracovník opravdový zájem, potřebují si k němu vytvořit důvěru. Tento vztah se stává nejdůležitějším prostředkem a cestou k cíli. Setrvání v tomto vztahu klade nemalé požadavky na klienta, neboť nezřídka dojde k poznání, že k dosažení tohoto cíle bude třeba, aby změnil své dosavadní způsoby chování, názory, pohled na svět, hodnoty, apod. Daleko náročnější je pak tento vztah pro pomáhajícího profesionála, který má pro klienta představovat dočasnou, ale někdy i dlouhodobou oporu v jeho životě a musí mít v sobě dostatek schopností a sil tomuto nároku dostat , nezklamat klienta a zároveň jednat vždy jako zástupce společnosti a jejích norem.

1.2.3 Etické kodexy

Etické kodexy jsou dokumenty odkazující na základní hodnoty pomáhajících profesí a stanovící pravidla, která by měl každý profesionál dodržovat. Obsahují cíle a ideály profese, slouží jako měřítko pro hodnocení praxe a zároveň jsou základním dokumentem chránícím klienty před zneužitím moci pomáhajícím pracovníkem a před zanedbáním péče. Jsou vodítkem pro řešení etických dilemat a slouží k ochraně samotné profese před vnějšími zásahy. Najdeme v nich také požadavky na osobnost pomáhajícího profesionála (Fischer, O., Milfait, R. et al., 2008). Většinou se dělí na několik částí vztahujících se k obecným požadavkům profese, k výkonu povolání ve vztahu ke klientům, zaměstnavateli, spolupracovníkům a společnosti. K důležitým principům, stanoveným v etických kodexech pomáhajících profesí v České republice - Etickém kodexu České lékařské komory, Etickém kodexu České asociace sester, Etickém kodexu sociálních pracovníků ČR, Etickém kodexu ČMPS - patří:

- ochrana důstojnosti klienta a úcta k jeho osobě
- ochrana osobních údajů klienta a zachování povinné mlčenlivosti ohledně informací získaných o klientovi při výkonu povolání
- požadavek potřebné kvalifikace a vzdělání
- pravidlo nestrannosti a ne-diskriminace
- povinnost poskytnout klientovi všechny potřebné informace a spolupracovat na vyřešení jeho problému na základě klientova
- informovaného souhlasu (případně souhlasu jeho zákonného zástupce)
- podpora prestiže povolání v očích veřejnosti

2 OSOBNOST POMÁHAJÍCÍHO

2.1 Co je osobnost?

Slovo "osobnost" pochází z lat. *persona*, což byl výraz označující masku používanou herci antických dramát, později *personalitas*. Později se tímto výrazem popisovaly vnější projevy v chování člověka (tedy "společenská maska") a nakonec i jeho povaha. Dnes má tento pojem v českém jazyce tři významy: může jít o celkový soubor vlastností typických pro daného jedince, označuje se jím také člověk, který umí na druhé udělat dojem, používá se i pro popis osob s významným společenským postavením (Smékal, 2007).

Co je tedy osobnost? O shrnutí jejích nejpodstatnějších znaků a vystižení jádra pojmu po dlouhá léta usilovali mnozí filosofové a psychologové. Je známo, že G.W.Allport sesbíral takových definic na padesát už v první polovině 20. století, od té doby vzniklo mnoho dalších. Definice nejčastěji citovaná v učebnicích psychologie pochází z pera samotného Allporta: *"Osobnost je dynamická organizace těch psychofyzických systémů individua, které determinují jeho charakteristické chování a prožívání."* (G.W.Allport, 1961 cit. Smékal, 2007, s.25) Tato definice, jak vidíme, obsahuje poukaz na vzájemnou provázanost tělesných a mentálních procesů a stavů, které jsou v neustálé interakci a vývoji, a hlavně, jsou typické pro konkrétní osobu - tedy, liší se člověk od člověka. Na světě bychom nenašli dva jedince se stejnou osobností, i dvojčata vychovaná ve stejném sociálním prostředí mívají odlišnou povahu.

Jedním z podstatných znaků osobnosti je tedy specifická. Mezi další patří (Smékal, 2007):

- stálost a změna - jsou osobnostní dispozice, které se během života příliš nemění (tzv. rysy podle R.B.Catella, kardinální či centrální dispozice podle Allporta, apod.). Na druhou stranu, člověk je otevřený systém interagující se svým prostředím, podléhající změně, a tak i některé z těchto dispozic mohou léty ustoupit do pozadí a jiné se naopak zvýraznit,
- zrání a učení - jdou dva vzájemně se doplňující procesy, které jsou klíčové pro vývoj osobnosti člověka. Zráním rozumíme geneticky danou posloupnost růstu organismu a jeho změn, do jisté míry nezávislou na vlivu prostředí (Hartlovi, 2000). Mezi vnější podmínky, které mohou napomoci rozvinout geneticky daný

potenciál jedince nebo být naopak jeho překážkou patří vlivy fyzického prostředí (klimatické podmínky, kvalita životního prostředí, atd.), ale především sociální učení. Je to proces, který determinuje vývoj osobnosti prostřednictvím zkušeností, kterých člověk nabývá v mezilidských vztazích, a to už od nejútlejšího věku v rodině, mezi vrstevníky, zařazením se do různých sociálních institucí, členstvím v různých formálních a neformálních sociálních skupinách. Většinu svých potřeb člověk uspokojuje právě prostřednictvím těchto vztahů a způsob, jakým to realizuje, na tom, s jakými lidmi, lidskými vzory, způsobem výchovy a vedením se v životě setkal,

- proaktivnost a reaktivnost - člověk jednak reaguje na podněty z prostředí, jednak toto prostředí také aktivně mění, *"je s to záměrně sledovat své cíle, plánovat, předvídat"* (Smékal, 2007, s.36)
- organizace - osobnost je integrovaný systém, kde každá složka má své místo a funkci, a která ovlivňuje činnost ostatních složek i celého systému,
- vědomí - je základním znakem osobnosti, bez uvědomění si sebe sama a svého já v časovém horizontu není lidská existence. *"Nejvyšší formou vědomí je sebevědomí, uvědomění si sebe sama jako osobnosti"* (Smékal, 2007, 37),
- svoboda a determinismus - je mnoho věcí, které člověk ve svém životě nemůže ovlivnit - svou genetickou výbavu, geografické podmínky, do kterých se narodí, výchova, kterou projde, atd. Svoboda člověka spočívá v postoji, který k těmto danostem zaujme, slovy V.E. Frankla: *"Podmínky člověka nepodmiňují zcela. V daných mezích záleží na něm, zda se jim podrobí nebo vzdá, nebo nikoli. Stejně tak se může postavit i nad ně."* (Frankl, 1978 cit. Drapela, 2003, s.147)

2.2 Psychické vlastnosti osobnosti

Psychická vlastnost osobnosti je synonymem pro označení *rys osobnosti*. Jde o *"relativně trvalý způsob, jímž se jeden jedinec liší o d druhého a predispozice reagovat určitým způsobem v mnoha různých situacích"* (J.P.Guilford, 1959 cit. Nakonečný, 2009, s. 137)

Podle Nakonečného (2009) lze chápat rys dvojím způsobem - jako relativně stálý ráz pozorovatelného chování nebo jako stabilní dispozici k takovému chování. V prvním případě jde o popis, druhém o vysvětlení. Nakonečný odkazuje na R.B. Cattella, který rozdělil rysy na tzv. povrchové, což jsou vzájemně propojené pozorovatelné způsoby

chování (např. altruismus - tendence pomoci členu rodiny v případě těžkostí, pravidelný příspěvek z bankovního účtu na chod neziskové organizace, dobrovolnická práce v pomáhajících institucích). Druhým typem rysů jsou rysy pramenné, které jsou psychologickými příčinami takových tendencí v chování. Cattell je označoval jako faktory osobnosti (Cattell, 1965 in Nakonečný, 2009). Cattell dělil rysy také jiným způsobem, na konstituční (dané dědičností) a rysy utvářené prostředím, na rysy schopnostní (potenciál člověka dosáhnout stanovených cílů) a temperamentové (Drapela, 2003)

G.W.Allport používal pro označení psychických vlastností výraz osobní dispozice. Narozdíl od Cattella, který předpokládal, že existují tzv. společné rysy (tj. prvky chování vyskytující se u velkého počtu osob), byl Allport přesvědčen, že osobní dispozice jsou specifické pro daného člověka. Hierarchicky je rozdělil na kardinální dispozice (dominantně se uplatňující dispozice, jakýsi leitmotiv jedince), centrální dispozice (s velkým významem pro jedince, jsou výrazné a konzistentní) a sekundární dispozice (méně významné a konzistentní).

Jiný způsob klasifikace psychických vlastností použil R. Meili (Nakonečný, 2009), který je roztřídil na :

- motivačně - aktivační vlastnosti (pudy, motivy, zájmy)
- temperament (dynamická vlastnost ovlivňující průběh psychických procesů)
- výkonové vlastnosti (vlohy, schopnosti, dovednosti)
- charakter ve smyslu morálních vlastností, stojících na individuálním systému hodnot

2.3 Osobnostní předpoklady vhodné pro práci v pomáhajících profesích

Zaměřme se nyní na jednotlivé skupiny vlastností a zamysleme se nad tím, které z nich jsou výhodné pro pomáhajícího profesionála. Je třeba poznamenat, že jejich stanovení a výčet zřejmě nebude úplný, ale pokusme se určit ty, které jsou kromě potřebného odborného vzdělání a kvalifikace pro práci v pomáhajících profesích důležité.

2.3.1 Temperament

Slovo vzniklo z lat. "*temperamentum*" ("správná směs"). Výrazem rozumíme vrozenou dispozici osobnosti projevující se zejm. v ustáleném způsobu emočních reakcí na situace,

do kterých se člověk dostává. Lidé se od sebe liší tím, jak rychle a intenzivně reagují na podněty, jak dlouho trvá emoční stav vyvolaný podnětem a jaké jsou jejich vnější projevy prožívaného emočního procesu či stavu (Smékal, 2007). Z historie psychologie osobnosti je známo množství lékařů a psychologů, kteří navrhli různé způsoby, jak lze člověka zařadit do určitého temperamentového typu. Za všechny jmenujme asi nejslavnějšího a nejstaršího "typologa" Hippokrata, E. Kretschmera, W.H.Sheldona, C.G. Junga, H.J.Eysencka, často diskutována je také teorie temperamentu podle C.R.Cloningera.

Samotnou podstatou práce v pomáhajících profesích je každodenní kontakt s lidmi, v požadavcích na osobnostní předpoklady pro takovou činnost se opakovaně objevuje vztah k lidem a schopnost jednat s lidmi (Kopřiva, 2006; Matoušek, 2003; Vymětal, 2003, Úlehla, 2009, aj.). Proto je lépe, když jedním ze základních temperamentových rysů pomáhajícího profesionála je **extraverze**. Původně Jungův termín, který do své temperamentové typologie převzal také H.J.Eysenck, označuje soubor vlastností, které jsou typické pro člověka zaměřeného "navenek", směrem k ostatním lidem. Patří sem mj. otevřenost, společenskost, citlivost, pohodovost. Nutným korelátem extraverze při práci s lidmi v obtížné životní situaci je **emoční stabilita** tvořící jeden pól z dvojdimenzionálního Eysenckova temperamentového modelu, kterou můžeme popsat jako schopnost udržet si psychickou rovnováhu i v zátěžových situacích, do kterých se pomáhající profesionálové dostávají velice často. Lidé emocionálně stabilní bývají klidní, vyrovnaní, s dobrou sebekontrolou (Smékal, 2007). Nedostatek emoční stability vede v profesním životě ke konfliktům s klienty, kolegy i nadřízenými, v kombinaci s dalšími osobnostními dispozicemi také k depresi nebo syndromu vyhoření.¹

2.3.2 Odolnost vůči stresu

Pomáhající profesionálové se často dostávají do stresových situací, ať už krátkodobých nebo déle trvajících, kdy jim jejich práci maří různé faktory - od financování péče a pomoci, přes zákonná nařízení a normy instituce, po samotné klienty (případně jejich sociální okolí). Práce v pomáhajících profesích tak vyžaduje **vysokou frustrační toleranci**. Frustrace je negativní stav vyvolaný situací, kdy člověku nějaká překážka brání k dosažení

¹ Také burn-out syndrom - jev typický pro pomáhající profese, projevuje ztrátou osobního zájmu a zájmu o profesní činnost. Typickými příznaky jsou např. psychické vyčerpání, poruchy paměti a pozornosti, somatické poruchy, pocity úzkosti a skleslosti, snížená sebedůvěra, problémy ve vztazích v soukromém i profesním životě, vč. nezájmu až cynismu ve vztahu ke klientům (Hartlovi, 2000)

vytčeného cíle. Tyto překážky mohou být vnější (tj. hmotná věc, případně jednání druhého člověka) a vnitřní (daná osobnostními dispozicemi - např. stydlivost, úzkostnost, apod.). Odolnost vůči frustraci se nazývá frustrační tolerance. Ta je částečně záležitostí temperamentu, lidé se liší citlivostí na stresory (zjednodušeně řečeno, sangvinici nebo flegmatici si s frustrační zátěží pravděpodobně poradí lépe než cholerici či melancholici), ale vyvíjí se také na základě výchovy a celkové životní zkušenosti jedince. Situačně také závisí na zdravotním stavu člověka, rezervě psychických sil a dovednosti odpočívat (Smékal, 2007). Snížená frustrační tolerance mívá v životě pomáhajícího podobné důsledky jako emoční instabilita.

Nezbytným předpokladem pro práci v pomáhajících povoláních je tělesné a duševní zdraví pomáhajícího. Je samozřejmé, že lidé pracující v této sféře by měli dbát všech preventivních zásad a opatření, které mohou přispět k udržení či zlepšení obojího. Kromě toho také existují osobnostní dispozice, které jsou klíčové při zvládání zátěže jak v soukromém životě, tak v profesní oblasti. Řeč je o tzv. salutogenních faktorech (Hartlovi, 2000) Patří sem zejména tzv. umístění vlivu (locus of control, viz. kap. 2.3.3.), optimismus a smysl pro humor, vnímaná vlastní zdatnost a nezdolnost.

Je jasné, že bez **optimismu** a **smyslu pro humor** se lidem poskytuje pomoc těžko. Pomáhající bývají téměř každodenně svědky zamotaných lidských osudů, slyší o neštěstích, která jejich klienty potkala, často se tyto příběhy týkají těch nejzranitelnějších členů společnosti, jako jsou děti, lidé s handicapem nebo staří lidé. V takovém povolání je lépe vnímat skutečnost z hlediska příslovečné poloplné sklenice, to znamená věřit, že ve většině lidí i událostí je něco dobrého a nakonec se vše vydaří (Baštecká, 2001). Smysl pro humor pomáhá zachovat si nadhled, je to schopnost vnímat prvky absurdity a komična i ve vážných životních situacích a problémech.

Vnímaná osobní zdatnost (self-efficacy) je přesvědčení o tom, že člověk dokáže s vlastními silami a s využitím dostupných zdrojů dosáhnout toho, co si předsevzal (Baštecká, 2001; Křivohlavý, 2001). Mnoho případů klientů vypadá na první (a někdy i na druhý) pohled neřešitelně, a bez víry pomáhajícího ve své profesní kompetence by jejich řešení ani možné nebylo. Vždyť i klient za pomáhajícím přichází v dobré víře, že mu poradí a pomůže, protože ví, jak na to. Tato dispozice souvisí s předchozím optimismem, a také s další vlastností, kterou je **nezdolnost**, jež je charakterizována třemi "v" ("c" v angl.):

vložení se (commitment) naplno do běhu věcí s vírou v úspěch, kdy překážky jsou vnímány jako výzva (challenge), a kdy člověk má pocit, že má nad průběhem událostí vládu (control) (Baštecká, 2001). Osobní zaujetí případem klienta a chuť společně s ním zdolávat bariéry práci pomáhajícího profesionála v mnohém usnadňuje. Samozřejmě, že lze pracovat i bez nadšení, s neochotou důkladně se seznámit s klientovými obtížemi. Pak se ovšem z pomáhání stává rutina, kdy práce je vnímána jako *"nezbytná oběť pro umožnění skutečného života, jenž začíná až po pracovní době"* (Kopřiva, 2006)

Je také otázkou, nakolik by měla profese ovlivňovat soukromý život pomáhajícího. Pokud si představíme život jako pomyslnou stoličku, jejíž tři nohy tvoří zdraví, práce a partnerské a rodinné vztahy, je evidentní, že žádná z nich nemůže být kratší ani delší, aby stolička zůstala stát. Nosí-li si pomáhající pracovní problémy a starosti domů, naruší to jeho soukromé vztahy a naopak, soukromé problémy mohou mít velký dopad na práci s klienty, nehledě na to, že obtíže jednoho nebo druhého rázu se dříve nebo později projeví na zdraví pomáhajícího. Jedním z prostředků, jak se vyvarovat takových důsledků, je supervize.

2.3.3 Charakter

Stejně jako v případě osobnosti, jednotnou definici významu slova charakter v učebnicích nenajdeme. Jen namátkou:

- *"Charakter definujeme jak osobnost s určováním její hodnoty a osobnost jako charakter bez určování její hodnoty: charakter je zhodnocená osobnost"* (Allport, 1961 cit. Nakonečný, 2009, s.455)
- charakter jako *"relativní konstanta osobního cítění a chtění hodnot"* (Remplein, 1965 cit. Nakonečný, 2009, s.458)

Nakonečný (2009) poznamenává, že pojmu charakter se v psychologii užívá ve dvojitým významu: můžeme tak označit *"individuální zvláštnost člověka"* nebo popisuje *"morální charakter"*, tj. chápe jej jako složku osobnosti, která kontroluje a řídí chování člověka podle určitých norem platných ve společnosti. Charakter je získanou osobnostní dispozicí, formuje se zejména působením výchovy a sociálního prostředí. Pro potřeby této práce se budeme držet prvního významu tohoto slova.

Pomáhající pracovník by měl, jako zralý člověk, dokázat odpovědět na otázky: "kdo jsem", "kam patřím"? Odpovědi na tyto otázky jsou otázky po vlastní **identitě** - předpokládají přijetí vlastního těla včetně pohlaví a věku, spokojenost v sociálních vztazích a přiměřený způsob přijetí základních sociálních rolí - role partnerské a dalších rolí rodinných, vrstevnických a profesních. Lidé s nevytvořenou identitou prožívají pocit, že nikam nepatří, ve svém životě jsou často závislí na zralejších jedincích, případně se společnosti straní nebo se pokoušejí zařadit neadekvátním způsobem (Smékal, 2007) V pomáhajících profesích by pracovat neměli.

J.B. Rotter zavedl v 60. letech 20. stol. pojem "místo kontroly" (locus of control). Označil tak *"pocit většího či menšího vlivu na události a výsledky činností"* (Smékal, 2007, s.345). Jde o bipolární dimenzi, jejímiž krajními body jsou interní místo kontroly a externí místo kontroly. Lidé s interním místem kontroly jsou přesvědčeni, že události, jejichž jsou účastníky, mohou ovlivnit díky svým možnostem, kompetencím, dovednostem. Jsou ochotni za výsledek svého konání přijmout odpovědnost. Externalisté očekávají, že se události vyřeší samy, případně je někdo vyřeší za ně. Odpovědnost za to, co se s nimi děje, převádějí na ostatní, případně na neosobní entity, jako jsou "osud" nebo "štěstí"(Smékal, 2007; Křivohlavý, 2001) Internalismus či externalismus v čisté podobě jsou extrémy, které mohou být znakem psychické poruchy. Většina z nás se pohybuje někde mezi oběma póly. Práce v pomáhajících profesích nicméně vyžaduje vysokou míru samostatnosti a odpovědnosti, a proto je dobré, aby se postoj pomáhajícího ohledně sféry jeho vlivu na průběh událostí blížil k **internímu místu kontroly**.

Podstatou našeho vztahu k sobě samotným je naše **sebehodnocení**, to, jak jsme spokojeni sami se sebou. Jádrem sebehodnocení je pak **sebeúcta**, což je hodnota, kterou člověk přisuzuje sám sobě. Sebeúcta se vyvíjí prostřednictvím zpětné vazby, kterou jedinci o něm poskytují rodiče a jiné vztahově významné osoby (Hartlovi, 2000). Sebeúcta přímo souvisí se **sebeakceptací**, tedy s tím, jak se máme rádi. Sebeakceptace je v pomáhajících profesích důležitá. Pokud pomáhající pracovník nemá dostatečně rád sám sebe, případně odmítá kromě svých kladných vlastností přijmout i temné stránky své povahy, pokud ze svého života "vytěsňuje" některé okamžiky či celá období, způsobuje to pak problémy v případové práci. Pomáhající profesionál by měl mít také přiměřené **sebevědomí**, tj. *"stav mysli vyznačující se nepřítomností nejistoty, ostychů nebo rozpaků, provázený klidnou vírou v sebe a svoje schopnosti, beze stop podceňování nebo nadutosti"* (Hartlovi, 2000,

s.525). Příliš vysoké či naopak nízké sebevědomí pomáhajícího souvisí s neadekvátní motivací pro práci v této sféře (dále viz. kap.3.2.3.3)

Důležitou schopností potřebnou k výkonu povolání pomáhající profese je **sebereflexe**. Jde o uvědomování si svých povahových rysů a způsobů jednání a jejich porovnání s ideálním obrazem já (Smékal, 2007) Bez důkladného **sebepoznání** může pomáhající při práci s klientem nadělat více škody než užitku, proto také bývá zdůrazňováno, že by bylo vhodné, aby adepti pomáhajících profesí procházeli sebezkušenostním výcvikem (Kopřiva, 2006; Úlehla, 2009). Jak poznamenal J. Skála: *"...člověk, který chce ovlivňovat životy druhých, musí mít svůj život v pořádku. Má mít svoje problémy zpracovány. Když se jich nemůže zbavit, má jich plné ruce. Přitom má mít své problémy odlehčené v torně na zádech a ruce volně k dispozici. Potom má také legitimní právo zajímat se o druhé nebo vstupovat do jejich života"* (Skála in Hučín, 2001, s.34)

Uvažujeme-li o charakteru v dimenzích morálky, dostáváme se k pojmu **svědomí**, které můžeme definovat jako *"formu prožívání morálního hodnocení vlastních činů, motivů a citů"* (Hartlovi, 2000, s.577) Je to vnitřní autorita, která člověka k některým činům pobízí, před jinými ho varuje, chválí ho prostřednictvím pocitů hrdosti a uspokojení nebo trestá pomocí tzv. výčitek svědomí, kdy jedinec pociťuje vinu, stud nebo lítost (Nakonečný, 2009). Svědomí se formuje sociálním učením, je kulturně a sociálně podmíněné. Jednou ze zlatých zásad pomáhajících profesí je staré pravidlo medicíny: "primum non nocere" - "především neškodit". Z toho vyplývá, že u pracovníků pomáhajících profesí by mělo dobře fungovat především svědomí "před činem" (conscientia antecedens), tedy ta část svědomí, která určuje morální kvalitu plánovaného jednání, a jako takové ho schvaluje případně odmítá (Anzenbacher, 2001). Pokud se podíváme na morálku Kohlbergovým pohledem, mohli bychom vyžadovat, aby se pomáhající nalézali na postkonvenčním stupni morálního vývoje, což mj. zahrnuje schopnost rozeznat, kdy jednání podle zákona může vést k bezpráví, a kdy život člověka a svoboda jsou absolutními hodnotami (Heidbrink, 1997) Základní pravidla etického jednání jsou ve většině pomáhajících profesí ošetřena etickými kodexy (viz. kap. 1.2.3)

2.3.4 Vůle

Vůle jako složka osobnosti je v psychologii chápána dvojím způsobem (Nakonečný, 2009): jako proces regulující chování a jako osobnostní dispozice, která tento proces umožňuje. Volní vlastnosti projevující se v lidském jednání a potřebné v pomáhajících profesích jsou: **spolehlivost**, protože díky ní se vytváří důvěra ve vztahu mezi pomáhajícím a klientem, i v pracovních a kolegiálních vztazích, **svědomitost** - svědomití lidé jsou pracovití, dotahují věci do konce, jsou disciplinovaní (Svoboda, 297), **sebeovládání** (regulace vlastních emocí tak, aby napomáhaly dosažení stanoveného cíle) a **trpělivost**, potřebné zvláště v kontaktu s nepřizpůsobivými klienty a **smysl pro odpovědnost**. Tím, že pomáhající s klientem stanoví po dohodě společný cíl práce, přebírá za něj každý svůj díl odpovědnosti - jde o to vytrvale a konzistentně mířit k onomu cíli (Kratochvíl, 2005). Odpovědnost lze také chápat jako ochotu jednat podle požadavků a norem. V první řadě jde o etickou odpovědnost vůči klientovi, v právním slova smyslu také o trestní, občanskoprávní, pracovněprávní, správní a disciplinární odpovědnost (Baštecká, 2001).

2.3.5 Schopnosti a dovednosti

Schopností rozumíme *"soubor předpokladů nutných k úspěšnému vykonávání určité činnosti, dovednosti."* (Hartlovi, 2000, s.536) Schopnosti se rozvíjí učením na základě vrozených předpokladů, tzv. *vloh*. (Čáp, 2001).

Od schopností je třeba odlišit dovednosti - jsou to též naučené dispozice k výkonu činností, ale provádění těchto činností je díky dovednostem správné, rychlé a úsporné (Hartlovi, 2000). *"Podmínkou rozvoje schopností je stimulace z prostředí, která vytváří elementární dovednosti, ty se usazují a zobecňují ve schopnostech, které umožňují další zdokonalování dovedností."* (Smékal, 2007, s.301)

Schopnosti i dovednosti lze různě dělit do skupin podle typů. Již jednou zde bylo řečeno, že klíčovým prostředkem profesionální pomoci je vztah mezi pomáhajícím profesionálem a klientem. Budeme se tedy zabývat těmi schopnostmi a dovednostmi, které přispívají k vytvoření takového vztahu.

Základním předpokladem pro výkon jakékoli profese je inteligence. Inteligenci chápeme jako "*globální schopnost individua účelně jednat, rozumně myslet a vypořádat se účinně se svým okolím*" (Wechsler, 1948 cit. Nakonečný, 2009). Znak inteligentního chování jsou dobrá orientace, pružné správné a rychlé myšlení, ostré vnímání, dobrá paměť a pozornost (Nakonečný, 2009). Matoušek (2003) do výčtu předpokladů a dovedností pracovníka pomáhajících profesí zařadil **dobrou inteligenci** (tj. IQ skóre minim. 110 a více) spolu s ochotou neustále se vzdělávat a rozšiřovat své praktické dovednosti. Uchazeči o vysokoškolské studium pomáhajících oborů v České republice procházejí dvoufázovým přijímacím řízením, kde v prvním kole je prověřena právě jejich obecná inteligence pomocí tzv. OSP testů, které zahrnují verbální, analytickou a kvantitativní část.

Práce v pomáhajících profesích však vyžaduje zejména dobrou **sociální inteligenci**. Je to smysl pro spolupráci, schopnost úspěšně jednat ve vztazích s druhými lidmi, udržovat s nimi nekonfliktní vztahy, obratnost v komunikaci, umění předvídat chování druhých lidí, jinými slovy, schopnost dobře působit na své okolí (Hartlovi, 2000, Nakonečný 2009). Sociální inteligence nemusí jít vždy nutně ruku v ruce s inteligencí obecnou, ale narozdíl od obecné se jí lze do jisté míry naučit. S termínem sociální inteligence úzce souvisí pojem **emoční inteligence**. P. Salovey a J. Mayer zavedli tento termín v 90. letech 20. stol., ale známější je ve spojení se jménem jeho popularizátora D. Golemana. Emoční inteligence sestává z několika dovedností (Plháková, 2003; Šnýdrová, 2008):

- znalost vlastních emocí
- zvládání emocí přiměřené dané situaci
- sebemotivace
- empatie
- zvládání mezilidských vztahů

Jak vidíme, opakují se nám zde základní předpoklady, které by měl pomáhající profesionál splňovat: se sociální inteligencí koresponduje poslední složka emoční inteligence. O sebereflexi, sebezkušenosti a sebeovládání (první a druhá složka emoční inteligence) v souvislosti s pomáhajícími profesemi už jsme se zmínili v předcházejících částech textu. Za součásti sebemotivace můžeme považovat ctižádost, pozitivní postoj k činnosti, ale i vytrvalost a iniciativu.

Složkou emoční inteligence, která je v pomáhajících profesích skloňována ve všech pádech, a která je pro práci s lidmi jednou z nejdůležitějších je **empatie**. Znamená umění

vcítit se do druhého člověka, jeho pocitů a jeho situace, vidět svět jeho očima: "...*chce-li se kdokoliv s kýmkoliv porozumět, musí obraz druhého vzít v úvahu, musí ho pochopit zevnitř, jako součást vnitřního světa druhého*" (Kopřiva, 2006, s.30) Jiřina Prekopová ve své monografii věnované empatii popisuje tuto schopnost jako kombinaci čtyř komponent (Prekop, 2004, s.111):

- *"spolehlivé vnímání sebe sama, sebereflexe, včetně vědomí vlastní identity*
- *úcta k druhému*
- *sociální připravenost vzdát se sám sebe ve prospěch ostatních*
- *schopnost představit si situaci druhého i schopnost mentální kombinace potřebné k nabídnutí vhodné pomoci"*

Schopnost empatie se formuje od raného dětství, podle Prekopové už v prenatálním období: "...*již v tělesném sepětí s matkou je počátek soucitu jako základu pro vcítění a lidskou blízkost*" (Prekop, 2004, s.112), ale lze ji rozvíjet i v dospělosti (Hartlovi, 2000). Empatie je podstatným prvkem v účinné práci a komunikaci s klientem. Bez empatie a osobního zájmu se pomáhání mění v chladné uplatňování moci nad klientem.

Vždy a za každých okolností je třeba zachovat si **respekt** a **úctu** ke klientovi. Pokud pracovník vychází z toho, že "*všichni lidé jsou si sobě rovní co do důstojnosti a práv, jsou nadáni rozumem a svědomím a mají spolu jednat v duchu bratrství*" (Všeobecná deklarace lidských práv, čl. 1), přistupuje ke klientovi bez hodnotících soudů a předpojatosti. Jde i o to uvědomit si, že život není předem daný a že není vyloučeno, že se na místě klienta jednou může ocitnout i pomáhající. Proto je dobré držet se vždy, a v pomáhajících profesích zvláště, toho, co Kant vyjádřil prostřednictvím kategorického imperativu: "*Jednej tak, abys používal lidství jak ve své osobě, tak i v osobě každého druhého vždy zároveň jako účel a nikdy pouze jako prostředek.*" (Kant, 1788 cit. Anzenbacher, 2001) Respekt a úcta otevírají cestu ke spolupráci. Elementárním vyjádřením obojího je **zdvořilost** a **slušnost**. Tyto zásady by měla doplnit **vřelost** v rogerovském slova smyslu, tedy bezpodmínečně kladné přijetí klienta bez zřetele na to, jestli jeho chování považujeme za dobré nebo ne (Kratochvíl, 2006). Toto pozitivní přijetí a podpora by měly být vyjadřovány s **oprávněností**, tedy ve shodě s pocity pomáhajícího, bez přetvářky: "*Pozor na prázdné lichotky - ať je podpora stejně pronikavá jako vaše zpětná vazba nebo interpretace. Mějte na paměti ohromnou moc terapeuta, která částečně pramení z toho, že jsme zasvěcováni do nejintimnějších životních prožitků, myšlenek a fantazií pacienta.*"

Přijímání a podpora od někoho, kdo vás tak důvěrně zná, jsou nesmírně cenné." (Yalom, 2004, s.29)

Pomáhající pracovník se neobejde bez kvalitních **komunikačních dovedností** (Matoušek, 2003). Kromě empatie mezi ty nejdůležitější patří umění **aktivního naslouchání**, což předpokládá schopnost zaměřit se na to, co klient říká a jak to říká, vnímavost k neverbálním signálům a pocitům klienta a soustředění se na to, co v klientově sdělení má zásadní význam. Klient by si na základě zpětné vazby od pracovníka měl být vědom toho, že ho pracovník slyší a že mu rozumí. To u pracovníka předpokládá zvládnutí technik aktivního naslouchání, jako je parafrázování, shrnování nebo objasňování i znalost komunikačních bariér a schopnost vyhnout se jim. Pracovník by měl být s klientem cele **přítomen**, tj. v čase vyhrazeném pro klienta se věnovat pouze jemu, nejenom slovy a řečí těla, ale i myšlenkami. Klient musí vycítit, že o něho pracovník má opravdový zájem: *"Dovolte, aby pro vás pacient (klient) něco znamenal."* (Yalom, 2004, s.40). Teprve potom se pro oba otevírají cesty k řešení klientova problému. Všechny výše zmíněné schopnosti a dovednosti přispívají k tomu, že klient získá v pomáhajícího pracovníka **důvěru**.

Za předpokladu, že pomáhající jedná tak, jak bylo popsáno v předchozím odstavci, nutně z toho plyne, že každého klienta a jeho příběh vnímá jako jedinečné. Je proto chybou využívat při práci s lidmi pouze šablonovitých, rutinních postupů, je třeba **tvůrčího přístupu**, jak na to upozorňuje např. I.D. Yalom ve své knize o psychoterapii: *"Tok terapie by měl být v samém jádru spontánní, sledovat nepředvídaná řečiště ... Terapeut musí usilovat o to, aby pro každého pacienta vytvářel novou terapii."* (Yalom, 2004, s.46) Tvořivost je tvořena kombinací kognitivních schopností, motivace a osobnostních vlastností jako je např. vytrvalost, flexibilita nebo zvědavost. Tvůrčí člověk se vyznačuje tzv. divergentním myšlením, které je kognitivní schopností nalézt několik alternativních cest, které vedou k řešení jednoho problému (Plháková, 2003).. Tvořivost bývá doprovázena otevřeností novým zkušenostem a ochotou pomáhajícího doplňovat si své znalosti a vědomosti: *"Stále zřetelněji se ukazuje, že důležitější je umět se učit, než si trvale zachovávat již nabyté vědomosti. Je stále zřetelnější, že je třeba umět zacházet se změnou nebo s proudem změn než jim stavět hráze. Je stále zřejmější, že právě dovednost zacházení s nejistotou dovoluje lidem nacházet nové a nové jistoty."* (Úlehla, 2009, s.10)

Problémem mnohokrát bývá stanovení **hranic** při pomáhání. Kopřiva (2006) upozorňuje na některá nebezpečí spojená s vymezením hranic pomáhání. Je obtížné nebrat si klientovy starosti a těžký osud za své a příliš k srdci. Pokud pomáhající zamění empatii za soucit, klientovi to příliš nepomůže. Pouhé litování nestačí, je třeba klientovi porozumět a pomoci mu, aby své problémy vyřešil pokud možno vlastními silami. Snaží-li se pomáhající pracovník vyšlapávat klientovi cestičku a co nejvíce práce udělat za něho, nutí tím klienta setrvat v závislé pozici. Pracovníci si takovým jednáním často uspokojují své skryté potřeby (dále viz. kap. 3.2.3), pro klienta to může být dočasně příjemné a více než vyhovující, ale dlouhodobě to pro něho nemá žádný užitek, protože si pro budoucnost neosvojí žádné způsoby konstruktivního řešení podobných situací. Jiným případem je, když se klient snaží pomáhajícím manipulovat. Tehdy je dobré ovládat principy **asertivního chování**, a jasně a srozumitelně dát klientovi najevo, že pomáhající si je jeho úmyslů vědom a že se nenechá vlákat do pastí. Někdy se také může stát, že přání klienta je v rozporu s profesionálním a lidským svědomím pomáhajícího - člověk toužící v rámci svého povolání pomáhat druhým by si měl pečlivě rozmyslet, s jakou cílovou skupinou klientů by chtěl pracovat, aby se jeho osobní hodnoty nedostávaly do rozporu s těmi profesními příliš často.

3 MOŽNÉ ZDROJE MOTIVACE PRO VÝKON POMÁHAJÍCÍ PROFESE

3.1 Motivace a potřeby

Motivací rozumíme celek motivů, které usměrňují lidské chování i prožívání tak, aby člověk dosáhl něčeho, co mu přinese uspokojení nebo naopak, aby se vyhnul něčemu, co pro něho představuje negativní zkušenost (Plháková, 2003). Toto zaměření je ovlivněno osobností člověka. Motiv je pak *"pohnutka, příčina činnosti, jednání člověka zaměřené na uspokojení nějaké potřeby."* (Hartlovi, 2000, s.326)

Motivy našeho jednání tedy vycházejí z neuspokojených potřeb - v situaci či stavu, kdy člověk chce něco získat nebo se naopak zbavit něčeho, čeho má nadbytek. Na biologické úrovni jde o udržování vnitřní rovnováhy organismu, kdy např. pocity hladu nebo žízně jsou signálem, že organismu se nedostává energetických zdrojů (v případě hladu) a že něm přebývá solí sodíku (v případě žízně). Vzniká tak potřeba doplnit tyto zdroje a tekutiny, které sníží v organismu koncentraci zmíněných solí. Člověk ovšem nemá pouze fyziologické potřeby (mezi které řadíme kromě hladu a žízně také např. spánek nebo sex a potřeba stimulace). Podle A. Maslowa mezi další potřeby pramenící z nedostatku patří (Plháková 2003):

- potřeby bezpečí a jistoty, jejichž uspokojení znamená absenci strachu a nejistoty - může jít o potřebu ochrany, elementární finanční jistoty, domova, soukromí, apod.
- potřeba lásky - člověk potřebuje někam a k někomu patřit (k jednotlivci i skupině či skupinám), potřebuje, milovat a být milován
- potřeba uznání - jde o kladné hodnocení druhými lidmi, úcta druhých ovlivňuje sebeúctu a sebedůvěru, jde o potřebu být úspěšný i o potřebu moci

Kromě těchto tzv. deficientních potřeb hovoří Maslow o

- potřebě seberealizace, tj. rozvíjení vlastních schopností, je to *"tendence uskutečnit své možnosti"* (Plháková, 2003, s.369). Tato potřeba se od předchozích liší tím, že uspokojováním nemizí, ale spíše naopak - je intenzivnější. Mezi další takové potřeby Maslow počítal např. potřebu zažívat krásu, potřebu spravedlnosti, pravdy, apod.

Pokud si člověk dobře vybere, může prostřednictvím svého povolání saturovat všechny tyto potřeby - na úrovni fyziologických potřeb jde zejména o stimulaci; dále je nesporné, že zaměstnání přispívá k našemu pocitu jistoty a bezpečí, protože finančními prostředky získanými placenou činností se hradí náklady na bydlení, provoz domácnosti, apod. V dobře fungujícím pracovním kolektivu může dojít k naplnění potřeby sounáležitosti a docela jistě také potřeba uznání, kdy úspěchy na pracovním poli bývají náležitě oceněny jednak kolegy, jednak nadřízenými a často i finančně. K uspokojení potřeby uznání může přispět i prestiž, kterou daná profese má ve společnosti. A nakonec, jak už bylo řečeno, vhodně zvolená profese nabízí člověku široké pole možností pro seberealizaci, nezřídka se stává i podstatnou součástí toho, v čem člověk spatřuje smysl svého života: *"... dokážeme dávat jedině tehdy, když si uvědomujeme své vlastní potřeby a ty jsou víceméně uspokojeny. Můžeme dávat, protože cítíme, že máme co dát, ne jen proto, že se toho klient dožaduje, nebo cítíme, že bychom "měli". To klade na pomáhající odpovědnost za vlastní aktivitu v úsilí uspokojovat vlastní potřeby."* (Hawkins, P., Shohet, R., 2004, str. 28)

Proč ale mnozí lidé cítí, že jejich potřeby dojdou naplnění právě v rámci pomáhající profese? Podívejme se nyní detailněji na faktory, které člověka mohou vést k práci v této oblasti. Opět bych ráda předem upozornila na to, že jejich výčet zřejmě nebude vyčerpávající, vybrala jsem zejména ty, kterým je v odborné literatuře věnováno více pozornosti.

3.2 Faktory ovlivňující volbu pomáhající profese

3.2.1 Osobnostní dispozice

Hewstone a Stroebe (2006) ve své knize věnované sociální psychologii používají v souvislosti s diskusí o prosociálním chování termín **prosociální osobnost**. Jde o označení jedinců, jejichž typickými rysy jsou empatie, vnitřní místo kontroly a **sociální odpovědnost**, která vyvolává v jedinci potřebu pomoci druhým, pokud to situace vyžaduje. Důležitou vlastností prosociálního jedince je též **představa spravedlivého světa**, která se zakládá na tom, že všichni lidé by z principu měli mít rovné šance a příležitosti pro dosažení toho, co chtějí. Pokud jim to z jakýchkoli důvodů není umožněno, jestliže se např. ne vlastní vinou dostanou do sociálně nepříznivé situace nebo onemocní chronickou,

případně fatální chorobou bez vlastního přispění ke vzniku tohoto onemocnění, je představa spravedlivého světa v očích prosociálního jedince ohrožena a on usiluje o její obnovení (Hewstone, Stroebe, 2006). Je značně pravděpodobné, že mezi lidmi v pomáhajících profesích pracuje významné procento osob s rysy prosociální osobnosti. Na druhou stranu, při práci s lidmi se nelze spolehnout pouze na tyto dispozice. Někteří autoři upozorňují, že představa spravedlivého světa pozitivně ovlivňuje prosociální chování pouze v tom případě, že jedinec dokáže efektivně druhému pomoci. Pokud tomu tak není, ochota pomoci klesá (Miller, 1977, in Hewstone, Stroebe, 2006). V pomáhajících profesích je to někdy obzvlášť těžké, protože okamžité výsledky práce s klientem nebývají vždy viditelné, je lépe počítat spíše s dlouhodobým efektem. Důležité je také přesvědčení pomáhajícího o smyslu jeho činnosti, zvláště např. v práci se sociálně nepřízpůsobivými skupinami (lidé závislí na návykových látkách, prostitutky, bezdomovci, některé etnické menšiny, apod.), kdy pomoc jednomu z těchto lidí tvoří dojem kapky v moři, která se pro celkové řešení daného sociálního problému může zdát bezvýznamná. Bez víry ve smysl třeba jen drobných úspěchů se pomáhající profesionál často ocitá na pokraji syndromu vyhoření.

3.2.2 Socializační faktory

Ačkoli se na výběru profese mohou podílet i genetické faktory - bylo zjištěno, že adoptované děti si častěji volí povolání biologických rodičů než rodičů adoptivních (Farber et al, 2005) - a některé dispozice potřebné pro výkon pomáhajících profesí jsou vrozené, jako je tomu v případě empatie, je nesporné, že bez vlivu sociálního prostředí, ve kterém jedinec žije, by se tyto dispozice nemohly rozvíjet. I samotná volba povolání je mnohem větší měrou ovlivněna tímto prostředím.

Rozhodnutí pomáhat v rámci povolání lidem může být v letech, kdy se mladý člověk obvykle rozhoduje, čím by chtěl být, vedeno *identifikací* s někým, kdo toto povolání s úspěchem vykonává. Bývají to blízcí příbuzní, známí, profesionálové, s kterými může jedinec svést v životě dohromady na určitý čas náhoda, v některých případech i hrdinové z knih nebo filmů. Důležitou roli hraje kladný citový vztah, obdiv a úcta mladého člověka k jeho vzoru. Kromě vnějších projevů, jako je např. způsob mluvy nebo oblékání, přejímá mladý člověk také cíle a hodnoty svého vzoru, chce být jednou jako on nebo ona (Čáp, 2001).

V některých rodinách se, podobně jako za starých dob, povolání "dědů" - jsou známy lékařské rodinné linie, učitelské rodiny i rodiny, kde zdravotní sestrou jsou babička, matka i dcera. Zvláště u prestižních povolání, jako jsou v oblasti pomáhajících povolání medicínské profese, směřuje rodinná výchova k tomu, aby dítě jednou převzalo tuto štafetu. Nejčastěji tomu bývá v případě jedináčků nebo prvorozených dětí, které jsou vedeny k odpovědnosti, vysokým ambicím a rodiče do nich vkládají velké naděje (Leman, 2008)

I když děti nemusí mít stejné povolání jako jejich rodiče, na nevědomé úrovni může volbu ovlivnit **sourozenecké pořadí**. Podle Lemana (2008) v pomáhajících povoláních potkáváme prvorozené, kteří jsou snaživí, rozvážní, cílevědomí a touží po uznání a na druhou stranu i nejmladší ze sourozenců, kteří jsou typickými extraverty, jsou veselí a vstřícní a rádi dělají radost druhým lidem. Dalším typem pomáhajícího může být jedináček "zachraňujícího" či "ošetřovatelského" typu, který se vlivem vysokých nároků na sebe i své okolí trápí problémy druhých lidí.

Volbu povolání ovlivňuje **hodnotový systém** orientační rodiny. Do pomáhajících profesí vstupují lidé z rodin, v nichž právě pomoc těm, kteří to potřebují, je základní hodnotou: *"V naší rodině jsou hluboce zakořeněnými a důležitými hodnotami pomoc druhým a přátelství...Odjakživa jsem chtěla pracovat s lidmi, pomáhat jim s problémy spojenými s jejich osobním růstem ...Doma jsem byla vedena k tomu, abych se dovedla vyladit na potřeby a problémy druhých lidí"*² (Buchbinder, 2007, s. 165) Proklamovat prosociální hodnoty samozřejmě nestačí, je všeobecně známo, že nejúčinnějším způsobem sociálního učení je **nápodoba**. Chtějí-li rodiče, aby jejich dítě jednou bylo ochotno pomáhat druhým, musí mu být pro takové jednání modelem. Motivem pro práci v pomáhající profesi se tedy může stát rodinné prosociálně orientované prostředí.

² "There is something in our family that is deeply rooted, values of helping others and friendships as being very dominant ...From the start I saw myself as working with people, working with problems that are connected with growth ... This is the pattern in which I grew up at home, to be attuned to the needs and problems of other people."

Nejednou tito pracovníci pocházejí z rodin, kde na vrcholu hodnotového systému stojí **křesťanská víra**, která je založena na altruismu a lásce k druhému člověku.³: "Amen, pravím vám, cokoliv jste učinili jednomu z těchto mých nepatrných bratrů, mně jste učinili." (Bible, Mt 25, 34-40), „Miluj svého bližního jako sám sebe.“ (Bible, Mt 22, 39). Pomáhající profese jsou pro věřícího člověka možností, jak následovat příklad Ježíše Krista a zasvětit svůj život službě druhým.

Stává se, člověk v dospělosti změní svůj soukromý i profesní život **vlivem osobní zkušenosti** z pozice klienta. Po překonání nepříznivé životní situace chce být nápomocen těm, kteří jsou ve stejné situaci jako byl v kdysi on. Věnuje pak spoustu času, úsilí a nezdárka i peněz na to, aby získal příslušnou kvalifikaci a mohl působit ve zvolené oblasti. Jsou známy případy terapeutů působících např. v oblasti léčby závislostí na návykových látkách, kteří mají osobní zkušenost s tím, jaké to je být závislý. V jejich nové profesi je jim tato zkušenost přínosem - pomáhá jim lépe pochopit ty, kdo za nimi přicházejí, jsou "zraněnými léčiteli" (původně Jungův termín): " *Kdo neprošel hlubokou osobní krizí ... kdo neprožil zklamání ze sebe samého, nebude mít pravděpodobně takový talent a cit k druhým a jejich trápení...Pokud ale člověk své osobní trápení zvládne, může z něj vyjít posílen.* Adler pracoval s pojmem "kající hříšník" a tvrdil, že jsou nejlépe nadáni k terapeutickým výkonům." (Kožnar in Hučín, s.18) Na druhou stranu to samozřejmě neznamená, že nezbytným předpokladem pro práci v diskutované oblasti je přímá osobní zkušenost se stejnými potížemi jako mají klienti (terénní sociální pracovník nemusí mít nutně za sebou kariéru člověka bez přístřeší). Dále je zřejmé, že práce s lidmi by se neměla stát prostředkem jak pomoci sám sobě, jak si vyhojit svá zranění - v takovém případě se jedná o zneužívání klientů ve vlastní prospěch a tato motivace je pro výkon pomáhající profese kontraproduktivní.

Někdy bývá volba povolání motivována **finančním ohodnocením** plynoucím z výkonu takové práce. V oblasti pomáhajících profesí se to týká především medicínských profesí, které jsou nejen v naší společnosti dobře finančně ohodnoceny a těší se vysoké prestiži. Na druhou stranu to, co platí o lékařských povoláních a financích, neplatí o většině dalších pomáhajících profesí, takže je velice pravděpodobné, že hlavní motivy pro pomáhání v těchto profesích jsou jiné.

³ Láska ve smyslu lat. *caritas*, jedna ze třech základních křesťanských ctností, dalšími dvěma jsou víra a naděje (I. List sv. Pavla Korintským, kap. 13, 13)

3.2.3 Motivační faktory spojené s deficitním uspokojováním potřeb pomáhajícího

Ptáme-li se sociálních pracovníků, lékařů, psychologů apod., co je vedlo k výběru jejich povolání, zřejmě uslyšíme některý z důvodů, o kterých byla řeč v předchozím textu - budou mluvit o tom, že prostě chtějí pomáhat lidem (zdaleka nejčastěji uváděný důvod), že je doma vychovali k tomu, že je nutné pomáhat těm, kdo to potřebují nebo následovali příklad někoho ze svého okolí, případně že si tak vydělají dost peněz. Toto všechno jsou vědomé motivy, kterými jedinec zdůvodňuje volbu povolání nejen svému okolí, ale i sobě. Pod těmito vědomými motivy se ale může skrývat vrstva dalších motivů, které se pomáhajícím běžně nenabízí a jsou jim přístupné až při detailnější sebeexploraci, případně po konzultaci s odborníkem, supervizorem, kolegou, apod. Jedná se o podvědomé motivy pramenící z potřeb, které nejsou nebo nebyly v průběhu dosavadního života pomáhajícího dostatečně saturovány. Pokud využijeme Maslowovu klasifikaci, uvidíme, že tento deficit se může týkat všech skupin D-potřeb, a souvisí hlavně se zkušeností z raného dětství.

3.2.3.1 Volba pomáhající profese jako důsledek parentifikace a citových traumat z dětství

Pracovníky pomáhajících profesí se poměrně často stávají jedinci, jejichž rodiče, v touze uspokojit své nenaplněné potřeby z dětství, vyžadují praktickou pomoc, péči a citovou podporu od svých dětí (Di Caccavo, 2002). Bývají to rodiče s patologickými závislostmi (alkoholici, narkomani, workoholici, apod.), kteří na své potomky přenášejí povinnosti v péči o domácnost a sourozence, lidé žijící v dysfunkčním partnerském svazku, činící ze svých potomků důvěrníky a vyjednavče. Děti se rychle naučí, že potřeby jejich rodičů a jiných osob jsou důležitější než jejich vlastní potřeby.

Typickými představiteli takových dětí jsou děti plnící v dysfunkčních rodinách roli "hrdiny" - děti vynikající ve škole, ve sportu, ve společnosti, snažící se dokázat světu, že u nich doma je všechno v pořádku. Doma pečují o domácnost s jejími členy - vodí do školy mladší sourozence, zajistí jim jídlo, dovedou domů a uloží opilého rodiče (Chase, 1999). Další takovou dětskou rolí bývá "pečovatel" - dítě se snaží uhladit hrany domácím konfliktům a předcházet jejich opakováním (Výrost, Slaměník, 1998) Někdy se takové děti nechávají týrat či zneužívat, aby chránily matku či někoho ze svých sourozenců, případně

se stávají obětmi fyzického týrání, protože nestačí uspokojovat všechna přání svých duševně nestabilních a nevyzrálých rodičů.

Podobným způsobem musí své potřeby upozadit i děti z rodin, kde je některý z rodičů či sourozenců dlouhodobě nemocný, případně fyzicky nebo mentálně handicapovaný a pozornost zbytku rodiny se soustředí hlavně na něho. Dospělí pak mluví o tom, že se v dětství a dospívání nedokázali radovat ze svého štěstí či úspěchu při pomyslení na to, že jejich sourozenec nebo rodič je na tom hůře než oni, a cítili se provinile: *"...když se vám daří, ale ostatním ne, vyčítáte si, že jste pro ně neudělali dost."*⁴ (Jurkovic, 1997, s.55)

Traumatická událost, jakou je úmrtí jednoho z rodičů či dětí, obrací život zbývajících členů rodiny naruby. Děti jsou tak někdy delegovány na pozici chybějícího partnera, osamělý rodič se na dítěti stává závislým, obrací se na něho svými dospělými starostmi, a nezdá se, že zasvěcuje dítě do svých nejintimnějších problémů. Dítě je leckdy nuceno činit dospělá rozhodnutí týkající se celé rodiny. V případě úmrtí sourozence se dítě může stát jeho "náhradníkem", kdy je rodiči tlačeno k tomu přijmout některé typické rysy a způsoby chování zemřelého. Samo se snaží těmto nárokům dostát a jeho vlastní potřeby opět zůstávají neuspokojeny. Dospělí při vzpomínce na takové dětství nejednou referují o pocitech hněvu: *"...Když se dnes podívám zpátky, připravilo mě to o spoustu energie, a pociťuji velký hněv. Asi jsem tak přišla o své dětství."* (Buchbinder, 2007, s.165)⁵

Parentifikující děti, děti se zkušeností domácího násilí, děti z dysfunkčních rodin i děti týrané nebo zneužívané - všechny dospívají příliš rychle a brzy pod tlakem požadavků svého nejbližšího okolí. Pro děti zastávající v rodině roli pečovatele bývají pomáhající profese první volbou, protože jsou prodloužením jejich internalizované pečovatelské role. Prostřednictvím péče o ostatní pečují tyto lidé v podstatě sami o sebe - poprvé v životě se jim za tuto činnost dostává vděku a ocenění, které jim tolik chybělo v dětství ze strany rodičů (DiCaccavo, 2002) Suma negativních a traumatických zkušeností z dětství pomáhá pochopit strádání těch, kdo za pomáhajícími přicházejí s prosbou o pomoc, pokud jsou tyto schopni transformovat své kdysi prožité utrpení do osobního nasazení a práce ve prospěch

⁴ "...if you are benefiting yourself but everybody else is not doing well, then you feel guilty that you haven't done enough."

⁵ "I can say in retrospect that it is something that then demanded a great deal of energy of me, and I have a great deal of anger about it today ... (it) maybe robbed me of my childhood."

druhých (Buchbinder, 2007; Farber et al., 2005) Opět jsme tedy u prototypu "zraněného léčitele", který je umí skrze svá vlastní zranění léčit zranění ostatních. Takoví jsou převážně lidé, kteří mají dobrou schopnost resilience. V pomáhajících profesích ale působí i lidé, kteří stejnou zkušenost zpracovávají nedostatečně a v dospělosti se pro ně stává břemenem, které jim brání v profesionálním výkonu povolání a stává se pro ně překážkou i v osobním životě. O nich bude řeč v následující podkapitole.

3.2.3.2 Syndrom pomocníka

Práce v pomáhajících profesích se může stát pro mnohé pomáhající nevědomou obranou, kdy pomáhající *"...svým přehnaným pracovním nasazením kompenzuje pocity vnitřní prázdnoty a bezcennosti, které vznikají z nemožnosti vyjadřovat emoce a z nedostatku emocionální komunikace s druhými"* (Schmidbauer, 2008, s.16) Pomáhající je tak "bezmocným pomocníkem" (*helpless helper*), který se podle Schmidbauera identifikuje s obrazem ideálního rodiče, který nemůže nikdy zklamat a musí být všemi obdivován a milován a který nemá žádná vlastní přání a potřeby kromě jediné: být pro druhé nepostradatelným. Svým měřítkem dokonalosti posuzuje i své okolí a nic mu není dost dobré - protože by to přece mělo být nejlepší. Své práci se oddává s fanatickým západem, *"...všude odkrývá falešná božstva a s nimi nevyhnutelnou nutnost svého kázání"* (Schmidbauer, 2008, s.43) Podvědomě se vyhýbá situacím a vztahům, ve kterých by mohly vyjít najevo jeho slabé stránky a psychické problémy, větší zátěž než pracovní stres pro něho představují dny pracovního klidu a volna, kdy zůstává sám se svými pocity vnitřní prázdnoty a bezcennosti: *"...droga (práce), na které jsme závislí, umožňuje náhradní identitu. Je to prostředek, jak udržet v řádu a pod kontrolou to, co by nás jinak nekontrolovatelně ohrožovalo."* (Schmidbauer, 2008, s.134) V partnerských vztazích selhávají, protože jsou přesvědčeni, že pokud oni sami se snaží být dokonalými partnery, kteří plní přání svého protějšku dříve než jsou vyslovena, musí se jejich partner nutně snažit o totéž.

Podle Schmidbauera má syndrom pomocníka pět složek:

- odmítnuté dítě - mnoho pomáhajících s rysy tohoto syndromu bylo v dětství rodiči opomíjeno, zanedbáváno nebo naopak - klesalo pod tíhou požadavků neempatických rodičů. Patří sem také výše zmíněné parentifikující děti. Tito jedinci se nenaučili milovat, protože nebyli milováni. O kompenzaci tohoto deficitu z dětství se ne příliš úspěšně pokouší v asymetrickém vztahu s klienty, nejednou postrádají citlivost pro hranice v těchto vztazích. "Páchají dobro" za každou cenu i

v situacích, kdy jejich pomoc nutná není a klient by byl dostatečně kompetentní k tomu, aby se z problému dostal vlastními silami.

- identifikace s nadřad - ze zážitků silného ponižování a neustálého potlačování hněvu v dětství se rodí touha po dokonalosti a harmonii, o kterou pomáhající neustále usiluje. Je to nebezpečné snažení, ve kterém zákonitě musí selhat - a každý sebemenší konflikt a malé klopýtnutí jsou pomáhajícím prožívány jako katastrofa a doprovázeny pocity zoufalství a hněvu
- narcistický hlad - vzniká z poruchy vnímání vlastní hodnoty v dětství, pomáhající touží být někým výjimečným, mocným, touží po uznání druhých - proto se snaží o dokonalost, potřebuje být neustále ujišťován o tom, jak je skvělý a nepostradatelný a každá kritika ho vyvede z míry. Snaží se jí předcházet sebekritikou, neustále prožívá pochybnosti o sobě: *"Kdo si volí pomáhající povolání, má-li skutečně pevnou sebedůvěru?"* (Schmidbauer, 2008, s.101)
- uhýbání před vzájemností - pomáhající vyhledává vztahy, ve kterých je on tím, kdo dává, má podvědomou obavu ze vzájemné vazby - pokud by se stal na partnerovi závislým, mohlo by mu to přinést podobná zklamání a rány, jaké zažíval v dětství. Žije s přesvědčením, že je lépe od nikoho nic nevyžadovat, sám pro sebe nic nechtít: *"pro velikášské fantazie pomocníka jsou nebezpečná přání - především přání související s dětskými vlastnostmi,. Kdo projevuje přání, ten přiznává, že není zcela autonomní a nezávislý, přiznává, že něco potřebuje. Kdo výlučně dává, může si mnohem déle udržet grandiózní fantazijní představu o své autonomii a suverenitě."* (Schmidbauer, 2008, 41)
- nepřímá agrese - souvisí s odmítnutým dítětem - tito jedinci se již v dětství naučili, že není dobré vyjadřovat hněv přímo, protože přístup ke zdrojům mají právě citově chladní, lhostejní a sadističtí dospělí. Tento naučený vzorec chování přenáší do dospělosti - v touze uskutečňovat vizi lepšího světa směřují svůj vztek a agresi proti těm, kdo uskutečnění tohoto ideálu brání, vybíjí své negativní emoce ve jménu ušlechtilého cíle. Tak se terčem útoků mohou stát kolegové, kteří logicky nebudou podle takového pomáhajícího plnit své povinnosti dostatečně, klienti, kteří "neposlušají", příbuzní klientů, kteří maří pomocnickovo úsilí udělat z klienta "lepšího člověka". Pomáhající vyprovokují svým chováním agresi u těchto osob. Nyní mohou otevřeně reagovat také agresí, což jim přinese úlevu. *"Z beránek pomocníků se stávají hladoví vlci"* (Schmidbauer, 2008, s.49), kteří jdou po krku každému, kdo se i jen zdánlivě staví do cesty jejich směřování k vytouženému cíli.

V případě syndromu pomocníka je tak volba profese prostředkem k egoistickému uspokojení potřeby moci a uznání, kompenzace nedostatku emocionální blízkosti a udržení kontroly a moci nad životem svým i životy klientů.

3.2.3.3 Motiv moci a komplex méněcennosti

Vztah mezi pomáhajícím a klientem je v samotné podstatě vztahem asymetrickým. Klient přichází za profesionálem, protože mu chybí kompetence a informace k vyřešení nepříznivé životní situace - je tedy do jisté míry bezmocným. Na druhou stranu, pomáhající je *zmocněn* díky své kvalifikaci, aby klientovi nabídl vhodná východiska z takové situace. Pomáhajícímu může vědomí, že má ve svých rukou kontrolu nad osudem klienta přinášet hluboké uspokojení. Někdy tak pomáhající profese vyhledávají jedinci, pro něž je typická panovačnost. Zároveň ovšem tuto motivaci u sebe popírají a ohání se pravidly, normami, opatřeními a regulemi, jejichž uplatnění striktně vyžadují: *"zcela obecně se puzení k moci nemůže nikdy vyřadit tak spontánně, jako když vystupuje pod pláštěm objektivně a morálně správného."* (Guggenbühl-Craig, 2007, s.14) Dochází k tomu, že si pomáhající pracovník, slovy Pavla Říčana, u sebe plete touhu pomoci s touhou po moci (<http://www.dobromysl.cz/scripts/detail.php?id=429>) Může se nám stát, že se v řadách pomáhajících setkáme s negativním prototypem pomáhajícího, tak často zobrazovaného v médiích (lékař - šarlatán, sociální pracovníce - ježibaba), s neotřesitelným sebevědomím, kterého nic nepřesvědčí o tom, že lidský a empatický přístup často pomůže víc než nejdražší léky a rodinné sociální šetření, které je důkladnější než pátrání agentů FBI. Etické kodexy sice zaručují ochranu klientů před zneužitím moci ze strany pomáhajícího, před "řáděním" pomáhajících v mezích zákona jsou klienti ale bezmocní.

Do pomáhajících profesí vstupují i lidé s nedostatečným sebevědomím a nízkou sebeúctou a skrze pomoc druhým si připadají silnější a mocnější - tzv. princip terapie pomáhajícího (*helper therapy principle*) (Riessman, 1965, in Schuyt, 2004). Pocitu méněcennosti může pomáhajícího také zbavovat vědomí, že pracuje s lidmi, kteří jsou na tom daleko hůř než on (Říčan, <http://www.dobromysl.cz/scripts/detail.php?id=429>)

4 VÝZKUMNÁ ČINNOST V OBLASTI ZJIŠŤOVÁNÍ OSOBNOSTNÍHO PROFILU POMÁHAJÍCÍCH A JEJICH MOTIVACE PRO VÝKON POMÁHAJÍCÍCH PROFESÍ

V předchozích kapitolách teoretické části jsem se pokusila o nástin osobnostních dispozic, které jsou vhodné pro výkon povolání v pomáhajících profesích, z hlediska temperamentových a charakterových rysů i schopností a dovedností, které jsou v dané oblasti potřebné. V dalších kapitolách jsem zmapovala vědomé i nevědomé motivy, které mnohé jedince do pomáhajících profesí přivádějí. Nyní se pojďme podívat na to, co o dané problematice vypovídají některé empirické výzkumy.

4.1 Výzkumy zaměřené na zjišťování osobnostních vlastností studentů pomáhajících profesí

V roce 2004 provedla K. Bilédiová (Eötvös Loránd University, Budapest) srovnávací studii 383 studentů pomáhajících profesí (sociální práce, ošetrovatelství, speciální pedagogika) a 240 studentů jiných oborů (obchodní management, ekonomika, geografie, právo, cestovní ruch). Osobnostní dispozice, na které se u těchto studentů pomocí testových metod (SIT, Social and Emotional Intelligence Test, Psychological Immune System Questionnaire, Attitude scale examining the concept of human beings) zaměřila byly mj. sociální inteligence, smysl pro humor, frustrační tolerance a strategie zvládání stresové zátěže, agresivita a altruismus. V některých oblastech studenti pomáhajících profesí skórovali lépe než studenti ostatních oborů - jednalo se o posouzení sociálních situací a rozpoznání duševního stavu jiného člověka, byli lepší pozorovatelé a celkově se jejich sociální inteligence ukázala být průměrná až velmi dobrá, jejich frustrační tolerance byla vyšší, vykazovali nižší agresivitu a vyšší schopnost altruismu. Při testu zvládání stresové zátěže však tíhli k únikovým strategiím, narozdíl od druhé skupiny, která byla ochotna stresu čelit přímo; jejich sebeúcta byla nižší než u srovnávané skupiny a měli větší tendence k sebeobviňování a sebetrestání (Bilédi, 2004).

Podobným tématem se ve svém výzkumu zabývaly v českých podmínkách v r. 2008-2009 Prof. PhDr.A. Plháková, CSc.a RNDr. E. Reiterová, PhD, které se rozhodly porovnat mezi sebou 93 studentů a studentek oboru psychologie FF UP a 80 studentů Přírodovědecké fakulty UP pomocí osobnostního inventáře NEO-FFI a Inventáře sociálních dovedností

(SSI) Budoucí psychologové skórovali signifikantně výše na škále otevřenosti vůči novým zkušenostem a signifikantně níže na škále neuroticismu NEO-FFI. Oproti očekávání, mezi studenty psychologie a ostatních oborů nebyly větší rozdíly ve skórech na škále extravertze. Výsledky SSI prokázaly u studentů psychologie signifikantně vyšší skór ve škálách emoční vnímavosti, sociální kontroly a celkové regulace chování a prožívání. Naproti tomu studenti Přírodovědecké fakulty měli signifikantně vyšší skór ve škále sociální senzitivity (Plháková, Reiterová, 2010)

PhDr. Zdeněk Mlčák, Ph.D.(Ostravská univerzita) a doc. PhDr. Helena Záškodná, CSc. (OU) v roce 2006 provedli výzkumnou studii analyzující vztah mezi pětifaktorovým modelem osobnosti, prosociálními tendencemi a empatií u 137 studentek pomáhajících profesí, konkrétně sociální práce a vychovatelství na Ostravské univerzitě. K analýze tohoto vztahu byly využity osobnostní inventář NEO-FFI, pracovní překlady Prosocial Tendencies Measure (PTM, 2002) a Index interpersonální reaktivity (IRI). Výsledky analýzy neprokázaly významnější souvislost mezi prosociálními tendencemi a Velkou pětkou, ale signifikantně naopak u tohoto souboru souvisely prosociální tendence se sledovanými aspekty empatie (přijímání perspektivy druhého člověka, empatický zájem, fantazie, osobní distres). Tyto složky empatie navíc významně souvisí se skóry v NEO-FFI - byla prokázána pozitivní korelace mezi empatickým zájmem a otevřeností nové zkušenosti, empatickým zájmem a přívětivostí, a mezi neuroticismem a distresem (Mlčák, Záškodná, 2006).

Dotazník NEO-FFI bývá využíván studenty, kteří své bakalářské a magisterské práce věnují pracovníkům pomáhajících profesí. V roce 2009 se např. B. Fendrichová ve své diplomové práci zaměřila na porovnání mezi pracovníky tří pomáhajících profesí: hasičů, zdravotních sester a učitelek MŠ (celkem 90 respondentů) v celkové schopnosti empatie a skórech ve škálách Big Five. Ke zjištění těchto skutečností využila Index interpersonální reaktivity (IRI) a NEO-FFI. Zkoumaný vzorek respondentů vykazoval vyšší hladinu empatie ve srovnání s populačním průměrem, ve všech pěti faktorech Velké pětky se pohybovali v pásnu průměru, nejrozdílněji pomáhající skórovali ve faktoru neuroticismu, kde se zdravotní sestry blížily k nadprůměrným hodnotám a hasiči naopak k podprůměru. Ačkoli autorka předpokládala u svého výzkumného souboru větší míru extravertze a přívětivosti ve srovnání s populačním průměrem, tato domněnka nebyla potvrzena (Fendrichová, 2009)

Výsledky podobných výzkumů ukazují, že není podstatný rozdíl mezi některými základními osobnostními rysy u studentů pomáhajících profesí a studenty jiných oborů, na druhou stranu se ukazuje, že jsou o něco více otevření vůči novým zkušenostem, empatičtí a sociálně zdatnější než jejich vrstevníci.

Zajímavou výzkumnou studii provedli v letech 2001-2003 na univerzitě v australském Newcastle J. Gibbonsová se svými kolegy. Pracovali postupně se třemi ročníky studentů sociální práce, v celém výzkumném souboru bylo 61 studentů a studentek. Na této univerzitě je zvykem, že než studenti nastoupí na první odbornou praxi ve druhém ročníku, absolvují čtrnáctidenní výcvikový kurz v sociálních dovednostech, na jehož konci musí prokázat schopnost empatického naslouchání, sebereflexe a kritické reflexe. Na počátku tohoto období byla studentům zadána baterie dvou testů, zahrnující škálu morální orientace (Major Moral Orientation scale) a test zahrnující škály narcismu, rezervovanosti, sebedůvěry a empatie (NACE scale). Výsledky obou testů byly (na základě informovaného souhlasu studentů) porovnány s jejich výsledky v kurzu sociálních dovedností. Nikdo ze studentů v daném souboru nedosáhl extrémních hodnot v položkách narcismu, morální orientace a empatie. Autoři studie z toho vyvozují, že obor sociální práce může přitahovat osoby vyznačující se přiměřenou mírou empatie, jedince se zdravým sebevědomím a morálkou nezabíhající do krajních postojů (což je odvážné tvrzení při počtu vzorku respondentů, s kterými autoři studie spolupracovali). Je ovšem zajímavým faktem, že studenti, kteří měli dobré výsledky v obou testech, všichni uspěli i u hodnocení v závěru kurzu sociálních dovedností, ostatní měli u tohoto hodnocení šanci zhruba 33%. Gibbonsová et al. proto ve svém článku popisujícím průběh a výsledky studie navrhli zvážit myšlenku, zda by se podobné testy neměly stát součástí přijímacího řízení ke studiu oboru sociální práce (Gibbons, Bore, Munro, Powis, 2007)

4.2 Výzkumy zaměřené na zjišťování faktorů ovlivňujících motivaci volby povolání ve sféře pomáhajících profesí

Při procházení odborných článků věnujících se motivaci pomáhajících pracovníků pro výkon jejich profese jsem zjistila, že převážná část těchto textů se věnuje motivaci spojené s deficitním uspokojováním potřeb pomáhajícího ať už v raném dětství nebo i v dospělosti. Jedná se především o zahraniční výzkumná šetření, v českém jazyce jsem podobných textů

našla jen málo s nevelkou výpovědní hodnotou. V následujícím textu uvádím několik příkladů výzkumných šetření zaměřených na danou problematiku.

Už v roce 1990 uskutečnil F.W. Fussel srovnávací studii týkající se zkušenosti z dětství u 42 psychoterapeutů a 38 fyziků s ukončeným vysokoškolským vzděláním. V rodinách psychoterapeutů častěji chyběl jeden z rodičů, následkem rozvodu, rozchodu, chronického onemocnění či úmrtí, členové jejich rodin byli častěji nemocní než rodiny fyziků. Psychoterapeuté také častěji než druhá skupina vypovídali o své parentifikující roli v orientační rodině (Fussel in Farber et al., 2005)

Rodinným prostředím v původních rodinách pomáhajících se zabývala také A. DiCaccavo (University of Wolverhampton, 2002). Výzkumným souborem bylo 32 posluchačů poradenské psychologie a 38 studentů uměleckých oborů, kteří vyplnili tři dotazníky: The Parentification Questionnaire - Adult (PQA), The Parental Bonding Instrument (PBI) a The Self-Efficacy Towards Helping Questionnaire . Budoucí psychologové vypovídali v dotaznících o menší míře rodičovské péče a naopak zvýšeném dohledu, více než u druhé skupiny se v jejich dětské zkušenosti objevovala parentifikace, což koresponduje s výsledky předchozích výzkumů v této oblasti (např. Vincent, 1996 a Jurkovic, 1997 in DiCaccavo, 2002)

V roce 2007 publikovaly A.N.Nikcević a j. Kramolisova - Advani (Kensington University, Londýn) a jejich kolega M.M. Spada (Roehampton University, Londýn) výzkumnou studii zaměřenou zážitky z raného dětství u studentů psychologie. Výzkumným souborem bylo 75 studentů 3. ročníku psychologie, které výzkumníci rozdělili na dvě podskupiny: studenty se zájmem o klinickou psychologii a studenty bez vyhraněného zájmu, kontrolní skupinou bylo 91 studentů ekonomických oborů. Všem skupinám byly administrovány Child Abuse and Trauma Scale (CATS), Parentification Scale (PS) a Škála úzkosti a deprese (HADS). Výsledky ukázaly, že studenti se zájmem o klinickou psychologii měli ve srovnání s kontrolní skupinou více zkušeností nepříznivým domácím prostředím a sexuálním zneužíváním v dětství, častěji byli parentifikujícími dětmi ve srovnání s dvěma zbylými skupinami. Autoři vyslovili domněnku, že volba povolání psychologa tak může být vedena úsilím porozumět a vyrovnat se s tíživými zážitky z dětství. Upozorňují ovšem i na to, že jen málo psychoterapeutů při rozhovoru o motivech volby svého povolání označí za rozhodující právě nelehké dětství (Nikcević, Kramolisova-Advani, Spada, 2007)

Že to tak nemusí být ukazuje rozsáhlý výzkum, který uskutečnili Orlinsky a Ronnestad (APA, 2005). Pro 3.577 respondentů vypracovali rozsáhlý dotazník, v němž jedna z otázek byla přímo zaměřena na vztah osobních problémů k volbě povolání: "nakolik si myslíte, že Vaše volba povolání byla ovlivněna Vaším přáním prozkoumat a vyřešit své osobní problémy?"⁶ Celých 48% dotázaných na otázku reagovalo slovy: "velmi", "hodně", jen 16% odpovědělo "jen málo" nebo "vůbec". (Orlinsky, Ronnestad in Farber et al, 2005)

Kvalitativní metody nestrukturovaného rozhovoru využila E. Buchbinder (University of Haifa, Izrael, 2007) . Hovořila s 25 ženami pracujícími v pomáhajících profesích o jejich dětské zkušenosti z orientační rodiny a jejím vlivu na povolání. Ženy vypovídaly o neradostném dětství: citové deprivaci, rozvodu či rozchodu rodičů, alkoholismu, domácím násilím. Mnoho z nich převzalo v rodině roli pečovatelky. V rodinách, kde se vyskytoval nemocný či handicapovaný člen rodiny byla jednou ze stěžejních rodinných hodnot pomoc druhým, kterou dotazované ženy beze zbytku zařadily do svého vlastního žebříčku hodnot na přední místo. Většina žen chápala z hlediska svého povolání zraňující zkušenost z dětství jako přínos, jako něco, co jim umožnilo mít zvýšené pochopení pro bolest a zranitelnost druhých: *"Jsou lidé, kteří mají větší schopnost vcítit se do bolesti ostatních ... Patřím mezi ně. Neuměla bych to, kdybych si tím neprošla sama."*⁷ (Buchbinder, 2007, s.166)

Zdá se tedy, že volba pomáhající profese může být zásadně ovlivněna zkušeností, kterou pomáhající prošel ve svém dětství, a že tato zkušenost u části pomáhajících je negativního charakteru. Výzkumy také napovídají, že jedním z významných faktorů ovlivňujících výběr povolání se může stát převrácení rolí mezi dítětem a rodičem, kdy dítě internalizuje pečovatelský model chování a pomáhající profese je pro něho prodloužením této role do dospělosti. Na druhou stranu, bylo by krátkozraké tvrdit, že všichni pomáhající mají za sebou chladné a neradostné dětství, a že výkon jejich povolání je pro ně cestou, jak překonat svá osobní dětská traumata a těžkosti. Mnoho z nich se nechá vést jinými motivy, jejichž varianty jsem nastínila v předchozích kapitolách teoretické části.

⁶ "To what extent do you feel that your development as a therapist has been influenced by the motivation to explore and resolve your personal problems?"

⁷ "I believe that there are people who have a greater ability to connect with the pain of others ... I feel that I belong to this group. This is not something that could have happened if I had not experienced the things I did."

PRAKTICKÁ ČÁST

5 METODOLOGICKÝ RÁMEC VÝZKUMU

5.1 Výzkumný problém a cíle práce

Tématem této práce jsou osobnostní předpoklady pro práci v pomáhajících profesích a možné motivy, které jedince vedou k volbě takové profese. Mezi nejčastěji uváděné charakteristiky požadované pro práci v této oblasti patří např. empatie, sebekontrola, samostatnost, vnitřní místo kontroly, dostatečně vysoká míra afiliace, apod. Pokud jde o motivy, odborná literatura a dosavadní výzkumy (viz. teoretická část této práce) věnují pozornost mnoha faktorům, které při volbě profese mohou hrát roli, jako jsou např. prosociální rysy osobnosti, sourozencké pořadí, přímá zkušenost s člověkem z bezprostředního sociálního okolí, který by se bez intervence pomáhajících profesí neobešel nebo nápodoba vzoru. Často diskutované jsou také nevědomé motivy, které člověka k práci v této sféře přivádějí a které vyplývají z potřeb, které nejsou a nebyly ani v minulosti dostatečně saturovány. Bude nás tedy zajímat, jací jsou mladí lidé vstupující do pomáhajících profesí a proč si zvolili právě tuto profesní dráhu.

Cílem výzkumné části je:

- zjistit, jaké vlastnosti studenti jedné z pomáhajících profesí - sociální práce - pokládají za stěžejní pro výkon takového povolání,
- určit, nakolik se tito studenti vyznačují vybranými osobnostními kvalitami a schopnostmi, konkrétně nás budou zajímat jejich způsoby zvládání stresové zátěže, typy interpersonálního chování, místo kontroly, vnímání životního smyslu a výkonová motivace
- zmapovat důvody, které oni sami uvádějí jako hlavní motiv volby studia tohoto oboru,
- identifikovat některé z možných nevědomých motivů výběru profese, které se u této skupiny vyskytují,
- uvést do souvislosti výsledky získané pomocí jednotlivých výzkumných metod.

5.2 Předpoklady

a) Předpoklady pro výzkumnou část týkající se osobnostních rysů pomáhajícího pracovníka

1. Studenti sociální práce se budou vyznačovat adaptivními způsoby zvládání stresové zátěže.
2. U většiny studentů v tomto souboru budou převládat adaptivní typy interpersonálního chování vhodné pro sociální práci.
3. Výkonová motivace zkoumaného souboru bude minimálně průměrná.
4. Mezi studenty sociální práce bude převládat vnitřní místo kontroly.
5. Většina studentů sociální práce vnímá naplnění smyslu svého života alespoň na střední úrovni (vykazuje průměrnou duševní stabilitu).

b) Předpoklady vtahující se k motivaci pro výkon pomáhající profese

1. Jedním z nejčastěji udávaných důvodů pro volbu pomáhající profese bude "pomoc lidem"
2. Ve výběrových souborech bude značný počet prvorozených a nejmladších dětí.
3. Významným faktorem ovlivňujícím volbu studia pomáhající profese je neradostná zkušenost z dětství, případně parentifikace.
4. Někteří členové výběrových souborů mohou být k práci v pomáhajícím oboru vedeni potřebou zvýšit své nízké sebevědomí nebo naopak uspokojit svou potřebu moci
5. U některých studentů výběrových souborů lze očekávat symptomy syndromu pomocníka.

5.3 Aplikovaná metodika

5.3.1 Testový set

Ke zjištění skutečností stanovených v cílech výzkumné části bylo využito následujících testových metod: Dotazník zvládání stresové zátěže (SVF 78), Dotazník výkonové motivace (LMI), Dotazník interpersonální diagnózy (ICL), Logo test a Dotazník rodičovské vazby (PBI).

Dotazník SVF 78 je zaměřen na strategie, kterých testovaná osoba užívá při zvládání stresové zátěže. Těmito strategiemi rozumíme vědomé či nevědomé psychické procesy

směřující ke zmírnění či odstranění stresové zátěže. Autoři testu tyto strategie dělí do dvou typů - na akční, obsahující prvek jednání (např. boj, útěk, rezignace, žádost o pomoc) a intrapsychické strategie zahrnující kognitivní a emoční zpracování stresové situace (jako jsou např. odklon, popření vlastního podílu na vzniku stresové situace, perseverace, atd.) Tvůrci SVF vycházeli z předpokladu, že způsoby zpracování stresu jsou alespoň do určité míry vědomé, takže se na ně lze dotazovat. SVF je vícedimenzionální sebezpozorovací inventář, rozdělený do 13 subtestů rozdělených do 5 skupin. První 3 skupiny tvoří pozitivní strategie označené POZ1, POZ2 a POZ3. POZ1 zjišťuje strategie přehodnocení stresové situace a kognitivní devalvace. Zahrnuje subtest1 - podhodnocení (ve srovnání s ostatními si přisuzovat menší míru stresovanosti) a subtest2 - odmítání viny (míra připouštění si vlastní odpovědnosti za vznik stresové situace). POZ2 (strategie odklonu) obsahuje subtest3 - odklon (od stres. zátěže, případně vyhledávání situací mírnících dopad stres. zátěže). Subtesty v POZ3 (strategie kontroly) jsou zaměřeny na kompetenci a úsilí ke konstruktivnímu zvládnutí stresové situace: subtest 5 (kontrola situace) - analýza situace, plánování a účelné jednání; subtest 6 (kontrola reakcí) - snaha o zajištění a udržení kontroly vlastních reakcí) a subtest 7 (pozitivní sebeinstrukce) - vědomí vlastních kompetencí a schopnosti sebekontroly. Subtesty 8 a 9 tvoří zvláštní kategorii, nepatří mezi pozitivní ani negativní strategie, a více než u jiných subtestů je třeba, aby byly interpretovány v kontextu výsledků ostatních subtestů. Subtest 8 - potřeba sociální opory - jedinec může s podporou druhých osob řešit aktivně svou nepříznivou situaci nebo naopak pasivně spoléhat na to, že ostatní vyřeší situaci za něho, subtest 9 - vyhýbání se (snaha zamezit zátěží nebo se jím vyhnout) - může jít o snahu zabránit novému setkání s podobnou situací, ale také o aktuální úhybný krok. Poslední skupinu tvoří negativní strategie (NEG) obsahující subtest 10(úniková tendence) , subtest 11(perseverace) - myšlenkové uplívání na stresové situaci, subtest 12 (rezignace) - tendence vzdát se, pocity bezmoci a vlastní inkompetence zvládnout stresovou situaci, vysoké skóre v tomto subtestu obvykle korelují s vysokými skóre v subtestu1 a subtest 13 (sebeobviňování) - připisování vzniku stresové situace vlastní chybě. Dotazník obsahuje 78 tvrzení uvozených větou "když jsem něčím nebo někým poškozen(a),vnitřně rozrušen(a) nebo vyveden(a) z míry" (doplněno např. tvrzením č. 1:snažím se soustředit své myšlenky na něco jiného). Proband má za úkol posoudit, nakolik se s jednotlivými tvrzeními ztotožňuje pomocí číselné škály 0-4 (vůbec ne - spíše ne - možná - pravděpodobně- velmi pravděpodobně). Výsledky jednotlivých subtestů v hrubých skórech se převádějí na vážené T-skóre a zaznamenávají do testového profilu.

Dotazník výkonové motivace (LMI) se skládá ze 17 dimenzí: vytrvalost (výdrž při vykonávání úkolů, které si jedinec buď stanoví sám nebo mu je někdo zadal), dominance (tendence vést druhé, uplatňovat moc), angažovanost (osobní ochota vynaložit úsilí při plnění úkolu), důvěra v úspěch (předpoklad zdárného zakončení úkolu), flexibilita (způsob osobního vnímání změn a nových situací), flow (schopnost soustředit se, "zabrat se" do práce), nebojácnost (ve smyslu absence obav ze selhání nebo negativního hodnocení výsledku práce), internalita (připisování výsledků činnosti vnitřním příčinám), kompenzační úsilí (adaptivní způsob zvládání strachu z neúspěchu, investice úsilí do eliminace rizika neúspěchu), hrdost na výkon (uspokojení z úspěšného splnění úkolu), ochota učit se (snaha rozšiřovat své znalosti, zájem o nové informace), preference obtížnosti (volba náročnosti a rizikovosti úkolu), samostatnost (v rozhodování a zodpovědnosti za plnění úkolu), sebekontrola (způsob organizace a provádění úkolu, schopnost odložit uspokojení), orientace na status (úsilí o dosažení významné pozice mezi ostatními), soutěživost (srovnávání se s druhými lidmi, snaha být profesně lepší než oni), cílevědomost (vztah k budoucnosti - zaměření se na cíle a hodnoty, ke kterým jedinec směřuje). Autoři testu upozorňují na to, že ačkoli se tyto dimenze vztahují primárně k profesní oblasti, je test využitelný ve všech oblastech života, kde je třeba výkonové motivace. Test obsahuje 170 výroků, ke každé dimenzi se jich vztahuje 10, proband na škále od 1 (naprosto nesouhlasí) do 7 (naprosto souhlasí) označuje, do jaké míry se ho jednotlivé výroky týkají. Skóry pro jednotlivé výroky se pomocí vyhodnocovacích šablon zanesou do záznamového archu, pro každou z dimenzí se pak vypočítá hrubý skór. Součet všech hrubých skórů tvoří výsledný skór motivace k výkonu. Pro potřeby této práce byly následně hrubé skóry převedeny pomocí převodních tabulek na staniny a zaznamenány do testových profilů.

Dotazník interpersonální diagnózy (ICL) je určen pro zjištění typů a intenzity chování, které jedinec používá ve styku se svým sociálním okolím. Vychází se z osmi kategorií interpersonálního chování, z nichž každá má svou adaptivní a maladaptivní formu: AP (dominance - autokracie), BC (soutěživost-egocentrismus), DE (ráznost - agrese), FG (kritičnost- podezřívavost), HI (skromnost - poníženost), JK (konformita - závislost), LM (kooperativnost - hyperafiliace), NO (odpovědnost - hyperprotektivnost). Samotný dotazník obsahuje 128 přídavných jmen nebo krátkých tvrzení popisujících interpersonální chování, ke každé z kategorií se vztahuje 16 položek (pro adaptivní a maladaptivní formu chování po osmi položkách). Proband označuje křížkem nebo nulou, zdali se podle něho

daná vlastnost u něho vyskytuje nebo ne. Součty kladných odpovědí ve všech kategoriích se zanášejí do kruhového grafu o osmi výsečích, vyšrafováním vznikne nástin profilu osobnosti z hlediska jejího interpersonálního chování. Pomocí 2 vzorců vypočteme shrnující index DOM a LOV. Výsledná čísla zaneseme na vertikální a horizontální osu kruhového grafu, průsečík kolmic těchto bodů je tzv. těžiště T osobnosti (grafické znázornění vektorového součtu všech osmi kategorií.).

Logo test je dotazník vytvořený na základě logoterapeutické teorie V.E.Frankla. Slouží ke zjištění prožívané smysluplnosti a možné existenciální frustrace (Balcar, 1992). Existenciální frustrací rozumíme riziko ztráty životního smyslu a vnímání života jako prázdného a nenaplněného. Frankl upozorňuje na to, že pokud je stav existenciální frustrace dlouhodobější, může přerůst v tzv. noogenní neurózu, pro kterou jsou typické depresivní příznaky a suicidiální myšlenky. Dotazník má verzi pro obě pohlaví. Skládá se ze tří částí - první část obsahuje 9 tvrzení, u kterých má proband posoudit, zda se s nimi ztotožňuje nebo ne (hodnoceno ano - ne - v případě nejistoty se nechá okénko u příslušného tvrzení nevyplněné), ve druhé části najdeme 7 tvrzení popisujících určité typy prožitků, proband označuje, jak často tyto pocity prožívá (nikdy-občas-velmi často). Ve třetí části proband nejdříve hodnotí popis krátkých příběhů tří osob, poté sám stručně popíše svůj život. Celkový skóre testu ukáže, jestli proband prožívá svůj život jako naplněný smyslem nebo naopak- jestli prožívá stav existenciální frustrace. Celkový součet bodů se zařazuje do jednoho ze čtyř kvartilů, přičemž výsledek patřící do Q_1 - Q_3 vypovídá o dobrém, případně průměrném prožívání životního smyslu. Q_4 , s přidanými hodnotami D_9 a D_{10} , jsou charakteristické pro osoby ohrožené nebo prožívající stav existenciální frustrace (Svoboda, 2005)

Jako poslední doplňkové metody bylo využito dotazníku PBI (Parental Bonding Instrument) vytvořeného v r. 1979 G.Parkerem et al. Tento dotazník je obdobou např. ADOR nebo PARQ-C a zjišťuje typ vztahu rodičů k jejich dětem tak, jak jej vnímají děti. Dotazník je určen pro dospělé osoby a se skládá z 2 variant 25 tvrzení popisujících chování matky a otce v průběhu prvních šestnácti let života dítěte (viz. příl.č.7) Proband má posoudit, nakolik daná tvrzení odpovídají chování jeho rodičů v tomto období pomocí škály "zcela jistě" - "spíše ano" - "spíše ne" - "určitě ne", jednotlivé odpovědi se bodují. Výsledek pak odráží míru rodičovské péče a nadměrné ochrany a rodičovský vztah tak lze charakterizovat jednou ze čtyř kategorií: "láskyplný nátlak" (vysoké skóre v položkách

péče (+) i ochrany)(+), optimální vazba (+ péče, - ochrana), "chladný dohled" (-péče, + ochrana), a nezám (- péče, - ochrana). Dotazník se skórovacími instrukcemi je v anglickém originálu k dispozici (se souhlasem autorů) na webu. Pro potřeby této práce byl dotazníkový formulář přeložen do češtiny.

5.3.2 Statistické metody

Pro statistické vyhodnocení výsledků získaných popsanými testovými metodami byly použity tyto statistické metody (Reiterová, 2004):

- test shody χ^2 pro ověření nulové hypotézy o souladu empirických pozorování s pravděpodobnostním rozložením zkoumaného znaku
- Kolmogorovův-Smirnovův test pro dva velké výběry různého rozsahu pro porovnání výsledků VS A a VS B (dále pouze K-S test)

5.3.3 Zkoumaný soubor

Výzkumný soubor je tvořen 122 studenty oboru sociální práce na VOŠ - 74 studentek a studentů 1. ročníku, 48 studujících druhý ročník. Důvodem pro výběr tohoto vzorku byla jednak jeho snadná dostupnost, jednak fakt, že sociální práce jako pomáhající profese klade na pracovníky vysoké nároky z hlediska jejich osobnostních předpokladů. Studenti pocházejí z různých městských a venkovských lokalit v celé České republice, z odlišných rodinných a sociálních poměrů. Vzorek velice dobře odráží i skutečnost, že v pomáhajících profesích se pohybuje více žen než mužů. Skupina prvního ročníku je dále v této práci označována jako výzkumný soubor A (VS A), skupina druhého ročníku jako výzkumný soubor B (VS B). U obou souborů byly kromě skutečností zjišťovaných pomocí testových metod identifikovány tyto údaje: věk, pohlaví, rodinná situace, počet sourozenců a pořadí narození probandů, zdravotní stav otce, matky a sourozenců

Ve VS A je průměrný věk probandů 19,6 let, ženy tvoří 94,6% tohoto souboru. Rodiče 62,16% studentů žijí spolu, 27% studentů má rozvedené rodiče, 5,41% uvádí úmrtí otce, 1,35% úmrtí matky. Jinou rodinnou situaci má 4,05% studentů (od svého narození žijí pouze s matkou, příp. rodiče sice nejsou rozvedeni, ale nežijí spolu). 89,04% matek nemá zdravotní potíže, 4,11% mají chronické či dlouhodobé onemocnění, u 6,85% matek studenti uvedli tělesný, smyslový a jiný handicap (alkoholismus, psychická porucha).

Otcové jsou zdraví v 87,14% případů, 7,14% má dlouhodobé či chronické onemocnění, handicapováno je 5,71% otců. 62,16% studentů má pouze jednoho sourozence, 20,27% dva, tři a více sourozenců má 12,16%, jedináčci tvoří ve VS A 5,41% z celkového počtu studentů. 57,1% z nich se narodilo jako první ze sourozenců, nejmladších je ve VS A 38,6%, pouze 4,3% jsou druhorození, tedy prostřední ze sourozenců. Ačkoli někteří ze studentů mají 3 i více sourozenců, jiné sourozenecké pořadí než výše zmíněná neuvedl žádný. Zdravé sourozence má 82,86% studentů, onemocnění sourozence bylo uvedeno 11,43% probandů, sourozence se smyslovým či tělesným handicapem má 5,71% studentů. Většina probandů (82, 43%), se nehlásí k žádnému náboženskému vyznání (podrobněji viz. tabulky identifikačních údajů, příl. č. 4)

Ve VS B je průměrný věk probandů 20,7 let, ženy tvoří 89,6% tohoto souboru. Rodiče 68,5% studentů žijí spolu, 18,75% studentů má rozvedené rodiče, 12,51% uvádí úmrtí otce, 2,08% úmrtí matky. Jinou rodinnou situaci má 4,17% studentů (rodiče spolu žijí, ale nejsou sezdáni, příp. rodiče sice nejsou rozvedeni, ale nežijí spolu). 76,6% matek jsou zdravé, 19,15% mají chronické či dlouhodobé onemocnění, u 4,26% matek studenti uvedli tělesný nebo smyslový handicap. Otcové jsou zdraví v 97,62% případů, handicapováno je 2,38 % otců. 75% studentů má pouze jednoho sourozence, 12,5% dva sourozence, tři a více sourozenců má 10,42%, jedináčci tvoří ve VS B 2,08% z celkového počtu studentů. 45,83% studentů se narodilo jako první ze sourozenců, nejmladších je ve VS B také 45,83%, pouze 4,17% jsou druhorození, tedy prostřední ze sourozenců, 1 studentka (2,08%) se narodila jako čtvrtá v pořadí. Zdravé sourozence má 87,23% studentů, onemocnění sourozence bylo uvedeno 4,26 % probandy, sourozence se smyslovým, tělesným či jiným handicapem (psychické poruchy) má 8,51% studentů. Většina probandů (91,67%), se nehlásí k žádnému náboženskému vyznání (podrobněji viz. tabulky identifikačních údajů, příl. č. 4)

5.3.4 Organizace a průběh výzkumného šetření

Studentům v obou výběrových souborech byly rozdány testové formuláře v průběhu druhého týdne v září 2010, konečný termín odevzdání vyplněných testů byl stanoven na polovinu října 2010. Studenti byli předem informováni o cílech výzkumu a absolvovali podrobnou instruktáž o způsobu vyplnění formulářů s využitím Power Pointové prezentace s praktickými ukázkami. Za včasné odevzdání testového setu dostali část kreditních bodů

potřebných pro dosažení zápočtu za zimní studijní období. Dobrovolná účast ve výzkumu byla zajištěna - všichni studenti si mohli zvolit, zda chtějí vyplnit testové formuláře nebo zda raději vypracují seminární práci na zadané téma. Návratnost testových setů byla ve VS A 92,5 %, ve VS B 100%. Výzkum byl anonymní, studenti odevzdávali nepodepsané vyplněné testy do dvou zalepených krabic s vyříznutým otvorem, pro každý výběrový soubor zvlášť. Kvůli udělení kreditních bodů potvrdili odevzdání setů svým podpisem na podpisové listině. Před vhozením testů do schránky byla vykonána pouze zběžná kontrola, zda jsou všechny testy v souboru řádně vyplněny.

Testy byly po vyjmutí ze schránek označeny pořadovými čísly a vyhodnocovány od konce září do konce října, Téměř 100% testů bylo kompletně vyplněno, ve VS A se vyskytl jeden testový set s chybějícím PBI, ve dvou případech ve stejném souboru nebyl kompletně vyplněn ICL.

Zpracování a interpretace hodnot získaných pomocí testových metod proběhly od poloviny října do poloviny listopadu 2010. Ke zpracování výsledků bylo využito programu Microsoft Excel a ručního zpracování (tužka/papír.).

6 VÝSLEDKY VÝZKUMU

6.1 Výsledky v oblasti mapování osobnostních vlastností

Ke zjištění některých osobnostních vlastností studentů sociální práce bylo u obou výběrových souborů využito dotazníků SVF 78, LMI, ICL a částečně Logo testu. Studenti také byli dotázáni, které z osobnostních vlastností považují oni sami za stěžejní pro výkon sociální práce, a měli také posoudit, které vlastnosti vhodné pro práci v oboru mají oni sami. Výsledky tohoto mapování jsou obsahem následující podkapitoly.

6.1.1 Důležité vlastnosti pracovníků pomáhajících profesí tak, jak je vidí studenti sociální práce. Sebeposouzení studentů.

Studenti byli prostřednictvím identifikační části dotazníku požádáni, aby vyjmenovali minimálně tři vlastnosti, které považují za podstatné pro činnost sociálního pracovníka. Vlastnosti, které byly zvoleny v jednom nebo druhém výběrovém souboru 20 a více procenty studentů ukazuje tab. č. 1 Plná verze tabulky zobrazující všechny vlastnosti volené ve VS A i VS B je součástí příl. 5, tab.č. 1)

Tab.č. 1 - volba obecných vlastností důležitých pro práci v pomáhajících profesích

Vlastnost	VS A %	VS B %
vstřícnost	56,8	35,4
umění naslouchat	31,1	14,6
komunikativnost	31,1	31,3
laskavost	25,7	16,7
empatie	23,0	72,9
spolehlivost	23,0	18,8
tolerance	6,8	20,8

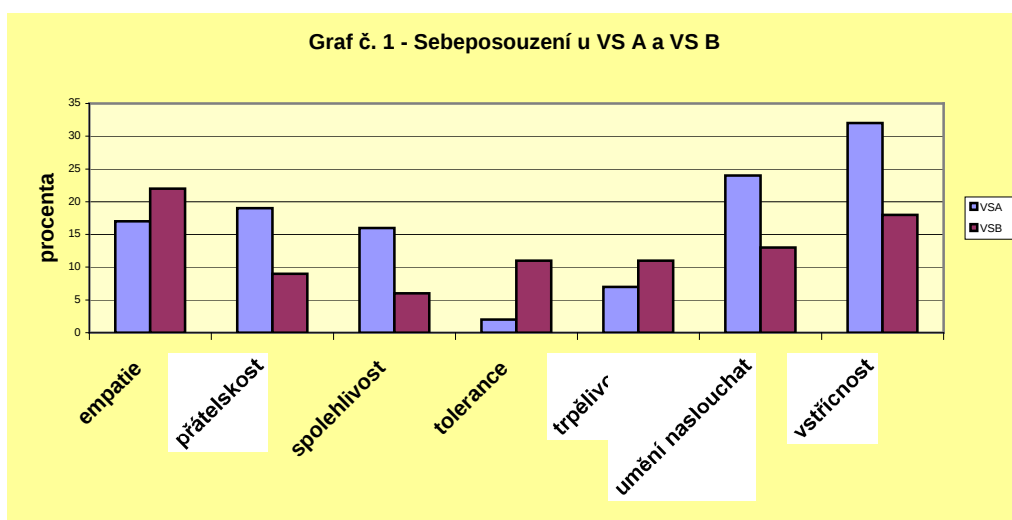
Studenti obou skupin považují za důležitou vstřícnost vůči klientům, velký důraz kladou také na schopnost empatie a komunikativnost. Zatímco pro studenty VS A byla první volbou empatie, studenti VS B volili nejčastěji vstřícnost, v případě komunikativnosti byl procentuální podíl u obou skupin stejný. Studenti VS A upřednostňují spolehlivost a schopnost naslouchat klientovi, pro VS B je velmi důležitou vlastností i tolerance Další vlastností ve VS a přesahující volbu 20% studentů byla laskavost. Údaje z obou souborů byly zpracovány pomocí Kolmogorova-Smirnovova testu pro dva velké výběry různého rozsahu, bylo zjištěno, že je mezi nimi signifikantní rozdíl v četnostech vybraných odpovědí na hladině významnosti $\alpha = 0,05$ (viz. příl.6 , tab. č.1)

Ve stejném formuláři provedli studenti také sebeposouzení, jejich úkolem bylo označit ty ze svých vlastností, které považují za užitečné pro výkon jejich budoucího povolání (výběr vlastností nebyl početně limitován). Výsledky jsou zachyceny v tab. č. 2 (plná verze tabulky - viz. tab.č. 2 v příl. č.5), jedná se o vlastnosti, které u sebe popsalo více než 20% studentů v jednom či druhém výběrovém souboru.

Tab. č. 2 - Osobnostní vlastnosti vhodné pro sociální práci (sebeuposouzení)

Vlastnost	VSA %	VS B %
empatie	23,0	45,8
přátelskost	25,7	18,8
spolehlivost	21,6	12,5
tolerance	2,7	22,9
trpělivost	9,5	22,9
umění naslouchat	32,4	27,1
vstřícnost	43,2	37,5

Studenti VS A si u sebe nejčastěji cení vstřícnosti, což platí z velké části i o VS B. Studenti VS B vnímají sami sebe nejvíce jako empatické, tato vlastnost se objevuje i ve volbě studentů VS A. Studenti obou skupin u sebe také oceňují schopnost naslouchat. Zatímco studenti VS A pojmají sami sebe jako přátelské a spolehlivé, u VS B je to více tolerance a trpělivost. Stejně jako v předchozí části byly obě skupiny porovnány K-S testem. Byl opět potvrzen signifikantní rozdíl v četnostech vybraných odpovědí na hladině významnosti $\alpha=0,05$ (viz. příl.6, tab. č.2, graf č.1)

6.1.2 Způsoby zvládání stresové zátěže u studentů sociální práce - výsledky vyhodnocení dotazníku SVF

Výsledky studentů v jednotlivých subtestech byly spočítány, zaneseny do testových profilů a porovnány podle tabulky norem, zvlášť pro muže a ženy. Absolutní četnosti v každém subtestu a procentuální poměr v každé kategorii pro každý výběrový soubor jsou zaneseny v tab. č.3 a č.4

Tab. č. 3 - výsledky VSA v jednotlivých subtestech SVF 78

SVF		Abs.četnost - podprům. hodnoty	%	Abs. četnost - prům.hodnoty	%	Abs. četnost - nadprům. hodnoty	%
POZ 1	podhodnocení	7	9,5	56	75,7	11	14,9
	odmítání viny	11	14,9	49	66,2	14	18,9
POZ 2	odklon	12	16,2	36	48,6	26	35,1
	náhradní uspokojení	2	2,7	43	58,1	29	39,2
POZ 3	kontrola situace	16	21,6	50	67,6	8	10,8
	kontrola reakcí	12	16,2	54	73,0	8	10,8
	pozitivní sebeinstrukce	19	25,7	48	64,9	7	9,5
***	potřeba sociální opory	8	10,8	46	62,2	20	27,0
	vyhýbání se	2	2,7	45	60,8	27	36,5
NEG	úniková tendence	2	2,7	48	64,9	24	32,4
	perseverace	16	21,6	46	62,2	12	16,2
	rezignace	7	9,5	53	71,6	14	18,9
	sebeobviňování	5	6,8	50	67,6	19	25,7

Tab. č. 4- součet procentuálních poměrů v POZ u VSA - kategorie průměr a nadprůměr

SVF	Prům. %	Nadprům %	Součet POZ prům. a nadprům.
podhodnocení	75,7	14,9	90,5
odmítání viny	66,2	18,9	85,1
odklon	48,6	35,1	83,8
náhradní uspokojení	58,1	39,2	97,3
kontrola situace	67,6	10,8	78,4
kontrola reakcí	73,0	10,8	83,8
pozitivní sebeinstrukce	64,9	9,5	74,3

Jak můžeme vidět, v pozitivních strategiích zvládání stresu dosahovali studenti ve VS A nejvyšších skóre v subtestu 1 - podhodnocení, tzn. v tendenci kognitivní devalvace stresové situace a chování druhých lidí v takové situaci a v odmítání svého podílu viny na vzniku stresové situace (subtest 2) - obojí jsou obranné strategie, v subtestu 3 a 4 - tedy

oblasti emočního odklonu od stresové zátěže a prostřednictvím náhradního uspokojení (hledání posily ve vnějších odměnách). Pokud porovnáme výsledky v jednotlivých typech strategií (POZ 1, POZ 2, POZ 3), zjistíme, že nejvyšších skóre studenti dosahují v POZ 2, tedy v oblasti strategií orientovaných na odklon od stresové zátěže (viz. tab. č. 3 v příl.5) POZ 3, část testu, která zjišťuje schopnost konstruktivního zvládání stresové zátěže, vykazuje ve srovnání s ostatními dvěma typy strategií více než 10% deficit. Při pohledu na tabulku č.4 v příl.5 vidíme, že mezi negativními strategiemi zvládání stresu mají studenti VS A nejvíce sklon k úniku ze stresové situace a prožívání výčitek svědomí. Navíc celých 89,2 potřebuje podporu od svého sociálního okolí, což v kombinaci s únikovou tendencí směřuje ke zbavení se odpovědnosti za řešení problémové situace a přenechání této zátěže na druhých, zvláště při současných vyšších skórech v subtestu rezignace. To je případ 16 studentů (tedy 21,6%) z VS A, kteří mají nadprůměrný skóre v subtestu 8 (potřeba sociální opory) a zároveň skóre v pásmu nadprůměru nebo horním pásmu průměru v subtestech 10 a 12 (úniková tendence a rezignace).

Při ověřování předpokladu č. 1 pro soubor VS A - Studenti sociální práce se budou vyznačovat adaptivními způsoby zvládání stresové zátěže - bylo použito testu shody χ^2 . Při stanovení očekávaných četností jsem vycházela z předpokladu normálního rozložení znaku v populaci podle Gaussova modelu, tzn. že celkem 84% (tedy 62 studentů z VSA) studentů by mělo dosahovat průměrných a nadprůměrných hodnot v subtestech POZ. Předpoklad č.1 byla potvrzen na hladině významnosti $\alpha=0,05$ při stupních volnosti $v(6)$ (výpočtová tabulka viz. příl.5 tab.č.5)

Celkový obraz výsledků druhého výběrového souboru v SVF, souboru studentů druhého ročníku (VS B), vypadá takto (tab.č.6 a 7):

Tab. č. 5 - výsledky VS B v jednotlivých subtestech SVF 78

SVF		Abs. četnost - podprům. hodnoty	%	Abs. četnost - prům. hodnoty	%	Abs. četnost - nadprům. hodnoty	%
POZ 1	podhodnocení	6	12,5	31	64,6	11	22,9
	odmítání viny	7	14,6	32	66,7	9	18,8
POZ 2	odklon	2	4,2	34	70,8	12	25,0
	náhradní uspokojení	1	2,1	28	58,3	19	39,6
POZ 3	kontrola situace	14	29,2	30	62,5	4	8,3
	kontrola reakcí	6	12,5	40	83,3	2	4,2
	pozitivní sebeinstrukce	17	35,4	29	60,4	2	4,2
***	potřeba sociální opory	4	8,3	31	64,6	13	27,1
	vyhýbání se	3	6,3	31	64,6	14	29,2
NEG	úniková tendence	3	6,3	39	81,3	6	12,5
	perseverace	14	29,2	30	62,5	4	8,3
	rezignace	6	12,5	36	75,0	6	12,5
	sebeobviňování	11	22,9	33	68,8	4	8,3

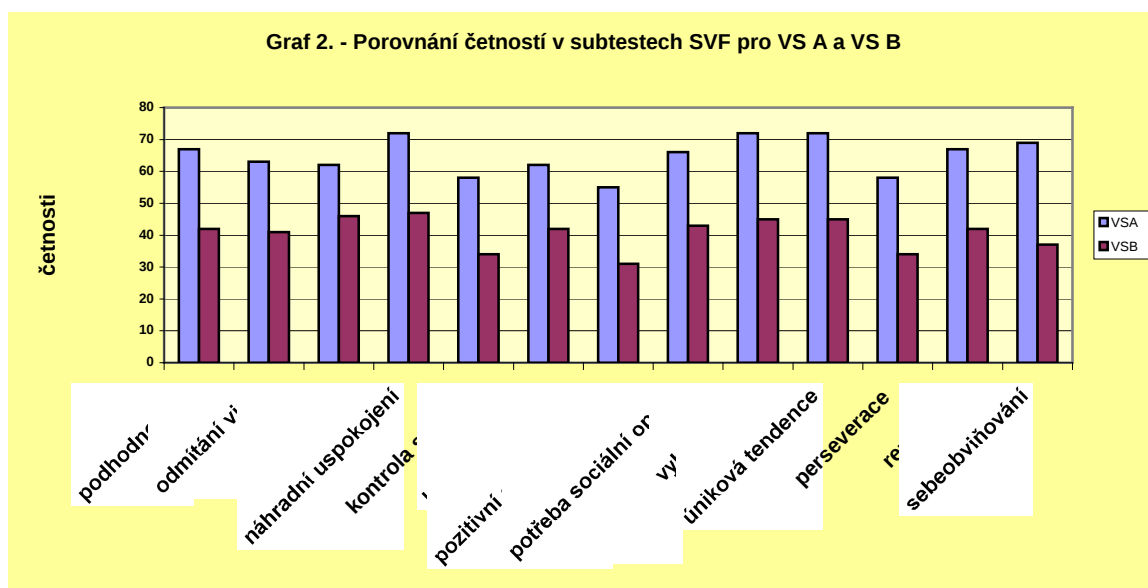
Tab. č. 6 - součet procentuálních poměrů v POZ u VS B - kategorie průměr a nadprůměr

SVF	subtest	Prům. %	Nadprům. %	Součet POZ prům. a nadprům. %
POZ 1	podhodnocení	64,6	22,9	87,5
	odmítání viny	66,7	18,8	85,4
POZ 2	odklon	70,8	25,0	95,8
	náhradní uspokojení	58,3	39,6	97,9
POZ 3	kontrola situace	62,5	8,3	70,8
	kontrola reakcí	83,3	4,2	87,5
	pozitivní sebeinstrukce	60,4	4,2	64,6

Podobně jako u VS A, i v tomto případě dosahovali studenti nejvyšších skóre v obranných strategiích a strategiích zaměřených na odklon od stresové zátěže. V POZ 1 a POZ 2 dosáhli studenti průměrných až nadprůměrných hodnot z více než 90%, v POZ 3 z více než 80% (viz. tab. č. 6 - příl.5) Tendence vyhledávat ve stresových situacích oporu druhých v kombinaci s rezignačními a únikovými strategiemi v horním pásmu průměru nebo nadprůměru se objevuje u 8 studentů z VS B, což činí 16,6% z celkového počtu studentů.

Předpoklad 1. byl testován také pro soubor VS B. Byl potvrzen na hladině významnosti $\alpha=0,05$ při stupních volnosti $v(6)$ (viz. příl. 5, tab. č. 7)

Součty četností průměrných a nadprůměrných skóre ve všech subtestech obou výběrových souborů byly porovnány K-S testem (tab. č.3 v příl.6, graf. č2). Byl zjištěn signifikantní rozdíl v četnostech v jednotlivých subtestech pro soubory VS A a VS B.

Ze zjištěných výsledků vyplývá, že předpoklad 1. - *Studenti sociální práce se budou vyznačovat adaptivními způsoby zvládání stresové zátěže* - byl potvrzen pro oba výběrové soubory, i když mezi těmito soubory existuje signifikantní rozdíl v četnostech dosažených v kategorii průměrných a nadprůměrných hodnot ve všech subtestech.

Typy interpersonálního chování u studentů sociální práce - výsledky vyhodnocení dotazníku ICL

U studentů obou souborů byly zjišťovány četnosti pro každý ze 16 skóre v 8 oktantech ICL, výsledné skóre v jednotlivých dimenzích a skóre pro DOM a LOV byly porovnány s tabulkou norem pro obě pohlaví. Výsledky pro VSA n = 72 (2 testové formuláře nebyly kompletně vyplněny) a rozložení zjištěných těžišť v jednotlivých oktanech ukazují tab.č 8 a tab.č.9

Tab.č. 7 - zobrazení rozložení četností a procentuálních poměrů v dimenzích interpersonálního chování ICL pro VS A

Oktant	Abs. četnosti - podprům.	%	Abs. četnosti - prům.	%	Abs. četnosti - nadprům.	%
AP	11	15,3	46	63,9	15	20,8
BC	12	16,7	45	62,5	15	20,8
DE	13	18,1	47	65,3	12	16,7
FG	8	11,1	44	61,1	20	27,8
HI	5	6,9	38	52,8	29	40,3
JK	0	0,0	54	75,0	18	25,0
LM	4	5,6	44	61,1	24	33,3
NO	6	8,3	46	63,9	20	27,8
DOM	17	23,6	48	66,7	7	9,7
LOV	4	5,6	50	69,4	18	25,0

Tab. č. 8 - rozložení těžišť osobnosti v oktantech ICL pro VS A

Oktant	adaptace/ maladaptace	Abs. četnosti	%	Oktant	adaptace /maladaptace	Abs. četnosti	%
AP	dominance	6	8,3	HI	skromnost	5	6,9
	autokracie	0	0,0		poníženost	2	2,8
BC	kompetice	4	5,6	JK	konformita	20	27,8
	egocentrismus	2	2,8		hyperkonformita	4	5,6
DE	ráznost	3	4,2	LM	kooperace	9	12,5
	agresivita	0	0,0		hyperafiliace	0	0,0
FG	kritičnost	5	6,9	NO	odpovědnost	9	12,5
	podezřívavost	0	0,0		hyperprotektivita	3	4,2
	Σ	20	27,8		Σ	52	72,2

Předpoklad 2. říká, že u většiny studentů v tomto souboru budou převládat adaptivní typy interpersonálního chování vhodné pro sociální práci. Za takové podle Learyho popisu můžeme pokládat AP - dominance, BC - soutěživost, DE- ráznost, LM - kooperace, NO - odpovědnost. Pokud se zaměříme na těžiště osobnosti a budeme požadovat, aby většina

studentů, tj. 68% (tj. 49) měla toto těžiště (T) v jednom ze zmíněných interpersonálních typů, zjistíme, že jednoduchý součet četností u těchto těžišť zdaleka nedosahuje požadovaného počtu studentů, jde o pouhých 43%. Z tab. č. 9 také vyčteme, že největší počet studentů má T v oktantu JK v oblasti konformity, což je nejvyšší procentuální hodnota - 27, 8% ze všech T . Jedinci s T v této oblasti jsou podle Learyho charakteristiky závislí, poddajní, důvěřiví a potřebují radu a pomoc druhých - což, jak je na první pohled zřejmé, charakteristika, která se příliš nehodí pro pracovníka v oblasti pomáhajících profesí.

Předpoklad 2. - *U většiny studentů v tomto souboru budou převládat adaptivní typy interpersonálního chování vhodné pro sociální práci* - nebyl pro VS A potvrzen.

Nyní se zaměříme na druhý výběrový soubor. Rozložení četností v jednotlivých dimenzích s procentuálním poměrem a rozložení zjištěných těžišť v jednotlivých oktantech ukazují tab.č 10 a tab.č.11:

Tab.č. 9 - zobrazení rozložení četností a procentuálních poměrů v dimenzích interpersonálního chování ICL pro VS B

Oktant	Abs. četnosti - podprům.	%	Abs. četnosti - prům.	%	Abs. četnosti - nadprům.	%
AP	9	18,8	34	70,8	5	10,4
BC	8	16,7	28	58,3	12	25,0
DE	20	41,7	25	52,1	3	6,3
FG	5	10,4	33	68,8	10	20,8
HI	1	2,1	34	70,8	13	27,1
JK	2	4,2	31	64,6	15	31,3
LM	2	4,2	32	66,7	14	29,2
NO	5	10,4	29	60,4	14	29,2
DOM	7	14,6	37	77,1	4	8,3
LOV	2	4,2	34	70,8	12	25,0

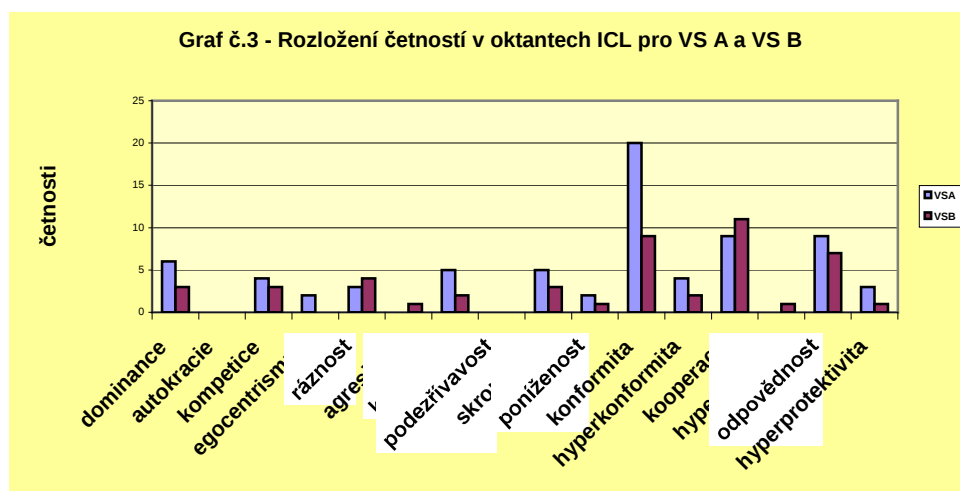
Tab. č. 10 - rozložení těžišť osobnosti v oktantech ICL pro VS B

Oktant	adaptace/ maladaptace	Absol. četnosti	%	Oktant	adaptace/ maladaptace		%
AP	dominance	3	6,3	HI	skromnost	3	6,3
	autokracie	0	0,0		poníženost	1	2,1
BC	kompetice	3	6,3	JK	konformita	9	18,8
	egocentrismus	0	0,0		hyperkonformita	2	4,2
DE	ráznost	4	8,3	LM	kooperace	11	22,9
	agresivita	1	2,1		hyperafiliace	1	2,1
FG	kritičnost	2	4,2	NO	odpovědnost	7	14,6
	podezřívavost	0	0,0		hyperprotektivita	1	2,1
	Σ	13	27,1		Σ	35	72,9

Postupujeme-li stejně jako v případě VS A, zjistíme, že počet studentů, kteří mají těžiště osobnosti v adaptivní části stanovených oktantů je celkem 28, tj. 58,3% z celkového počtu VS B. Jestliže je třeba, aby alespoň 68% studentů - tedy 32 z celkového počtu - splňovalo tento požadavek, ani zde tomu tak není. Ačkoli největší počet studentů má T v oblasti kooperace (22,9%), která je interpersonálním stylem dobře uplatnitelným ve sféře sociální práce, v těsném sledu za tímto výsledkem však je opět skupina studentů (18,8%) s T v oblasti konformity.

Předpoklad 2. - *U většiny studentů v tomto souboru budou převládat adaptivní typy interpersonálního chování vhodné pro sociální práci* - nebyl pro VS B potvrzen.

Absolutní četnosti těžišť v jednotlivých oktantech u VSA a VS B byly porovnány K-S testem, tab. č. 4 v příl.6, graf. č.3). V rozložení četností v 8 oktantech ICL není signifikantní rozdíl

Ze zjištěných výsledků vyplývá, že předpoklad 2. - *U většiny studentů v tomto souboru budou převládat adaptivní typy interpersonálního chování vhodné pro sociální práci* - nebyla potvrzena ani pro jeden výběrový soubor. Mezi těmito soubory není signifikantní rozdíl v rozložení četností v těžších osobnosti v jednotlivých oktantech ICL.

6.1.3 Výkonová motivace u studentů sociální práce - vyhodnocení dotazníku LMI

Výsledky studentů v jednotlivých dimenzích a celkový skóre výkonové motivace byly spočítány, zaneseny do testových profilů a porovnány podle tabulky norem, zvlášť pro muže a ženy. Absolutní četnosti a procentuální poměr v každé dimenzi testu pro každý výběrový soubor jsou zaneseny v tab. č. 12

Tab. č. 11 - rozložení četností a procentuálních poměrů v dimenzích LMI pro VS A

LMI dimenze	Abs. četnosti - podprům.	%	Abs. četnosti - prům.	%	Abs. četnosti - nadprům.	%
vytrvalost (VY)	52	70,3	15	20,3	7	9,5
dominance (DO)	47	63,5	23	31,1	4	5,4
angažovanost (AN)	39	52,7	27	36,5	8	10,8
důvěra v úspěch (DU)	54	73,0	12	16,2	8	10,8
flexibilita (FX)	53	71,6	16	21,6	5	6,8
flow (FL)	36	48,6	24	32,4	14	18,9
nebojácnost (NE)	55	74,3	14	18,9	5	6,8
internalita (IN)	55	74,3	13	17,6	6	8,1
kompensační úsilí (KU)	44	59,5	16	21,6	14	18,9
hrdost na výkon (HV)	38	51,4	20	27,0	16	21,6
ochota učit se (OU)	65	87,8	1	1,4	8	10,8
preference obtížnosti (PO)	40	54,1	27	36,5	7	9,5
samostatnost (SA)	49	66,2	17	23,0	8	10,8
sebekontrola (SK)	51	68,9	14	18,9	9	12,2
orientace na status	23	31,1	42	56,8	9	12,2
soutěživost (SO)	34	45,9	24	32,4	16	21,6
cílevědomost (CV)	37	50,0	35	47,3	2	2,7
celkový skóre	57	77,0	15	20,3	2	2,7

Jak vidíme, studenti VS A dosahovali více podprůměrných než průměrných a nadprůměrných skóre, nejlépe skórovali po součtu procentuálních poměrů v kategorii průměr a nadprůměr v dimenzích OS (69%), PO (46%) a AN(47,3%), naopak nejhůře se jejich výsledky jeví výsledky v dimenzích OU (87,8%), DU(73%) a FX(71,6%). Ačkoli bylo předem jasné, že předpoklad č. 3 nebude potvrzen, byl testován testem shody χ^2 a nebyl potvrzena na hladině významnosti $\alpha=0,05$ (viz. tab.č.8 v příl.5)

Podíváme-li se na výsledky testy ve VS B (tab.č.13) , zjistíme, že studenti v této skupině skórovali nejlépe po součtu procentuálních poměrů v kategorii průměr a nadprůměr v dimenzích OS (62,5%), IN (54,2%) a SO (47,9%), nejslabších skóre naopak dosáhli v dimenzích OU (89,6%) DU (75%), SA (72,9%). Po prověření předpokladu 3. K-S testem pro VS B zjistíme, že ani zde nebyl na hladině významnosti $\alpha=0,05$ tento předpoklad potvrzen (viz. tab.č. 9 v příl. 5)

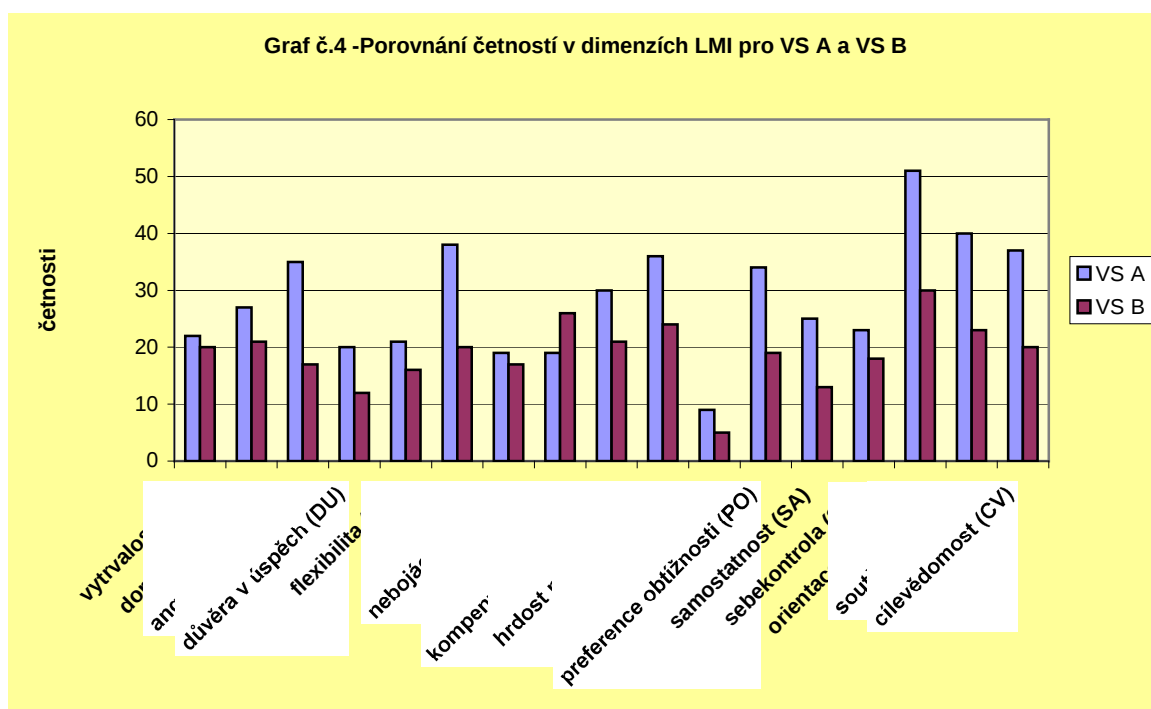
Tab. č. 12 - rozložení četností a procentuálních poměrů v dimenzích LMI pro VS B

LMI dimenze	Abs. četnosti - podprům.	%	Abs. četnosti - prům.	%	Abs. četnosti - nadprům.	%
vytrvalost (VY)	28	58,3	15	31,3	5	10,4
dominance (DO)	27	56,3	12	25,0	9	18,8
angažovanost (AN)	31	64,6	12	25,0	5	10,4
důvěra v úspěch (DU)	36	75,0	7	14,6	5	10,4
flexibilita (FX)	32	66,7	11	22,9	5	10,4
flow (FL)	28	58,3	13	27,1	7	14,6
nebojácnost (NE)	31	64,6	11	22,9	6	12,5
internalita (IN)	22	45,8	14	29,2	12	25,0
kompensační úsilí (KU)	27	56,3	13	27,1	8	16,7
hrdost na výkon (HV)	24	50,0	15	31,3	9	18,8
ochota učit se (OU)	43	89,6	4	8,3	1	2,1
preference obtížnosti (PO)	29	60,4	13	27,1	6	12,5
samostatnost (SA)	35	72,9	8	16,7	5	10,4
sebekontrola (SK)	30	62,5	13	27,1	5	10,4
orientace na status	18	37,5	20	41,7	10	20,8
soutěživost (SO)	25	52,1	15	31,3	8	16,7
cílevědomost (CV)	28	58,3	17	35,4	3	6,3
celkový skór	35	72,9	12	25,0	1	2,1

Studenti obou VS tedy podle výsledků testu mají nízké skóre v oblasti DU (důvěra v úspěch), což svědčí o jistém pesimismu a nejistoty ohledně vlastních kompetencí a schopnosti dosáhnout úspěchu, u studentů obou skupin se zároveň objevuje pouze malý zájem o rozšiřování znalostí a získávání nových poznatků (OU). Třetí největší četností u VS A v kategorii podprůměr byla flexibilita (FX), výsledek svědčící o snížené schopnosti přizpůsobit se změně, nedostatku zvědavosti a otevřenosti vůči novým zkušenostem. U VS B to byla samostatnost (SA), která může vypovídat o potřebě vedení a nepřipravenosti vzít na sebe odpovědnost. U obou souborů nejlépe vyplynulo hodnocení dimenze orientace na status (OS) svědčící o potřebě sociálního uznání za výkony, snaze vypadat v očích druhých dobře a docílit uspokojivého postavení. V dalších dimenzích se výběrové soubory liší, studenti VS a dále nejlépe skórovali v dimenzi preference obtížnosti (PO), která je spojena

s ctižádostí a schopností brát přicházející problémy jako výzvu a dimenzi angažovanost (AN), která opět souvisí s ctižádostí a ochotou vynaložit úsilí. U studentů VS B dominovaly internalita (IN), která znamená schopnost vidět příčiny i zdroje řešení problémů v sobě samotném a soutěživost (SO) svědčící o snaze předčít druhé, opět souvisí s ctižádostí.

Součty absolutních četností průměrných a nadprůměrných skóre ve všech dimenzích obou výběrových souborů porovnány K-S testem (tab. č.5 v příl.6, graf. č.4). Byl zjištěn signifikantní rozdíl v četnostech v jednotlivých dimenzích LMI pro výběrové soubory VS A a VS B.

Ze celkových výsledků vyplývá, že předpoklad č. 3 - *Výkonová motivace zkoumaného souboru bude minimálně průměrná* - nebyl potvrzen ani pro jeden výběrový soubor. Mezi těmito soubory je signifikantní rozdíl v rozložení četností v jednotlivých dimenzích LMI.

Ze stejného testu můžeme vycházet při ověřování předpokladu 4 - *Mezi studenty sociální práce bude převládat vnitřní místo kontroly*. O tomto osobnostním rysu nejvíce vypovídá subtest internalita (IN): "Označuje způsob vysvětlení výsledků činností. Osoby s vysokými hodnotami se vyznačují tím, že vysvětlují výsledky a důsledky svého chování vnitřními příčinami. Jsou přesvědčeny, že většina událostí v jejich životě závisí na nich samých na

vlastním chování a nasazení sil. Úspěšnost v povolání pro ně není záležitost štěstí, cítí zodpovědnost za neúspěchy a nízké výkony." (Schuler, Prochaska, 2003, s.21). Pokud budeme předpokládat, že vnitřním místem kontroly se bude vyznačovat alespoň 68% studentů z každého výzkumného souboru, ve VS A to bude 50 studentů, ve VS B 33 studentů. Jednoduchým výpočtem zjistíme, že tento požadavek splňuje 19 studentů VS A (tedy pouhých 25,7%) a 26 studentů VS B (54,2%). Je tedy zřejmé, že předpoklad č. 4 můžeme zamítnout pro oba výběrové soubory, přičemž mezi četnostmi souborů v dimenzi IN je signifikantní rozdíl (tab.č.5, příl.6)

Závěrem tedy konstatujeme, že ze čtyř předpokladů stanovených na začátku výzkumu v oblasti ověřování osobnostních předpokladů pouze jeden - předpoklad č. 1- byla potvrzen, zbylé tři předpoklady se nepotvrdily.

6.2 Výsledky v oblasti mapování vědomé motivace a možných nevědomých faktorů přispívajících k volbě pomáhající profese

Prostřednictvím Logo testu byl zmapován skutečný zájem studentů sociální práce o tuto profesi. V tab. č. vidíme četnosti v jednotlivých typech reakce na tvrzení "V povolání, které nyní vykonávám nebo na které se připravuji, vidím své pravé uplatnění".

Tab. č. 13 - Přesvědčení o volbě sociální práce jako vhodné profese u VS A a VS B

	Absol. četnosti VS A	% VS A	Absol. četnosti VS B	% VS B
ano	43	58,1	30	62,5
nerozhodnuto	15	20,3	14	29,2
ne	16	21,6	4	8,3
Σ	74	100,0	48	100,0

Více než polovina studentů v obou souborech je přesvědčena o tom, že si své budoucí povolání zvolili správně, dalších 20% studentů ve VS A a téměř 30% ve VS B si tím není jisto. Posledních 21,6 % studentů ve VS A u sociální práce pravděpodobně zůstat nechce, ve VS B je to pouze 8,3% studentů.

Studenti z obou výběrových souborů byli prostřednictvím identifikačních archů dotázáni na důvod, proč zvolili právě studium sociální práce. Výsledek ukazuje tab. č. - nejvíce studentů z obou souborů volilo předpokládanou odpověď - chtějí pomáhat lidem (VS A

48,6%, VS B celých 70,2%), někteří z nich pokládají sociální práci za zajímavý obor (VS A 25,7%, VS B 31,3%) a chtějí dosáhnout terciárního vzdělání (VS A 10,8%, VS B 12,5%). V sociálním okolí studentů VS A se ve srovnání s druhým souborem vyskytuje více vzorů sociálních pracovníků, které by rádi napodobili (8,1%) a více vnímají sociální práci jako příležitost získat nové zkušenosti (8,1%). Je zajímavé, že mezi uváděnými motivy ve VS A se objevilo i přání lépe poznat sebe sama a ohodnocení sociální práce jako smysluplné.

Tab. č. 14 - motivy pro volbu sociální práce uváděné studenty VS A a VS B

	VSA	%	VS B	%
pomoc lidem	36	48,6	34	70,8
řešení cizích problémů	6	8,1	0	0,0
neúspěch v přijímacím řízení na VŠ	7	9,5	0	0,0
touha po vyšším vzdělání	8	10,8	6	12,5
setkávání s novými lidmi	3	4,1	2	4,2
vzor	6	8,1	1	2,1
touha naučit se komunikovat s lidmi	4	5,4	0	0,0
zajímavá práce	19	25,7	15	31,3
získání nových zkušeností	6	8,1	1	2,1
přání být prospěšný	3	4,1	0	0,0
osobní zkušenost s člověkem v obtížné situaci	2	2,7	2	4,2
sebepoznání	2	2,7	0	0,0
smysluplnost práce	2	2,7	0	0,0
zájem o některé předměty	1	1,4	2	4,2
náhoda	1	1,4	0	0,0
práce s lidmi se zrakovým handicapem	0	0,0	1	2,1
práce se sociálně vyloučenými skupinami	0	0,0	1	2,1
práce s dětmi	0	0,0	1	2,1

Při porovnání obou výběrových souborů K-S testem zjistíme, že není signifikantní rozdíl v četnostech uváděných motivů pro volbu profese sociální práce (viz. tab. č.6 v příl.6)

Vycházíme-li z Lemanovy adlerovské teorie o *sourozeneckém pořadí* (Leman, 1997), měli by se v našem vzorku vyskytovat převážně prvorozené a nejmladší děti. Z tabulek vyhodnocujících identifikační údaje (příl. 4) víme, že u 95% studentů VS A je toto tvrzení pravdivé. Ačkoli 24 studentů (32%) má více než jednoho sourozence, prostřední v sourozeneckém pořadí jsou pouze 3 z nich, tedy 4,3 % z celkového počtu studentů. Ve VS B prvorození a nejmladší tvoří 91,7% z celkového počtu. Studentů, kteří mají více než jednoho sourozence, je ve VS B 11 (23%), ale opět pouze tři z nich (6,25%) jsou z jiného než prvního nebo posledního sourozeneckého pořadí. Naproti tomu jedináčci se ve VS A vyskytují jen čtyři - 5,41% z celkového počtu studentů, ve VS B pouze jedna studentka (2,08%) nemá žádné sourozence. Můžeme nicméně konstatovat, že předpoklad o

zvýšeném výskytu prvorozených a nejmladších ze sourozenců mezi pracovníky pomáhajících profesí platí i pro náš vzorek.

Podívejme se nyní na typ *rodičovské vazby* převládající v rodinách studentů obou souborů. Dosavadní výzkumy ukazují, že pracovníci pomáhajících profesí často vnímají tento vztah jako chladný, s vyšší složkou dohledu a postrádají v něm hřejivou složku rodičovské péče (např. Di Caccavo, 2002). Pro zjištění typu rodičovské vazby byl použit Parental Bonding Instrument (PBI) rozlišující čtyři typy rodičovské vazby: láskyplný nátlak, optimální vazbu, chladný dohled a nezájem rodiče. Výsledky dotazování zobrazují tab. č.16 a 17:

Tab.č. 15 - typ rodičovské vazby vnímaný studenty VS A

typ rodičovské vazby VS A	matka	%	otec	%
láskyplný nátlak	27	37,0	19	28,4
optimální vazba	22	30,1	21	31,3
chladný dohled	18	24,7	18	26,9
nezájem	6	8,2	9	13,4
Σ	73	100,0	67	100,0

Tab. č. 16 - Typ rodičovské vazby vnímaný studenty VS B

typ rodičovské vazby VS B	matka	%	otec	%
láskyplný nátlak	12	25,5	4	9,5
optimální vazba	24	51,1	18	42,9
chladný dohled	7	14,9	11	26,2
nezájem	4	8,5	9	21,4
Σ	47	100,0	42	100,0

32,9% studentů VS A označilo přístup jejich matek k nim v prvních šestnácti letech jejich života za chladně omezující, případně viděli v postoji matky k nim nedostatek zájmu. U hodnocení otcovského přístupu bylo toto procento ještě o něco vyšší, jednalo se o 40,3% otců. V hodnocení rodičů souborem VS B je situace trochu jiná, v negativním světle vnímá svou matku o něco méně studentů - 23,4% , ale otcové jsou hodnoceni ještě nepříznivěji než v prvním souboru - celých 47,6% studentů hodnotí své otce jako nelaskavé a nejevící zájem o život svých potomků. Ačkoli se tyto výsledky mohou jevit jako fakta potvrzující zmíněnou teorii, je nutné doplnit informaci, že u rodičů mnoha studentů se nevyskytuje tento přístup zároveň, je-li jeden z rodičovského páru přísný, omezující a chladný, druhý je často láskyplný a rozmazlující, případně zaujímá k svému dítěti optimální postoj kombinující saturaci pozitivními emocemi a zároveň poskytující potomkovi oporu a

dostatek svobody k samostatnému rozvoji. Kombinace dvojího negativního přístupu se ve VS A objevuje pouze u 10 rodičovských párů a u dvou matek, což je 16,4% z celkového počtu, ve VS B je to 5 párů a jedna matka - 12,5% z celkového počtu (viz. tab.č.8 , příl.6) : *"... Ovšem můj největší cíl a přání je to, abych neskončila jako moje matka - rozvedená. Nikdy bych svým dětem nechtěla dopřát to, co jsem musela prožívat já. "* (Logo test, III - 3), 19 let, VS A, kombinace rodič. vazby nezájem - nezájem). V některých případech jsou některé dílčí životní cíle takových studentů vytčeny s úmyslem uspokojit rodičovské ambice: *" Můj cíl je udělat rodičům radost a posílit svoje schopnosti, dovednosti, a tím i zvýšit možnost uplatnění v oboru soc. práce. Rodiče mají oba výuční listy a jejich přání bylo, aby jeden z jejich dětí vystudoval vysokou školu. Rozhodla jsem se, že se o to pokusím já..."* (Logo test, III - 3), 21 let, VS B, kombinace rodič. vazby: chladný přístup - nezájem).. *"Jednou, alespoň jednou jsem chtěla udělat něco, po čem by moji rodiče byli na mě pyšní. Chtěla jsem, aby to bylo něco, co jsem dokázala sama..."* (Logo test, III - 3), 19 let, VS A, kombinace rodič. vazby chladný přístup - chladný přístup). I když určité procento studentů z obou výběrových souborů evidentně pochází z neútluného rodinného prostředí, není jejich počet nijak vysoký a nelze tedy dát v případě VS A a VS B za pravdu výše uvedené teorii, což potvrzuje i např. dílčí výsledek Logo testu z části I., kdy tvrzení "cítím se velmi dobře doma v kruhu rodiny a rád/a bych přispěla k vytvoření takového domova i dětem" rozhodným NE vyvrátilo pouze 5 studentů (6,75%) z VS A. Ve VS B takto vypovídalo 8 studentů (16%). Tato procenta jsou navíc tvořena nejen studenty s oběma rodiči poskytujícími negativní vazbu, ale i studenty s rodiči kombinovaných rodičovských vazeb. U obou výběrových souborů tedy zřejmě hraje rodičovská vazba jako faktor přispívající k výběru profese marginální roli.

Důvodem pro volbu pomáhající profese může být podle W. Schmidbauera (2008) také *pocit vnitřní prázdnoty a bezcennosti*, který je jedním ze symptomů syndromu pomocníka. Pomáhající se plně oddává službě druhým, aby tyto pocity v sobě přehlušil. K ověření vnímané smysluplnosti života bylo u výběrových souborů VS A a VS B využito Logo testu. Výsledky jsou zobrazeny v tab.č.18

Tab. č. 17 - četnosti VS A a VS B v jednotlivých kvartilech Logo testu

Logo test	VS A	%	VS B	%
Q1	26	35,14	16	34,04
Q2+Q3	43	58,11	29	61,70
Q4	0	0,00	1	2,13
D9	5	6,76	0	0,00
D10	0	0,00	1	2,13
Σ	74	100,00	47	100,00

Přibližně jedna třetina studentů obou výběrových souborů skórovala v testu v kvartilu Q1, který vypovídá o dobré úrovni prožívané smysluplnosti, výsledky více než 50% studentů obou VS vypovídají o průměrné úrovni prožívané životní smysluplnosti. Pouze pět studentů z VS A (6,76%) vykazuje velmi špatnou úroveň prožívané životní smysluplnosti, jeden student z VS B (2,13%) skóroval v kvartilu Q4 (špatná úroveň prožívané životní smysluplnosti) a jediný případ z VS B (2,13%) se nalézá v kvartilu D10, což je nejhorší možný způsob vnímání životní smysluplnosti, podle Lukasové (1986) jde pravděpodobně o jedince s noogenní neurózou nebo depresí. Oba výběrové soubory vykazují lepší výsledky než je běžný populační průměr, jak je vidět z tab. č.19, ani existenciální frustrace není tedy z globálního pohledu u VS A a VS B významným faktorem při výběru profese. V četnostech VS A a VS B kvartilech Logo testu není významný rozdíl (viz. tab. č.9, příl. 6)

Tab.č. 18 - porovnání výsledků VS A a VS B v Logo testu s populačním průměrem

Logo test	VS A %	VS B %	Popul. průměr v %
Q1	35,14	34,04	25
Q2+Q3	58,11	61,70	50
Q4	0,00	2,13	5
D9	6,76	0,00	10
D10	0,00	2,13	10

Volba pomáhající profese může být též podvědomě ovlivněna *nízkým sebevědomím* - vlastní nejistota a subjektivní pocit nedostačivosti jsou kompenzovány úředně svěřenou mocí, kdy skrze pomoc druhým pomáhající nabývá i pocitu vlastní důležitosti. Z předchozích údajů víme (viz. kap. 2.1.3), že velká část studentů obou souborů má těžiště osobnosti v konformitě, případně hyperkonformitě, což je interpersonální forma chování vyznačující se závislostí, poddajností a potřebou sociální opory, v maladaptivní formě bezmocností a bojácností při styku s autoritativními jedinci (VSA 33,4%, VS B 23%), u dalších je těžiště osobnosti v oktantu HI (VS A 9,7 %, VS B 8,4%) - jedná se o zjevnou plachost, skromnost, podřídivost - v maladaptivní formě se překlánějící do pasivity a

poníženosti. Obojí podle Learyho (1957) slouží k zajištění pocitu bezpečí, který si tímto způsobem pravděpodobně zajišťují lidé s malou sebedůvěrou. U 92% studentů VS A s těžištěm osobnosti v JK se zároveň objevuje podprůměrná důvěra v úspěch (dimenze LMI) a u 67% zároveň také nízké vědomí subjektivních kompetencí (subtest 7, dotazník SVF), studenti VS A s těžištěm v HI mají nízkou důvěru v úspěch v 71% procentech případů, 43% z nich také nízké vědomí subjektivních kompetencí. U studentů VS B s těžištěm v JK se objevuje 91% nízké důvěry v úspěch, z 55% doprovázené nízkým vědomím subjektivních kompetencí, studenti s těžištěm osobnosti v HI se všichni vyznačují malou důvěrou v úspěch a podprůměrným vědomím subjektivních kompetencí (tab. č.9, příl.6) Lze tedy vyslovit domněnku, že u části studentů obou výběrových souborů je výběr profese ovlivněn podvědomou potřebou zvýšit si své nízké sebevědomí.

Již bylo řečeno (kap.1.2.3.), že pro mnohé z pomáhajících je volba povolání pouze prodloužením pečovatelské role z dětství, neboli *parentifikace*, kdy děti na sebe přebírají povinnosti dospělých, ať už v souvislosti s rozvodem, úmrtím, chronickým onemocněním nebo handicapem rodiče, péčí o několik dalších sourozenců, případně upozaděním vlastních potřeb před potřebami chronicky nemocného nebo handicapovaného sourozence. Studentů s takovými předpoklady je ve VS A 32, což je 44,4% z celkového počtu. Pokud bychom očekávali, že část z nich byla v dětství či stále ještě je parentifikujícími jedinci, budeme u nich předpokládat těžiště osobnosti v oktantu NO - odpovědnost, případně nadprůměrný skóre v této dimenzi. Lidé s těžištěm v NO se snaží být druhým nápomocní, poradit, podpořit, jeví se druhým jako silné osobnosti. V maladaptivní formě se snaží přebírat odpovědnost za druhé, i když je o to nikdo nežádá. Často bývají plni vnitřních konfliktů, které u sebe popírají (Leary, 1957). Z 32 studentů, u kterých existují faktory související s parentifikací, má těžiště v NO 8 (tedy 25%) z nich, jak dokládá tab. č.20

Tab. č. 19 - výskyt parentifikačních faktorů v souvislosti s hodnotami NO u VS A

	PAR FAK	%	absence PAR FAK	%
těžiště v NO/ nadprům. V NO oktantu	8	25,0	13	32,5
neplatí	24	75,0	27	67,5
Σ	32	100,0	40	100,0

V další tabulce (tab.č.21) vidíme výskyt parentifikačních faktorů u těchto osmi studentů - 6 z nich je v rodině prvorozených, v šesti případech se v jejich rodinách vyskytuje chronické onemocnění rodiče či sourozence, jednou dokonce v kombinaci s úmrtím otce, další studentka je nejstarší ze tří dětí, které od rozvodu rodičů žijí pouze s matkou. Je možné, že právě u těchto několika studentů existuje souvislost s převrácením rolí rodič - dítě v dětství a jejich volbou povolání. Tento předpoklad podporuje i dílčí výsledek Logo testu z části I., kdy se s tvrzením 4. "v povolání, které nyní vykonávám nebo pro které se připravuji, vidím své pravé uplatnění" ztotožnilo 7 z 8 těchto studentů.

Tab.č. 20 - simultánní výskyt faktorů souvisejících s parentifikací u studentů s hodnotami v NO ve VS A

	pořadí nar.	rozvod rod.	chron.onem. rodiče	handicap rodiče	úmrtí rodiče	chron. onem. sour.	handicap sour.
ST 1	prostř.	+	+				
ST 2	1.					+	
ST 3	nejml.					+	
ST 4	1.	+	+				
ST 5	1.				+	+	
ST 6	1.			+			
ST 7	1. (3 sour.)	+					
St 8	1. (3 sour.)	+					

V souboru VS B se vyskytují faktory související s parentifikací u 26 studentů (54% z celkového počtu). 12 z nich (tj. 46,2%) má těžiště osobnosti v oktantu NO, případně nadprůměrný skóre v této dimenzi (tab. č.22)

Tab. č. 21 - výskyt parentifikačních faktorů v souvislosti s hodnotami NO ve VS B

	PAR FAK	%	0 PAR FAK	%
těžiště v NO/ nadprům. V NO oktantu	12	46,2	8	36,4
neplatí	14	53,8	14	63,6
Σ	26	100,0	22	100,0

Z údajů zobrazených v tab. č. 23 zjistíme, že šest z těchto studentů je opět prvorozených, jedna studentka nemá sourozence žádné, u pěti z nich se kumuluje několik parentifikačních faktorů (viz. ST 3 - prvorozená, oba rodiče chronicky nemocní a sourozenec s handicapem, ST 4, ST 6, ST 8, ST 10), pět z nich také pochází z rodiny s více než dvěma dětmi. 9 z nich (kromě ST 1, ST 5 a ST 12) zároveň souhlasí s tím, že povolání pro které se připravují je

pro ně to právě (Logo test, I., tvr. 4.). U těchto devíti studentů se lze domnívat, že volba pomáhající profese by u nich mohla být prodloužením pečovatelské role z dětství.

Tab.č. 22 - simultánní výskyt faktorů souvisejících s parentifikací u studentů s hodnotami v NO ve VS B

	pořadí nar.	rozvod rod.	chron.onem. rodiče	handicap rodiče	úmrť rodiče	chron. onem. sour.	handicap sour.
ST 1	nejml.	+					
ST 2	1.	+					
ST 3	1.		++				+
ST 4	nejml.	+	+	+			
ST 5	nejml. (4 sour.)				+		
ST 6	jedináček		+		+		
ST 7	nejml. (3 sour.)	+					
ST 8	1 (3 sour.)	+				+	
ST 9	1. (3 sour.)	+					
ST 10	2.(6 sour.)					+	+
ST 11	1.		+				
ST 12	1.				+		

Dalším z možných jevů vyskytujících se v pomáhajících profesích, sociální práci nevyjímaje, je *syndrom pomocníka*, jehož kořeny často tkví v dětství pomáhajících (chladná výchova, nezáměr, ale i upřílišněné nároky rodičů). Pomáhající s tímto syndromem se vyznačují nedostatkem sebedůvěry, touhou každému vyhovět, ale i určitým sklonem k agresi, kterou ovšem nedokážou vyjádřit přímo (Schmidbauer, 2008). Studentů s pravděpodobným výskytem těchto znaků je ve VS A 7, rozložení těchto znaků u každého z nich ukazuje tab.č.24.

Tab. č. 23 - rozložení znaků souvisejících se syndromem pomocníka u studentů VS A

	PAR FAK.	Rod. vazba - M-O	Těžiště os.	AP	DE	JK	LM	NO	DU	PSI	Lt II 1)	Lt II 2)
ST 1	+	OP - CH	AP/dom.	+	+	+	+	+	0	0	vč	vč
ST 2	+	LN - LN	JK/konf.	0	+	+	+	+	0	+	obč	obč
ST 3	+	CH -/	NO/odp.	+	0	+	+	+	0	0	obč	vč
ST 4	0	LN - LN	JK/konf.	+	+	+	0	+	0	+	obč	obč
ST 5	0	LN -OP	NO/odp.	+	0	+	+	+	+	+	obč	obč
ST 6	+	LN -N	JK/konf.	0	+	+	+	+	0	0	obč	vč
ST 7	+	CH-N	NO/odp.	+	0	+	+	+	0	0	vč	obč

U pěti z těchto studentů se vyskytují parentifikační faktory, až na ST5 se u nich objevuje vždy nátlakový typ rodičovské vazby, ať už s chladnou nebo vřelou komponentou. Všichni

jsou konformní a mají nadprůměrný skóre v oktantu NO (odpovědnost) a kromě ST4 i v oktantu LM (afiliace). Pět z nich navíc skórovalo v nadprůměru v AP (dominance) a čtyři v DE (agrese). Až na jednu výjimku všem chybí důvěra v úspěch (dimenze LMI), čtyři z nich mají nízkou sebedůvěru v oblasti subjektivních kompetencí (subt.7, SVF). U všech se vyskytují příznaky frustrace, jak dokazuje dílčí výsledek Logo testu, kdy ohodnotili prožívání pocitů: "bezmocný vztek, že všechno, co jsem dosud vykonala bylo nadarmo" a "přání být ještě jednou dítětem a začít znovu" slovy "občas" nebo "velmi často". Všichni zároveň vyjadřují v Logo testu (Lt, I., 4.) přesvědčení, že sociální práce je pro ně tou pravou profesí. Hypoteticky by mohlo platit, že tito studenti jsou adepty na rozvoj syndromu pomocníka, až na ST5, u kterého se nevyskytuje zesílený prvek agrese a naopak, nechybí mu sebedůvěra. V porovnání s celkovým počtem studentů tvoří tato skupina necelých 7%.

V případě VS B je velmi diskutabilní (viz. tab.č. 25), zdali lze o faktorech přispívajících ke vzniku syndromu pomocníka uvažovat u čtyřech studentů (8,3% z celk. počtu), kteří by na základě některých výsledků testů přicházeli v úvahu. Nejpravděpodobněji by tomu mohlo být u ST4, která má těžiště osobnosti v konformitě a skórovala v nadprůměru v oktantech ICL: DE, JK, LM a NO, zřejmě si příliš nevěří a občas prožívá frustrační stavy a ST 2, u které se objevují identické faktory, až na důvěru v subjektivní kompetence (sub.7, SVF). Obě tyto studentky jsou přesvědčeny o správné volbě profese (Logo test, I., 4.) Hypoteticky by se tedy jednalo pouze o 4% z celkového počtu studentů ve VS B.

Tab. č. 24 - rozložení znaků souvisejících se syndromem pomocníka u studentů VS B

	PAR FAK.	Rod. vazba - M-O	Těžiště os.	AP	DE	JK	LM	NO	DU	PSI	Lt II 1)	Lt II 2)
ST 1	0	OV - OV	NO/hyper	+	0	+	+	+	+	0	obč.	0
ST 2	+	OV - LN	NO/odp.	0	+	+	+	+	0	+	obč.	vč
ST 3	0	N-CH	LM/koop.	0	+	+	+	+	+	+	0	obč.
ST 4	+	CH-CH	JK/konf.	0	+	+	+	+	0	0	obč.	obč.

Posledním motivem, kterým se budeme v této části práce zabývat je uspokojování *potřeby moci* skrze práci s lidmi. Pomáhající profese přitahují určité procento jedinců, kteří jsou spokojeni, pokud mohou ovlivňovat osudy druhých lidí a manipulovat s nimi. Vycházíme-li z předpokladu, že tito lidé budou výrazně dominantní, s egocentrickými rysy a sklonem k agresivnímu prosazování svých plánů, bude se tento předpoklad vztahovat na 8 studentů z VS A, pokud nebudeme brát v potaz další jedince, kteří v Logo testu (Logo test, I., 4.)

odmítli považovat sociální práci za povolání, ve kterém by chtěli jednou pracovat - viz. tab.č.26.

Tab.č. 25 - rozložení faktorů souvisejících s uspokojováním potřeby moci ve VS A

	Těžiště os.	AP	BC	DE	DO	OS	DU	PSI
ST 1	AP	+	+	-	+	+	0	0
ST 2	NO	+	+	-	+	+	+	+
ST 3	NO	+	+	+	+	-	+	+
ST 4	DE	+	+	+	+	+	0	+
ST 5	AP	+	-	+	+	+	+	+
ST 6	BC	+	+	+	+	+	+	+
ST 7	BC	+	+	-	+	+	0	0
ST 8	FG	+	+	-	+	+	0	+

Všech 8 studentů mělo v testu ICL nadprůměrný skóre v oktantu AP (autokracie) a s výjimkou ST5 i BC (egocentrismus). Nadprůměr v DE (agresivita) se objevuje u poloviny těchto studentů, ostatní skórovali v tomto oktantu v pásmu průměru. Údaje zjištěné pomocí ICL jsou také potvrzeny nadprůměrnými skóre v DO (dominance) a OS (orientace na status) - kromě ST 3 - v testu LMI. Zajímavé je doplnění výstupy z testu SVF - u studentů ST 1 a ST 7 by dominantní, razantní styl chování s tendencí prosadit se za každou cenu mohl být kompenzací nízké sebedůvěry, což naopak nebude případ ST 2, ST 3, ST 5 a ST 6, kteří zřejmě nedostatkem sebejistoty netrpí. Můžeme se domnívat, že sklony k uspokojení mocenských ambicí skrze práci s lidmi má 8 studentů (tedy 11%) z VS A. Nyní se podívejme na situaci v souboru VS B.

Tab.č. 26 - rozložení faktorů souvisejících s uspokojováním potřeby moci ve VS B

	Těžiště os.	AP	BC	DE	DO	OS	DU	PSI
ST 1	LMkoop.	+	+	0	+	+	+	+
ST 2	AP/dom.	+	+	-	+	+	+	+
ST 3	AP/dom.	+	+	0	+	+	0	+
ST 4	DE/ráz.	+	+	+	+	+	0	+
ST 5	NO/hyper.	+	+	-	+	0	+	0

Studentů s podobnou charakteristikou je ve VS B 5 (viz. tab. č.27). Všichni mají nadprůměrné skóre v oktantu AP (autokracie) a BC (egocentrismus). Jejich výsledky se liší v oktantu DE, kde pouze u jednoho (ST 4) výsledek ukazuje na zvýšenou agresivitu, u dvou dalších (ST 2, ST 5) jsou výsledky v pásmu průměru (ráznost), dva ze studentů (ST 1, ST 3) nemají sklony k razantnímu sebeprosazení, což ale nevylučuje, že nemohou

dosáhnout svého jiným způsobem. Zvýšená dominance je u všech potvrzena výsledkem v dimenzi DO z LMI, společenské postavení (OS) je důležité pro čtyři z těchto studentů. Určitý nedostatek sebedůvěry se zřejmě projevuje u tří z těchto studentů (nevyrovnané skóry v DU a PSI - ST 3, ST 4, ST 5), dva zbývající studenti jsou si pravděpodobně jisti sami sebou. V souboru VS B se tedy nalézají 5 studentů (necelých 10% z celkového počtu studentů v souboru), kteří pravděpodobně mají mocenské sklony.

Závěrem lze konstatovat, že samotní studenti z obou výběrových souborů považují sociální práci za zajímavý obor a jedním z vedoucích motivů, který uvádějí jako důvod, proč se rozhodli pro studium sociální práce, je pomoc lidem. Na základě analýzy výsledků zjištěných pomocí ICL, LMI, SVF, PBI a Logo testu zaměřené na ověřování výskytu faktorů, které mohou ovlivnit volbu profese, aniž by o tom budoucí sociální pracovníci věděli, se ukázalo, že zatímco typ rodičovské vazby a kompenzace pocitu prázdnoty nemají u této skupiny studentů na volbu povolání patrně velký vliv, může tato volba u části z nich souviset s nedostatkem sebejistoty. U některých studentů z obou souborů se lze domnívat, že volba profese je u nich důsledkem parentifikační zkušenosti z dětství, případně možností uspokojení mocenských ambicí. Několik málo z nich by mohlo i mít předpoklady pro rozvoj syndromu pomocníka. Jako faktor související s výběrem povolání se také ukázalo být sourozenecké pořadí.

6.3 Diskuse

V praktické části své bakalářské práce jsem se snažila zjistit, jaký je ideál osobnosti pomáhajícího pro studenty obou výběrových souborů, jaké vlastnosti u sebe vnímají jako užitečné pro výkon povolání a zaměřila jsem se na ověření, nakolik studenti oboru sociální práce vyšší odborné školy vyhovují limitům daným přísnými měřítky profese.

Prototypem pomáhajícího podle většiny studentů je člověk vstřícný, komunikativní, empatický se schopností aktivního naslouchání. Výběr těchto vlastností se dal snadno předpokládat, protože jsou to vlastnosti, které jsou ve všech pádech skloňovány téměř ve všech předmětech teoretické výuky a také samozřejmě během praktické přípravy studentů. Zajímavé je, že se z velké části jedná o vlastnosti zakládající se na postoji ke klientovi, menší část zaujímají vlastnosti týkající se vztahu pomáhajícího k sobě samotnému - stejně jako v případě sebeposouzení. Překvapivé jsou tedy nízké četnosti ve volbách některých dalších vlastností, jako jsou optimismus, sebedůvěra nebo sebereflexe. Lze to podle mého názoru vysvětlit tím, že člověk začínající pronikat do oboru sociální práce teprve postupem času přijde na to, že aby mohl pomoci druhým, musí nejdříve porozumět sám sobě. Dokladem toho je i to, že někteří studenti z obou souborů označili jako jednu z vhodných vlastností obětavost, která ve své ryzi podobě může v oblasti pomáhání nadělat více škody než užitku. Svě místo v žebříčku povahových vlastností nezískala vůbec obyčejná lidská slušnost, u které jsem předpokládala, že se dostane do užšího výběru ani odpovědnost, která u obou souborů nedosáhla ani 15% volby.

Ačkoli první předpoklad ohledně strategií zvládání stresové zátěže prostřednictvím vyhodnocení testů SVF byl potvrzen, a většina studentů obou výběrových souborů se skutečně vyznačuje adaptivními způsoby zvládání stresu, je třeba na druhou stranu podotknout, že se jedná převážně o obranné strategie využívající odklonu od stresové zátěže - jako jsou substituční strategie, odmítání vlastního podílu na vzniku stresové situace nebo podhodnocení jednání druhých v téže situaci - které jsou v některých případech navíc zesíleny vysokou potřebou sociální opory a tendencí k vyhnutí se stresové situaci. Z adaptivních strategií typu "boj" se velká část studentů obou souborů vyznačuje dobrým emočním zvládáním stresové situace, ovšem v souvislosti s výsledky v ostatních subtestech lze hovořit spíše o pasivním setrvání v situaci bez snahy aktivně se podílet na řešení takové situace. Výsledky obou výběrových souborů v tomto testu korespondují se

zjištěními, ke kterým došly Bilédiová (2004) ohledně zvýšeného výskytu únikových strategií mezi studenty pomáhajících profesí a Plháková, Reiterová (2009), které došly k závěru, že studenti pomáhající profese vykazují dobré schopnosti celkové regulace chování a prožívání. Protože se se studenty z obou výběrových souborů se ve svém povolání denně setkávám, musím na základě pozorování a vlastní zkušenosti tento výsledek testu potvrdit.

Dalším z cílů výzkumu bylo ověření předpokladu, že studenti obou výběrových souborů se vyznačují adaptivními formami interpersonálního chování. V sociální práci, stejně jako v dalších pomáhajících profesích, je důležité, jaké jsou typické prvky chování pomáhajícího pracovníka ve vztahu k druhým lidem. Pro zjištění těchto charakteristik bylo využito dotazníku ICL. Oproti očekávání, studenti skórovali nízko v oktantu, který se pro sociální práci jeví jako nejvhodnější - tedy v NO/odpovědnost, o něco lepší byly výsledky v oktantu LM/kooperace u VS B. Nejvyšší četnosti souvisí u obou výběrových souborů s oktantem JK/konformita, což, jak již bylo jednou řečeno, není právě ideální typ interpersonálního chování pro práci v pomáhající profesi. Tento výsledek lze interpretovat tak, že zájem o sociální práci mají v tomto vzorku mladí lidé, kteří si nejsou vnitřně jisti sami sebou a hledají sebepotvrzení skrze pomoc druhým, za kterou budou očekávat jejich úctu a vděk. Další možností interpretace tohoto faktu je, že průměrný věk probandů je 19,6 - 20,7 let, a jsou tedy na konci období psychosociálního vývoje, které Erikson popsal jako konflikt mezi identitou a zmatením rolí, a pro mnoho z nich je právě toto období charakteristické snahou konečně se zařadit do vhodné sociální skupiny a začít plnit základní sociální role v souladu se společenským očekáváním - a tedy i snahou vyhovět, a získat podporu ostatních.

Z výzkumné části víme, že potvrzeny nebyly ani předpoklady o průměrné výkonové motivaci studentů a vnitřním místu kontroly. Z tabulek výsledků v jednotlivých dimenzích lze rozpoznat, že ačkoli je pro mnoho studentů důležité dosáhnout odpovídajícího společenského postavení a na úspěch jsou pak patřičně pyšní (naše společnost je nastavená na výkon a člověk bývá hodnocen podle dosaženého vzdělání a výše příjmu), často nejsou ochotni pro dosažení tohoto cíle nic udělat (viz. např. nízká četnost v dimenzi OU - ochota učit se) a zároveň ani nevěří, že by se jim toho mohlo podařit dosáhnout (nízké četnosti v DU důvěra v úspěch). Příčinu neúspěchu v LMI u tak velkého množství studentů můžeme hypoteticky spatřovat např. v nedůsledné výchově, kdy mladí lidé už od dětství mají doma jen málo povinností, na jejichž dodržování není kladen důraz (mnoho studentů označilo

alespoň jednoho svého rodiče v testu PBI jako rozmazlujícího). Nejsou tak vytvořeny vhodné pracovní návyky - tito mladí lidé nejsou např. vytrvalí, protože se jim spousta věcí nabízí prostřednictvím rodičů hned, tento deficit z domova prohlubuje i stávající školský systém, který z velké části pořád ještě nevede studenty k samostatnosti. Vzhledem k způsobu financování školství se mladí lidé také naučí, že i když neinvestují do svého vzdělávání téměř žádnou energii, nakonec se jim podaří střední školu úspěšně zakončit maturitní zkouškou. Nezbyvá než věřit že s nástupem na praxi a posléze do zaměstnání se jejich výkonová motivace zlepší. Pokud jde o slabší výsledky v dimenzi IN (internalita), nejsou příliš překvapivé, vzhledem k výsledkům v POZ 1 (SVF) a vyšší potřebě sociální opory (subtest 8, SVF), což se odráží i v ICL, kde velké množství studentů má těžiště osobnosti v JK/konformita, kde jde o poddajnost, závislost a opět potřebu být podporován druhými.

Z tabulky č. vycházející z Logo testu, část I, 4. víme, že více než polovina studentů v obou výběrových souborech pokládá sociální práci za obor, v němž by jednou chtěli pracovat. Další část studentů ještě není pevně rozhodnuta - u VS A může být důvodem to, že ve skutečnosti ještě pořádně nevědí, co povolání sociálního pracovníka obnáší (výzkumné šetření bylo provedeno na začátku školního roku, kdy začínali první ročník studia). U studentů VS B zase tato nejistota může pramenit právě z toho, že už mají za sebou několik stovek hodin odborné praxe a zatím pořád ještě váhají, jestli v tomto oboru zůstat. Zbývající část studentů ví, že v oboru zůstat nechce - ve VS A jsou to zřejmě ti, kteří neuspěli v přijímacím řízení na vysoké školy a studium VOŠ je pro ně dočasnou záležitostí, u VS B jsou to studenti, kteří mohou setrvávat v oboru kvůli dokončení terciárního vzdělání nebo proto, že čekají na vhodnou pracovní příležitost. Zajímavá je v této souvislosti také skutečnost, že v poslední části Logo testu jen málo studentů uvádělo, že jedním z jejich cílů je být prospěšný druhým lidem.

Při mapování vědomé motivace nepřekvapilo, že nejčastěji uváděnou odpovědí na otázku "Proč jste se rozhodl/a pro studium oboru sociální práce?" byla pomoc lidem, většinou dále nespecifikovaná, což je možné vysvětlit tím, že studenti prvního ročníku sice chtějí být druhým lidem nápomocni při řešení jejich obtížných životních situací, ale ještě nevědí jak. Studenti druhého ročníku si zase většinou nejsou jisti cílovou skupinou klientů, s kterými by v budoucnu rádi pracovali (o čemž svědčí i to, že tyto cílové skupiny zmínili ve svých odpovědích pouze tři studenti).

Při ověřování dalších předpokladů se potvrdila Lemanova teorie (Leman, 1997), že v pomáhajících profesích se pohybují hlavně ti, kdo se narodili jako první, případně jako poslední v sourozeneckém pořadí. Naproti tomu se nepotvrdil předpoklad, že ve výběrových souborech se bude nacházet velká část těch, kdo mají za sebou negativní zkušenost z primární rodiny. I s výsledky, které byly zjištěny pomocí PBI je podle mého názoru třeba zacházet opatrně, část studentů mohla např. špatně interpretovat tvrzení, které měli ohodnotit, v některých testech se také objevovaly hraniční hodnoty pro přechod z jedné kategorie rodičovské vazby do druhé. Pokud bychom se chtěli zaměřit hlouběji na tento faktor, který podle mnohých výzkumů souvisí s volbou pomáhající profese, bylo by vhodnější použít jinou testovou metodu, jako jsou některé projektivní techniky - např. Test nedokončených vět, a zcela jistě rozhovor. Stejně je tomu i s předpokladem zvýšeného výskytu parentifikujících jedinců v obou výběrových souborech - i když máme k dispozici nepřímé ukazatele, které nás mohou vést k úvaze, že někteří studenti opravdu takovou zkušenost mají, není těchto studentů mnoho a opět, pokud bychom si chtěli být tímto faktorem jisti, bylo by třeba sáhnout k dalším výzkumným metodám.

Předpoklad, který byl naopak potvrzen, se týká nižší sebejistoty, kterou se vyznačuje část studentů v obou souborech, a kteří by toto povolání mohli intuitivně volit proto, aby si své sebevědomí skrze vědomí prospěšnosti pro druhé zvýšili. Na druhou stranu, potencionální mocenské sklony by mohl mít zhruba každý devátý student ve VS A , což platí i pro druhý výběrový soubor. I tato zjištění by ale bylo třeba potvrdit dalšími metodami (např. TAT, Test ruky, apod.). Výsledky testů několika málo studentů ukazují také na možnou přítomnost symptomů syndromu pomocníka, ale je třeba považovat je spíše za prediktory, rizikové faktory, přispívající k možnosti rozvoje tohoto syndromu během několika let praxe.

Jsem si samozřejmě vědoma toho, že výsledky, které přinesly testy 122 studentů nejsou natolik reprezentativní, aby se daly považovat za směrodatné vzhledem ke všem studentům sociální práce na vyšších odborných školách, protože vzorek respondentů není příliš rozsáhlý. Bylo by jistě zajímavé porovnat tyto výsledky s výsledky, které bychom získali testováním studentů některé z dalších pomáhajících profesí, porovnáním studentů pomáhajících profesí se studenty jiných oborů nebo srovnáním studentů VOŠ s vysokoškoly. Hlubší pozornost by si rozhodně zasloužil také např. problém parentifikace, rodinného zázemí studentů pomáhajících profesí nebo mocenské ambice

budoucích pomáhajících. Byla bych ráda, kdyby toto výzkumné šetření mohlo být považováno za sondu rozkrývající množství různých témat, která se nabízí, zamyslíme-li se, proč chce tolik mladých lidí zasvětit svůj profesní život pomoci druhým lidem s cílem zmírnit dopad jejich nelehké životní situace a nad jejich osobnostními dispozicemi pro takové povolání.

V praktické rovině, vzhledem k většině výsledků výzkumné části, je třeba pozastavit se nad tím, proč většina VOŠ zařazuje psychosociální výcvik se sebezkušenostními prvky pouze do třetího ročníku, a ani tam celkový souhrn hodin často nečiní více než 60 za školní rok. Množství hodin by podle mého názoru bylo vhodné navýšit zařazením tohoto předmětu do všech tří ročníků VOŠ. Pokud chceme, aby z vyššího zdělávání odcházeli dobře připravení sociální pracovníci, je třeba věnovat se nejen jejich teoretické přípravě, ale pracovat také s jejich osobnostním potenciálem, aby ve svém budoucím povolání lidem opravdu pomohli a neuškodili.

7 ZÁVĚR

Praktická část práce byla zaměřena na zmapování některých osobnostních předpokladů studentů sociální práce pro výkon povolání v této oblasti a zároveň na ověření některých motivačních faktorů souvisejících s volbou profese.

Výsledky získané aplikací vybraných testových metod ukázaly, že studenti obou výběrových souborů využívají převážně obraných strategií při zvládání stresové zátěže. Pouze menší část studentů, podle testu ICL, má interpersonální styl chování optimální pro pomáhající profesi, mnoho z nich se naopak jeví jako příliš poddajní, důvěřiví, s výrazným sklonem ke kompromisům a snahou zalíbit se druhým lidem. Ani výkonová motivace studentů v tomto vzorku není příliš dobrá, schází jim převážně ochota učit se, flexibilita, samostatnost a mnohým z nich i důvěra v úspěch. Navzdory předpokladům se většina studentů nevyznačuje ani vnitřním místem kontroly. Svůj život vnímají jako dostatečně smysluplný.

Studenti považují sociální práci za zajímavý obor a chtěli by, podle svých slov, v budoucnu pomáhat lidem. Část z nich ještě není rozhodnuta, jestli chtějí setrvat v tomto konkrétním oboru nebo zvolit jiný. Při sledování faktorů souvisejících s motivací pro výkon pomáhající profese se potvrdila teorie o vyšším výskytu prvorozených a nejmladších dětí mezi pomáhajícími, na druhou stranu se významně nepotvrdil přímý vliv rodičovské vazby a zkušenost parentifikace na volbu povolání. Podle ukazatelů analyzovaných ve výzkumné části bakalářské práce lze usuzovat na vliv motivů souvisejících s tendencí kompenzace nízkého sebevědomí, mocenských sklonů či syndromem pomocníka na výběr profese.

8 SOUHRN

Cílem této bakalářské práce bylo na základě studia teoretické literatury zmapovat, jaká platí obecná kritéria, která by měl pomáhající pracovník z hlediska požadavků na jeho osobnost splňovat. Zajímá se o to, jaké možné motivy uplatňující se ve volbě pomáhající profese jsou v odborné literatuře zpracovány. Praktická část je zaměřena na ověření některých teoretických předpokladů o osobnostních kvalitách a motivaci pomáhajících na výběrovém souboru sestávajícím ze studentů sociální práce.

Teoretická část seznamuje čtenáře s pojmem pomáhající profese a rozlišuje profesionální pomáhání liší od běžných forem pomoci včetně zmínky o etických aspektech odborné pomoci. Protože tato bakalářská práce se zabývá osobnostními předpoklady pro práci v pomáhající profesi, bylo nezbytné nejprve vymezit základní pojmy: osobnost a psychická vlastnost. Podstatná část teorie je pak zaměřena na stanovení vlastností vhodných při práci s lidmi, od temperamentového typu, přes odolnost vůči stresu a celkový životní postoj přes charakterové vlastnosti zahrnující např. pevné vědomí vlastní identity, vnitřní místo kontroly a sebereflexi k volným a morálním vlastnostem osobnosti. Následuje vymezení schopností a dovedností potřebných pro výkon pomáhající profese včetně obecné, sociální a emoční inteligence zahrnující dnes tolik zdůrazňovanou schopnost empatie. Dále zde najdeme hlavní zásady správného přístupu ke klientovi s důrazem na komunikační dovednosti. Důležité je také upozornění na některé základní způsoby prevence syndromu vyhoření.

Druhým tématem této bakalářské práce jsou motivy vedoucí pomáhající profesionály k volbě jejich povolání a faktory, které mohou tomuto výběru nahrávat. Obecně můžeme hovořit o vědomých motivech, jako je např. nápodoba vzoru ze sociálního prostředí, křesťanský motiv pomoci bližnímu, osobní zkušenost z pozice klienta, případně finanční ohodnocení. Druhou skupinou motivů jsou skryté motivy, které jsou na vědomé úrovni překrývány jinými, lépe zdůvodnitelnými motivy - jedná se zejména o nízké sebevědomí, mocenské sklony, soubor motivů souvisejících se syndromem pomocníka. Dalšími faktory, které mohou přispět k volbě pomáhající profese, jsou např. sourozenecké pořadí a vliv zkušenosti z dětství včetně parentifikační zkušenosti. Závěr teoretické části je věnován některým dosavadním výzkumům v oblasti mapování osobnostních vlastností a motivace pomáhajících.

Praktická část bakalářské práce je věnována ověření některých teoretických předpokladů stanovených v teoretické části na výběrovém souboru 122 studentů vyšší odborné školy sociální práce, jejichž průměrný věk činil 19,6-20,7 let. Studenti byli podle ročníku rozdělení na dva menší výběrové soubory. Byly zmapovány jejich představy o ideálu pomáhajícího pracovníka. Pomocí vybraných testových metod u nich byl zjišťován reálný výskyt některých vlastností potřebných pro výkon povolání a motivy související s výběrem povolání. Účast ve výzkumu byla dobrovolná, anonymita vyplněných testových souborů byla zajištěna. Na základě výsledků jednotlivých testů byl potvrzen předpoklad o využívání adaptivních strategií zvládání stresu, nepotvrdil se předpoklad o převaze adaptivních forem interpersonálního chování mezi těmito studenty ani očekávání minimálně průměrné výkonové motivace v obou souborech. Studenti se, navzdory předpokladu, většinou nevyznačují ani vnitřním místem kontroly. Výsledky obou výběrových souborů byly mezi sebou porovnávány. Ve většině případů, ačkoli celkový výstup z testů byl u obou souborů podobný, tyto soubory se od sebe významně lišily ve výsledcích v jednotlivých subtestech nebo dimenzích použitých testových metod.

Pokud jde o motivaci pro práci v sociální oblasti, více než polovina studentů v obou výběrových souborech vyjádřila přesvědčení, že sociální práce jako povolání je pro ně dobrou volbou. Někteří studenti váhají, jestli v oboru zůstat a část studentů nepočítá s tím, že by se v profesním životě uplatnila v této oblasti. Z motivů pro studium oboru uváděných nejčastěji jmenujme např. pomoc lidem, zájem o obor, případně přání dosáhnout terciárního vzdělání. Ze stanovených předpokladů byl potvrzen předpoklad o souvislosti sourozeneckého pořadí s výběrem profese. Jako reálná se na základě zjištěných výsledků jeví i možnost, že práce v pomáhajícím oboru může být pro některé ze studentů prostředkem kompenzace nízkého sebevědomí nebo naopak uspokojení mocenských ambicí, případně jsou k profesionálnímu pomáhání vedeni faktory souvisejícími se syndromem pomocníka. U našeho výběrového souboru se nepotvrdil předpoklad o významném vlivu negativní zkušenosti z rodinného prostředí a zkušenosti s parentifikací na výběr profese.

Bakalářská práce rozkryla množství témat, kterými by bylo zajímavé se zabývat hlouběji. Jako poutavé se jeví např. téma parentifikace v souvislosti s výběrem profese nebo detailnější explorace syndromu pomocníka u studentů pomáhajících profesí. Cíle práce stanovené na začátku jsem podle svého přesvědčení splnila.

9 LITERATURA

PUBLIKACE A TESTOVÉ MANUÁLY

- Anzenbacher, A. (2001). *Úvod do etiky*. 2. vyd. Praha: Academia
- Baštecká, B., Goldman, P. (2001) *Základy klinické psychologie*. Praha: Portál
- Bible svatá - Nový zákon. (1992). Praha: Česká biblická společnost
- Bouček, J. et al. (2003). *Obecná psychiatrie*. Olomouc: UP-Lékařská fakulta
- Čáp, J. (2001). *Psychologie pro učitele*. Praha: Portál
- Danzer, G. (2001). *Psychosomatika*. Praha: Portál
- Drapela, V.J. (2003). *Přehled teorií osobnosti*. 4. vyd. Praha: Portál
- Fischer, O., Milfait, R. a kol. (2008). *Etika pro sociální práci*. Praha: JABOK
- Guggenbühl-Craig, A. (2010). *Nebezpečí moci v pomáhajících profesích*. Praha: Portál
- Hartl, P., Hartlová H. (2000). *Psychologický slovník*. Praha: Portál
- Haškovcová, H.(2002) *Lékařská etika*. Praha: Galén
- Hawkins, P., Shohet, R. (2004). *Supervize v pomáhajících profesích*. Praha: Portál
- Heidbrink, H. (1997). *Psychologie morálního vývoje*. Praha: Portál
- Hewstone, M., Stroebe, W. (2006). *Sociální psychologie*. Praha: Portál
- Hrdý, L., Soukup, V.& Vodáková, A. (1994). *Sociální a kulturní antropologie. Sociologické pojmosloví*. Praha: SLON
- Hučín, J. (2001). *Hovory o psychoterapii. Péče o duši současného člověka*. Praha: Portál
- Janke, W., Erdmannová, G. *Strategie zvládání stresu - testová příručka*. Přel. a upr. Švancara, J. (2003). Praha: Testcentrum
- Kopřiva, K. (2006). *Lidský vztah jako součást profese*. Praha: Portál
- Kratochvíl, S. (2006) *Základy psychoterapie*. 5. aktual. vyd. Praha: Portál
- Křivohlavý, J. (2001). *Psychologie zdraví*. Praha: Portál
- Křivohlavý, J. (2006). *Psychologie smysluplnosti existence: otázky na vrcholu života*. Praha: Grada
- Leary. T. *Dotazník interpersonální diagnózy*. Přel a upr. Kožený, J., Ganický,P. (1976). Bratislava: Psychodiagnostika n.p.
- Leman, K. (1997). *Sourozenecké konstelace*. Praha: Portál
- Lucasová, E. S. *Logo test*. Přel. a upr. Balcar, K.(1992). Chrudim: Mach
- Matoušek, O.(2003). *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál
- Murphy, R.F. (1999). *Úvod do sociální a kulturní antropologie*. Praha: SLON
- Nakonečný, M. (2009). *Psychologie osobnosti*. 4. rozšíř. a přeprac. vydání. Praha: Academia

- Navrátil, P. (2001). *Teorie a metody sociální práce*. Brno: Zeman
- Parker, G., Tupling, H., Brown, L.B. (1979) *Parental Bonding Instrument*. Sydney: Black Dog Institute
- Plháková A. (2003). *Učebnice obecné psychologie*. Praha: Academia
- Prekop, J. (2004). *Empatie. Vcítění v každodenním životě*. Praha: Grada
- Reiterová, E. (2004). *Statistické metody pro studenty kombinovaného studia psychologie*. Olomouc: UP - Filozofická fakulta
- Schmidbauer, W. (2008). *Syndrom pomocníka*. Praha: Portál
- Schuler, H., Prochaska, : *Dotazník motivace k výkonu - LMI*. Přel. a upr. Hoskovcová S. (2003). Praha: Testcentrum
- Smékal, V. (2007). *Pozvání do psychologie osobnosti*. 2. opr. vydání. Brno: Barrister & Principal
- Svoboda, M. (2005). *Psychodiagnostika dospělých*. 3. vyd. Praha: Portál
- Šnýdrová, J. (2008). *Psychodiagnostika*. Praha: Grada
- Úlehla, I. (2009). *Umění pomáhat*. 3. vydání. Praha:SLON
- Vymětal, J. (2003). *Lékařská psychologie*. 3. vyd. Praha: Portál
- Výrost, J., Slaměník, I. (1998). *Aplikovaná sociální psychologie I*. Praha: Portál
- Yalom, I.D. (2004). *Chvála psychoterapie*. 2.vyd. Praha: Portál

ČLÁNKY

- Plháková, A., Reiterová E.(2010) *Rozdíly v pěti dimenzích osobnosti a sociální inteligenci mezi studenty exaktních a humanitních věd*. Československá psychologie. Vol. 54 (2), 147-159

INTERNETOVÉ ZDROJE

- Bilédi, K. (2005). *Characteristics of the Human Relationships of Students of Helping Professions*. Periodica Polytechnica Ser. Soc.Man. Sci. Vol 13 (1), 3-11[online] dostupný z WWW:< <http://search.ebscohost.com>> (12.5.2010)
- Buchbinder, E. (2007). *Being a Social Worker as an Existential Commitment: From Vulnerability to Meaningful Purpose*. The Humanistic Psychologist. Vol.35(2), 161-174 [online] dostupný z WWW:< <http://search.ebscohost.com>> (14.6.2010)

Chase, N.D.(1999). *Burdened Children. Theory, Research, and Treatment of Parentification*. London: Sage Publications [online] dostupný z WWW:< <http://books.google.cz>> (14.7.2010)

Di Caccavo, A. (2002). *Investigating individual's motivation to become counselling psychologists: The influence of early caretaking roles within the family*. Psychology and Psychotherapy: Theory, Research and Practice. Vol. 75, 463-472 [online] dostupný z WWW:< <http://search.ebscohost.com>> (19.6.2010)

Farber, B.A. et al. (2005). *Choosing Psychotherapy as a Career: Why Did We Cross That Road?*. Journal of Clinical Psychology /In Session. Vol. 61(8), 1009-1031 [online] dostupný z WWW: :< <http://search.ebscohost.com>> (30.3.2009)

Fendrichová B. (2009). *Prosociální rysy u pracovníků pomáhajících profesí*. Diplomová práce. JU České Budějovice - Zdravotně-sociální fakulta. [online] dostupný z WWW:< http://theses.cz/id/4n9v70/downloadPraceContent_adipIdno_14752> (12.7.2010)

Gibbons, J. et al. (2007). *Using Personal Quality Assessment for Selection of Social Work Students*. Australian Social Work. Vol. 60 (2), 210-221 [online] dostupný z WWW:< <http://search.ebscohost.com>> (19.6.2010)

Jurkovic, G. J. (1997). *Lost Childhoods: The Plight of the Parentified Child*. New York: Psychology Press. [online] dostupný z WWW:< <http://books.google.cz> (23.6.2010)

Mlčák, Z., Zášková, H. (2006). *Analýza vztahu mezi prosociálními tendencemi, empatií a pětifaktorovým modelem osobnosti u studentek pomáhajících oborů*. Kontakt. Vol. 2, str. 1-14[online]dostupný z WWW:<http://conferences.jcu.cz/affiliation2006/Articles/mlcak/at_download/finalversion> (12.7.2010)

Nikcević, A.V., Kramolisova-Advani, J., Spada, M.M. (2007). *Early Childhood Experiences and Current Emotional Distress: What Do They Tell Us About Aspiring Psychologists?*. The Journal of Psychology. Vol 14 (1), 25-34 [online] dostupný z WWW:< <http://search.ebscohost.com>> (13.3.2009)

Říčan, P. (n.d.) *Kdo chce pomáhat druhým, měl by rozumět sám sobě*. [online] dostupný z WWW:< <http://www.dobromysl.cz/scripts/detail.php?id=429>> (14.7.2010)

Schuyt, T.N.M. (2004). *The Magnetism of Power in Helping Relationships. Professional Attitude and Asymmetry*. Social Work & Society. Vol. 2 (1), 39-53 [online] dostupný z WWW:< <http://search.ebscohost.com>> (14.6.2010)

10 Seznam grafů

Graf č.1 - Sebeuposouzení u VS A a VS B

Graf č.2 - Porovnání četností v subtestech SVF pro VS A a VS B

Graf č.3 - Rozložení četností v oktantech ICL pro VS A a VS B

Graf č.4 - Porovnání četností v dimenzích LMI pro VS A a VS B

11 Seznam tabulek

Tab.č. 1 - volba obecných vlastností důležitých pro práci v pomáhajících profesích

Tab.č. 2 - Osobnostní vlastnosti vhodné pro sociální práci (sebeuposouzení)

Tab.č. 3 - výsledky VSA v jednotlivých subtestech SVF 78

Tab.č. 4- součet procentuálních poměrů v POZ u VSA - kategorie průměr a nadprůměr

Tab.č. 5- výsledky VS B v jednotlivých subtestech SVF 78

Tab.č. 6 - součet procentuálních poměrů v POZ u VS B - kategorie průměr a nadprůměr

Tab.č. 7 - zobrazení rozložení četností a procentuálních poměrů v dimenzích interpersonálního chování ICL pro VS A

Tab.č. 8 - rozložení těžišť osobnosti v oktantech ICL pro VS A

Tab.č. 9 - zobrazení rozložení četností a procentuálních poměrů v dimenzích interpersonálního chování ICL pro VS B

Tab.č.10 - rozložení těžišť osobnosti v oktantech ICL pro VS B

Tab.č.11 - rozložení četností a procentuálních poměrů v dimenzích LMI pro VS A

Tab.č.12 - rozložení četností a procentuálních poměrů v dimenzích LMI pro VS B

Tab.č.13 - Přesvědčení o volbě sociální práce jako vhodné profese u VS A a VS B

Tab.č.14 - motivy pro volbu sociální práce uváděné studenty VS A a VS B

Tab.č.15 - typ rodičovské vazby vnímaný studenty VS A

Tab.č.16 - typ rodičovské vazby vnímaný studenty VS B

Tab.č.16 - četnosti VS A a VS B v jednotlivých kvartilech Logo testu

Tab.č.18 - porovnání výsledků VS A a VS B v Logo testu s populačním průměrem

Tab.č. 19 - výskyt parentifikačních faktorů v souvislosti s hodnotami NO u VS A

Tab.č. 20 - simultánní výskyt faktorů souvisejících s parentifikací u studentů s hodnotami v NO ve VS A

Tab.č. 21 - výskyt parentifikačních faktorů v souvislosti s hodnotami NO ve VS B

Tab.č. 22 - simultánní výskyt faktorů souvisejících s parentifikací u studentů s hodnotami v NO ve VS B

Tab.č. 23 - rozložení znaků souvisejících se syndromem pomocníka u studentů VS A

Tab.č. 24 - rozložení znaků souvisejících se syndromem pomocníka u studentů VS B

Tab.č. 25 - rozložení faktorů souvisejících s uspokojováním potřeby moci ve VS A

Tab.č. 26 - rozložení faktorů souvisejících s uspokojováním potřeby moci ve VS B

12 Seznam příloh

Příloha č. 1 - Zadání bakalářské práce

Příloha č. 2 - Abstrakt bakalářské práce v českém jazyce

Příloha č. 3 - Abstrakt bakalářské práce v anglickém jazyce

Příloha č. 4 - Tabulky identifikačních údajů VS A a VS B

Příloha č. 5 - Tabulky četností a statistické výpočty

Příloha č. 6 - Porovnání výsledků souborů VS A a VS B

Příloha č. 7 - Formulář testu PBI

PODKLAD PRO ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

PŘEDKLÁDÁ:	ADRESA:	OSOBNÍ ČÍSLO:
BERANOVÁ Lenka, Mgr.	Na Štěpnici 1270; Ústí nad Orlicí	I07127

NÁZEV TÉMATU ČESKY:

Osobnostní předpoklady a motivace pro výkon pomáhajících profesí

NÁZEV TÉMATU ANGLICKY:

Personality Preconditions and Motivation for Work in Helping Professions

VEDOUCÍ PRÁCE:

PhDr. Eleonora Smékalová, Ph.D. - PCH

ZÁSADY PRO VYPRACOVÁNÍ:

1. Studium literatury z oblasti pracovní, pedagogické, sociální a klinické psychologie (zaměření na podmínky práce pomáhajících profesí, obsahy a průběh získávání kvalifikace těchto pracovníků, předpoklady pro tuto práci, motivace, potřebné schopnosti a vlastnosti)
2. Zpracování osnovy teoretické části práce – vyjít z teorií zaměřených na pomáhající profese, vybrat vhodný základ pro následující praktickou část práce
3. Zpracování projektu výzkumu - formulování výzkumných cílů, výběr zkoumaných osob, výběr výzkumných metod.
4. Průběžné zpracovávání teoretické části práce – doplnění dle výzkumného zaměření a dílčích výstupů z výzkumu.
5. Realizace výzkumného šetření dle zpracovaného projektu získání a analýza dat), písemné zpracování praktické části práce.
6. Diskuse, přínosy práce

SEZNAM DOPORUČENÉ LITERATURY:

HAŠKOVCOVÁ, H. Lékařská etika. Praha: Galén, 2002
KOPŘIVA, K. Lidský vztah jako součást profese. Praha: Portál, 2006
MATOUŠEK, O. Metody a řízení sociální práce. Praha: Portál, 2003
NAVRÁTIL, P. Teorie a metody sociální práce. Brno: Zeman, 2001
SCHMIDBAUER, W. Psychická úskalí pomáhajících profesí. Praha: Portál, 2008
ÚLEHLA, I. Umění pomáhat. Praha: SLON, 2005

PODPIS
STUDENTA:

DATUM:

**PODPIS
VEDOUcíHO
PRÁCE:**

DATUM:

Univerzita Palackého v Olomouci - Filozofická fakulta

ABSTRAKT BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Název práce: Osobnostní předpoklady a motivace pro výkon pomáhajících profesí

Datum zadání: 30.3.2009

Datum odevzdání: 30.11.2010

Vysoká škola, fakulta: Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta

Katedra: Psychologie

Autor práce: Mgr. Lenka Beranová

Vedoucí práce: PhDr. Eleonora Smékalová, Ph.D.

Oponent práce:

Abstrakt: Tato bakalářská práce se zabývá osobnostními předpoklady potřebnými pro výkon pomáhajících profesí a zmapováním motivů vedoucích k práci v této oblasti. Cílem teoretické části je podat stručný přehled vlastností, kterými by se měli pomáhající profesionálové vyznačovat a shrnout motivační faktory, které mohou hrát roli při volbě jejich povolání. Cílem praktické části je zjistit, nakolik se teoretické požadavky a poznatky shodují se skutečností prostřednictvím kvantitativního výzkumu provedeného s výběrovým souborem studentů sociální práce.

Klíčová slova: pomáhající profese, pomáhající profesionál, osobnostní vlastnosti, vědomá motivace, skrytá motivace

Rozsah: 84 stran (bez příloh)

Počet příloh: 7

Palacký University in Olomouc – Faculty of Philosophy

ABSTRACT OF BACHELOR'S THESIS

Title of the thesis: Personality Preconditions and Motivation for Work in Helping Professions

Opening date: March 30, 2009

Submission date: November 30, 2010

University, Faculty: Palacký University in Olomouc – Faculty of Philosophy

Department: Psychology

Author: Mgr. Lenka Beranová

Supervisor: PhDr. Eleonora Smékalová, Ph.D.

Opponent:

Abstract: The bachelor's thesis deals with the personality preconditions required for work in helping professions and mapping the motives leading to occupation in this field. The theoretical part aims at giving a concise summary of ideal personal qualities of a helping professional and summing up motivation factors playing role in the choice of helping profession. The practical part is focused on finding out how much these theoretical demands and knowledge are met in practise by means of quantitative research survey carried out with a selected group of social work students.

Key words: helping profession, helping professional, personal qualities , conscious motivation, hidden motivation

Pages: 84 (without annexes)

Annexes: 7

Příloha č. 4 - Identifikační údaje výběrových souborů VS A a VS B

VSA

Věk	četnosti	%
19	41	55,41
20	24	32,43
21	7	9,46
22	2	2,70
Σ	74	100

Průměrný věk ve výzkumném souboru A (VSA) - studijní skupině 1- je **19,6** let.

vyznání	četnost	%
věřící	13	17,57
bez vyznání	61	82,43
Σ	74	100,00

RODIČE	četnost	%
žijí spolu	46	62,16
rozvedeni	20	27,03
úmrtí - otec	4	5,41
úmrtí - matka	1	1,35
jiná situace	3	4,05
Σ	74	100,00

Zdravotní stav rodiny	matka	%	otec	%	sourozenci	%
zdraví	65	89,04	61	87,14	58	82,86
dlouhodob./chron.nemocnění	3	4,11	5	7,14	8	11,43
těl./smysl./jiný handicap	5	6,85	4	5,71	4	5,71
Σ	73	100,00	70	100,00	70	100,00

Počet sourozenců	četnosti	%
0	4	5,41
1	46	62,16
2	15	20,27
3	7	9,46
4	1	1,35
5+	1	1,35
Σ	74	100,00

Pohlaví	četnosti	%
ženy	70	94,6
muži	4	5,4
Σ	74	100,0

Sourozenecké pořadí	četnosti	%
1.	40	57,1
2.	3	4,3
nejmladší	27	38,6
Σ	70	100

VS B

Věk	Abs. četnosti	%
20	29	60,42
21	11	22,92
22	5	10,42
23	2	4,17
25	1	2,08
Σ	48	100

prům. věk 20,7

Pohlaví	Abs. četnosti	%
ženy	43	89,58
muži	5	10,42
Σ	48	100

RODIČE	Abs. četnosti	%
žijí spolu	30	62,50
rozvedeni	9	18,75
úmrť - otec	6	12,50
úmrť - matka	1	2,08
jiná situace	2	4,17
Σ	48	100

Vztah k náboženství	Abs. četnosti	%
bez víry	44	91,67
věřící	4	8,33
Σ	48	100,00

Zdravotní stav rodiny	matka	%	otec	%	sourozenci	%
zdraví	36	76,60	41	97,62	41	87,23
dlouhodobé/chronické onemocnění	9	19,15	0	0,00	2	4,26
tělesný/smyslový/jiný handicap	2	4,26	1	2,38	4	8,51
Σ	47	100,00	42	100,00	47	100,00

Počet sourozenců	Absol. četnosti	%
0	1	2,08
1	36	75,00
2	6	12,50
3	3	6,25
4	0	0,00
5+	2	4,17
Σ	48	100,00
Σ sourozenců	69	

Sourozenecké pořadí	Absol. četnosti	%
jedináčci	1	2,08
1.	22	45,83
2.	2	4,17
4.	1	2,08
nejmladší	22	45,83
Σ	48	100,00

Příloha č. 5 - tabulky četností a popisná statistika

Tab.č.1 - ideální vlastnosti pomáhajících očima VS A a VS B

	Abs. četnost VS A	% VS A	Abs. četnost VS B	% VS B
asertivita	4	5,4	0	0
citlivost	4	5,4	0	0
cílevědomost	1	1,4	1	2,08
čestnost	0	0,0	1	2,08
diskrétnost	10	13,5	4	8,33
důslednost	4	5,4	3	6,3
důvěryhodnost	3	4,1	0	0,0
empatie	17	23,0	35	72,9
flexibilita	1	1,4	1	2,1
komunikativnost	23	31,1	15	31,3
lásky k lidem	11	14,9	0	0,0
laskavost	19	25,7	8	16,7
loajalita	2	2,7	2	4,2
nadhled	0	0,0	1	2,1
nezneužívání moci	0	0,0	1	2,1
obětavost	4	5,4	2	4,2
objektivita	1	1,4	1	2,1
odbornost	2	2,7	5	10,4
odolnost vůči stresu	0	0,0	1	2,1
odpovědnost	2	2,7	5	10,4
ohleduplnost	5	6,8	5	10,4
optimismus	2	2,7	0	0
podpora klienta	1	1,4	1	2,08
porozumění	9	12,2	5	10,42
pracovitost	1	1,4	1	2,08
rozhodnost	1	1,4	1	2,08
rozumnost	1	1,4	0	0,00
sebedůvěra	1	1,4	1	2,08
sebereflexe	0	0,0	1	2,08
schopnost poradit	2	2,7	1	2,08
smysl pro spravedlnost	5	6,8	0	0,00
soucit	1	1,4	0	0
spolehlivost	17	23,0	9	18,8
společenskost	0	0,0	3	6,3
tolerance	5	6,8	10	20,8
trpělivost	14	18,9	9	18,8
úcta k lidem	1	1,4	0	0,0
udržení hranic	0	0,0	2	4,2
umění naslouchat	23	31,1	7	14,6
umění efektivního řešení problémů	4	5,4	0	0,0
umění vyjednávat	0	0,0	1	2,1
upřímnost	2	2,7	2	4,2
vnímavost	8	10,8	2	4,2
vstřícnost	42	56,8	17	35,4
vyrovnanost	4	5,4	6	12,5
vytrvalost	0	0,0	2	4,2

Tab.č. 2 - Sebeposouzení z hlediska vlastností vhodných pro práci v pomáhající profesi u obou výběrových souborů

Vlastnost	Abs. Četnost VS A	%	Abs. Četnost VS B	%
altruismus	1	1,4	0	0
asertivita	1	1,4	1	2,08
challenge	2	2,7	0	0
cílevědomost	1	1,4	0	0
citlivost	1	1,4	0	0
diskrétnost	3	4,1	1	2,1
důslednost	4	5,4	1	2,1
důvěryhodnost	1	1,4	2	4,2
empatie	17	23,0	22	45,8
flexibilita	1	1,4	0	0
komunikativnost	13	17,6	5	10,4
kreativita	1	1,4	1	2,1
laskavý	9	12,2	0	0
loajalita	1	1,4	0	0
nadhled	0	0,0	1	2,08
nadšení pro práci	1	1,4	0	0,00
nenáročnost	0	0,0	1	2,08
nestrannost	0	0,0	1	2,08
obětavost	5	6,8	2	4,17
objektivita	1	1,4	0	0
odpovědnost	0	0,0	3	6,25
odstup	0	0,0	1	2,1
ohleduplnost	6	8,1	3	6,3
opatrnost	0	0,0	1	2,1
optimismus	2	2,7	2	4,2
otevřenost	0	0,0	2	4,2
pochopení	9	12,2	6	12,5
profesionalita	2	2,7	0	0,0
přirozenost	2	2,7	0	0,0
přátelskost	19	25,7	9	18,8
ráznost	0	0,0	1	2,1
rozhodnost	0	0,0	1	2,1
sebereflexe	0	0,0	1	2,1
smysl pro spravedlnost	3	4,1	0	0
spolehlivost	16	21,6	6	12,5
tolerance	2	2,7	11	22,9
trpělivost	7	9,5	11	22,9
umění naslouchat	24	32,4	13	27,1
umění poradit	3	4,1	1	2,1
upřímnost	5	6,8	1	2,1
vnímavost	7	9,5	2	4,2
vstřícnost	32	43,2	18	37,5
vyrovnanost	2	2,7	3	6,3
vytrvalost	0	0,0	1	2,1

Tab.č. 3 - Absol. četnosti a procentuální poměr v kategoriích POZ - VS A

SVF	Abs. četnost prům.	Prům.%	Abs. četnost nadprům.	%	Souč. prům a nadprům.%
POZ 1	49	66,2	17	23,0	89,2
POZ 2	45	60,8	27	36,5	97,3
POZ 3	49	66,2	9	12,2	78,4

Tab.č. 4 - výsledky v subtestech NEG - VS A

SVF	subtest	Abs. četnost - podprům.	podprům. %	Abs. četnost - prům.	% prům.	Abs. četnost - nadprům.	%nadprům.
NEG	úniková tendence	2	2,7	48	64,9	24	32,4
	perseverace	16	21,6	46	62,2	12	16,2
	rezignace	7	9,5	53	71,6	14	18,9
	sebeobviňování	5	6,8	50	67,6	19	25,7

Tab.č.5 - statistické ověření předpokladu č. 1 pro VS A

SVF		Abs. četnost - prům. hodnoty	Abs. četnost - nadprům. hodnoty	Σ prům. a nadprům. četností	O _i	O _i -E _i	(O _i -E _i) ²	(O _i -E _i) ² /E _i
POZ 1	podhodnocení	56	11	67	62	-5	25	0,4
	odmítání viny	49	14	63	62	-1	1	0,0
POZ 2	odklon	36	26	62	62	0	0	0,0
	náhradní uspokojení	43	29	72	62	-10	100	1,4
POZ 3	kontrola situace	50	8	58	62	4	16	0,3
	kontrola reakcí	54	8	62	62	0	0	0,0
	pozitivní sebeinstrukce	48	7	55	62	7	49	0,9
***	potřeba sociální opory	46	20	66	62	-4	16	0,2
	vyhýbání se	45	27	72	62	-10	100	1,4

4,6

$$\chi^2 = 4,6$$

$$\chi^2_{0,05}(8) = 15,5$$

$\chi^2 < \chi^2_{0,05}(8)$ - není signifikantní rozdíl mezi empirickými a očekávanými četnostmi, předpoklad č. 1 byl potvrzen na hladině významnosti $\alpha=0,05$

Tab.č. 6- Absol. četnosti a procentuální poměr v kategoriích POZ - VS B

SVF	Abs. četnost - podprům. hodnoty	%	Absol. četnost- prům. hodnoty	%	Absol. četnost - nadprům. hodnoty	%	součet procent. hodnot prům. a nadprům.
POZ 1	4	8,3	32	66,7	12	25	91,7
POZ 2	2	4,2	26	54,2	20	41,7	95,8
POZ 3	7	14,6	37	77,1	4	8,3	85,4

Tab.č.7 - statistické ověření předpokladu č. 1 pro VS B

SVF		Abs. četnost - prům. hodnoty	Abs. četnost - nadprům. hodnoty	Ei	Oi	Oi-Ei	(Oi-Ei) ²	(Oi-Ei) ² /Ei
POZ 1	podhodnocení	31	11	42	40	-2	4	0,10
	odmítání viny	32	9	41	40	-1	1	0,02
POZ 2	odklon	34	12	46	40	-6	36	0,78
	náhradní uspokojení	28	19	47	40	-7	49	1,04
POZ 3	kontrola situace	30	4	34	40	6	36	1,06
	kontrola reakcí	40	2	42	40	-2	4	0,10
	pozitivní sebeinstrukce	29	2	31	40	9	81	2,61

5,71

$$\chi^2 = 5,71$$

$$\chi^2_{0,05}(6) = 12,6$$

$\chi^2 < \chi^2_{0,05}(6)$ - není signifikantní rozdíl mezi empirickými a očekávanými četnostmi,
H1 byla potvrzena na hladině významnosti $\alpha=0,05$

Tab.č.8 - Statistické ověření předpokladu č. 3 pro VS A

LMI dimenze	Abs. četnosti - prům.	Abs. četnosti - nadprům.	Ei - Σ abs. četností prům. +nadprům.	Oi	Oi-Ei	(Oi-Ei) ²	(Oi-Ei) ² /Ei
vytrvalost (VY)	15	7	22	62	40	1600	72,7
dominance (DO)	23	4	27	62	35	1225	45,4
angažovanost (AN)	27	8	35	62	27	1225	35,0
důvěra v úspěch (DU)	12	8	20	62	42	1764	88,2
flexibilita (FX)	16	5	21	62	41	1681	80,0
flow (FL)	24	14	38	62	24	576	15,2
nebojácnost (NE)	14	5	19	62	43	1849	97,3
internalita (IN)	13	6	19	62	43	1849	97,3
kompenzační úsilí (KU)	16	14	30	62	32	1024	34,1
hrdost na výkon (HV)	20	16	36	62	26	676	18,8
ochota učit se (OU)	1	8	9	62	53	2809	312,1
preference obtížnosti (PO)	27	7	34	62	28	784	23,1
samostatnost (SA)	17	8	25	62	37	1369	54,8
sebekontrola (SK)	14	9	23	62	39	1521	66,1
orientace na status	42	9	51	62	11	121	2,4
soutěživost (SO)	24	16	40	62	22	484	12,1
cílevědomost (CV)	35	2	37	62	25	625	16,9

1071,5

$$\chi^2 = 1071,5$$

$$\chi^2_{0,05}(16) = 26,3$$

$\chi^2 > \chi^2_{0,05}(16)$ - existuje signifikantní rozdíl mezi empirickými a očekávanými četnostmi,

předpoklad 3. nebyl potvrzen na hladině významnosti $\alpha=0,05$

Tab.č.9 - Statistické ověření předpokladu č. 3 pro VS B

LMI dimenze	Abs. četnosti - prům.	Abs. četnosti - nadprům.	Ei - Σ abs. četností prům. +nadprům.	Oi	Oi-Ei	(Oi-Ei) ²	(Oi-Ei) ² /Ei
vytrvalost (VY)	15	5	20	40	20	400	20,00
dominance (DO)	12	9	21	40	19	361	17,19
angažovanost (AN)	12	5	17	40	23	529	31,12
důvěra v úspěch (DU)	7	5	12	40	28	784	65,33
flexibilita (FX)	11	5	16	40	24	576	36,00
flow (FL)	13	7	20	40	20	400	20,00
nebojácnost (NE)	11	6	17	40	23	529	31,12
internalita (IN)	14	12	26	40	14	196	7,54
kompensační úsilí (KU)	13	8	21	40	19	361	17,19
hrdost na výkon (HV)	15	9	24	40	16	256	10,67
ochota učit se (OU)	4	1	5	40	35	1225	245,00
preferenze obtížnosti (PO)	13	6	19	40	21	441	23,21
samostatnost (SA)	8	5	13	40	27	729	56,08
sebekontrola (SK)	13	5	18	40	22	484	26,89
orientace na status	20	10	30	40	10	100	3,33
soutěživost (SO)	15	8	23	40	17	289	12,57
cílevědomost (CV)	17	3	20	40	20	400	20,00

643,23

$$\chi^2=643,23$$

$$\chi^2_{0,05(16)}=26,3$$

$\chi^2 > \chi^2_{0,05(16)}$ - existuje signifikantní rozdíl mezi empirickými a očekávanými četnostmi,
předpoklad č. 3 nebyl potvrzen na hladině významnosti $\alpha=0,05$

Příloha č. 6 - Porovnání výsledků souborů VS A a VS B

Tab. č. 1 - Porovnání výběru vlastností důležitých pro VSA a VSB (K-S test)

Vlastnost	VSA	VSB	VSA/n1	VSB/n2	FVSA	FVSB	FVSA-FVSB
vstřícnost	42	17	0,57	0,35	0,57	0,35	0,22
umění naslouchat	23	7	0,31	0,15	0,88	0,5	0,38
komunikativnost	23	17	0,31	0,35	1,19	0,85	0,34
laskavost	19	8	0,26	0,17	1,45	1,02	0,43
empatie	17	35	0,23	0,73	1,75	1,75	0
spolehlivost	17	9	0,23	0,19	1,98	1,94	0,04
tolerance	5	10	0,07	0,21	2,05	2,17	0,12

$D = \max |FVS A - FVS B| = 0,43$

$D\alpha(n1,n2) = 1,63\sqrt{(n1+n2)/(n1n2)} = 0,30$ $D > D\alpha$

Mezi soubory VS A a VS B je signifikantní rozdíl v četnostech vybraných odpovědí

Tab. č. 2 - sebeposouzení z hlediska vlastností vhodných pro pomáhající profese: porovnání VS A a VS B (K-S test)

Vlastnost	VSA	VSB	VSA/n1	VSB/n2	FVSA	FVSB	FVSA-FVSB
empatie	17	22	0,23	0,46	0,23	0,46	0,23
přátelskost	19	9	0,26	0,19	0,49	0,65	0,16
spolehlivost	16	6	0,22	0,13	0,71	0,78	0,07
tolerance	2	11	0,03	0,23	0,74	1,01	0,27
trpělivost	7	11	0,09	0,23	0,83	1,24	0,41
umění naslouchat	24	13	0,32	0,27	1,15	1,51	0,36
vstřícnost	32	18	0,43	0,38	1,58	1,89	0,31

$D = \max |FVS A - FVS B| = 0,41$

$D\alpha(n1,n2) = 0,30$ $D > D\alpha$

Mezi soubory VS A a VS B je signifikantní rozdíl v četnostech vybraných odpovědí

Tab. č. 3 - porovnání VS A a VS B v kategorii průměr a nadprůměr v SVF

SVF	subtest	VSA	VSB	VSA/n1	VSB/n2	FVSA	FVSB	FVSA-FVSB
POZ 1	podhodnocení	67	42	0,91	0,88	0,91	0,88	0,03
	odmítání viny	63	41	0,85	0,85	1,76	1,73	0,02
POZ 2	odklon	62	46	0,84	0,96	2,6	2,69	-0,09
	náhradní uspokojení	72	47	0,97	0,98	3,57	3,67	-0,10
POZ 3	kontrola situace	58	34	0,78	0,71	4,35	4,38	-0,03
	kontrola reakcí	62	42	0,84	0,88	5,19	5,26	-0,06
	pozitivní sebeinstrukce	55	31	0,74	0,65	5,93	5,90	0,03
III	potřeba sociální opory	66	43	0,89	0,90	6,82	6,80	0,02
	vyhýbání se	72	45	0,97	0,94	7,79	7,73	0,06
NEG	úniková tendence	72	45	0,97	0,94	8,77	8,67	0,09
	perseverace	58	34	0,78	0,71	9,55	9,38	0,17
	rezignace	67	42	0,91	0,88	10,46	10,26	0,20
	sebeobviňování	69	37	0,93	0,77	11,39	11,03	0,36

$D = \max |FVS A - FVS B| = 0,36$

$D\alpha(n1,n2) = 0,25$

pro $\alpha = 0,05$ platí $D > D\alpha$

Mezi soubory VS A a VS B je signifikantní rozdíl v četnostech v subtestech SVF.

Tab. č. 4 - Rozložení četností těžišť osobnosti v oktantech ICL u VS A a VS B

Oktant	adaptace/maladaptace	VSA	VS B	VSA/n1	VS B/n2	FVSA	FVSB	FVSA-FVSB
AP	1. dominance	6	3	0,08	0,06	0,08	0,06	0,02
	2. autokracie	0	0	0,00	0,00	0,08	0,06	0,02
BC	3. kompetice	4	3	0,06	0,06	0,14	0,12	0,01
	4. egocentrismus	2	0	0,03	0,00	0,16	0,12	0,04
DE	5. ráznost	3	4	0,04	0,08	0,21	0,21	0,00
	6. agresivita	0	1	0,00	0,02	0,21	0,23	-0,02
FG	7. kritičnost	5	2	0,07	0,04	0,27	0,27	0,01
	8. podezřívavost	0	0	0,00	0,00	0,27	0,27	0,01
HI	9. skromnost	5	3	0,07	0,06	0,34	0,33	0,01
	10. poníženost	2	1	0,03	0,02	0,37	0,35	0,02
JK	11. konformita	20	9	0,28	0,19	0,65	0,54	0,11
	12. hyperkonformita	4	2	0,06	0,04	0,71	0,58	0,12
LM	13. kooperace	9	11	0,13	0,23	0,83	0,81	0,02
	14. hyperafiliace	0	1	0,00	0,02	0,83	0,83	0,00
NO	15. odpovědnost	9	7	0,13	0,15	0,96	0,98	-0,02
	16. hyperprotektivita	3	1	0,04	0,02	1,00	1,00	0,00

$D = \max |FVS A - FVS B| = 0,12$

$D\alpha(n1, n2) = 0,25$

pro $\alpha = 0,05$ platí $D < D\alpha$

Mezi soubory VS A a VS B není signifikantní rozdíl v četnostech v oktanech ICL.

Tab. č. 5 - porovnání VS A a VS B po součtu četností v kategorii prům. a nadprům.

LMI dimenze	Ei - Σ abs. četností prům. + nadprům. VSA	Ei - Σ abs. četností prům. + nadprům. VS B	VSA/n1	VS B/n2	FVSA	FVSB	FVSA-FVSB
vytrvalost (VY)	22	20	0,30	0,42	0,3	0,42	-0,12
dominance (DO)	27	21	0,36	0,44	0,66	0,86	-0,19
angažovanost (AN)	35	17	0,47	0,35	1,14	1,21	-0,07
důvěra v úspěch (DU)	20	12	0,27	0,25	1,41	1,46	-0,05
flexibilita (FX)	21	16	0,28	0,33	1,69	1,80	-0,10
flow (FL)	38	20	0,51	0,42	2,21	2,21	-0,01
nebojácnost (NE)	19	17	0,26	0,35	2,46	2,57	-0,10
internalita (IN)	19	26	0,26	0,54	2,72	3,11	-0,39
kompensační úsilí (KU)	30	21	0,41	0,44	3,12	3,55	-0,42
hrdost na výkon (HV)	36	24	0,49	0,50	3,61	4,05	-0,43
ochota učit se (OU)	9	5	0,12	0,10	3,73	4,15	-0,42
preferance obtížnosti (PO)	34	19	0,46	0,40	4,19	4,55	-0,35
samostatnost (SA)	25	13	0,34	0,27	4,53	4,82	-0,29
sebekontrola (SK)	23	18	0,31	0,38	4,84	5,19	-0,35
orientace na status	51	30	0,69	0,63	5,53	5,82	-0,29
soutěživost (SO)	40	23	0,54	0,48	6,07	6,30	-0,22
cílevědomost (CV)	37	20	0,50	0,42	6,57	6,71	-0,14

0,43

$D = \max |FVS A - FVS B| = 0,43$

$D\alpha(n1, n2) = 0,25$

pro $\alpha = 0,05$ platí $D > D_{\alpha}$

Mezi soubory VS A a VS B je signifikantní rozdíl v četnostech v dimenzích LMI

Tab. č. 6 - porovnání četností u motivů pro volbu sociální práce jako profese u VS A a VS B

	VSA	VS B	VSA/n1	VS B/n2	FVSA	FVSB	FVSA-FVSB
pomoc lidem	36	34	0,49	0,71	0,49	0,71	-0,22
řešení cizích problémů	6	0	0,08	0,00	0,57	0,71	-0,14
neúspěch v přijímacím řízení na VŠ	7	0	0,09	0,00	0,67	0,71	-0,04
touha po vyšším vzdělání	8	6	0,11	0,13	0,77	0,84	-0,06
setkávání s novými lidmi	3	2	0,04	0,04	0,81	0,88	-0,06
vzor	6	1	0,08	0,02	0,90	0,90	0,00
touha naučit se komunikovat s lidmi	4	0	0,05	0,00	0,95	0,90	0,05
zajímavá práce	19	15	0,26	0,31	1,21	1,21	0,00
získání nových zkušeností	6	1	0,08	0,02	1,29	1,23	0,06
přání být prospěšný	3	0	0,04	0,00	1,33	1,23	0,10
osobní zkušenost s člověkem v obtížné situaci	2	2	0,03	0,04	1,35	1,27	0,08
sebepoznání	2	0	0,03	0,00	1,38	1,27	0,11
smysluplnost práce	2	0	0,03	0,00	1,41	1,27	0,14
zájem o některé předměty	1	2	0,01	0,04	1,42	1,31	0,11
náhoda	1	0	0,01	0,00	1,44	1,31	0,12
práce s lidmi se zřetelným handicapem	0	1	0,00	0,02	1,44	1,34	0,10
práce se sociálně vyloučenými skupinami	0	1	0,00	0,02	1,44	1,36	0,08
práce s dětmi	0	1	0,00	0,02	1,44	1,38	0,06
							0,22

$D = \max |FVS A - FVS B| = 0,22$

$D_{\alpha}(n1, n2) = 0,25$

pro $\alpha = 0,05$ platí $D < D_{\alpha}$

Tab. č.7 - četnosti dvojí negativní rodičovské vazby u VS A a VS B

typ rodič. vazby M-O	VS A	VS B
CH+CH	4	2
CH+NP	2	1
NP+CH	1	1
NP+NP	3	1
CH+ -	2	1
Σ	12	6
%	16,4	12,5

Tab.č. 8 - porovnání četností u VS A VS B v kvartilech Logo testu

Logo test	VS A	VS B	VSA/n1	VS B/n2	FVSA	FVSB	FVSA-FVSB
Q1	26	16	0,35	0,34	0,35	0,34	0,01
Q2+Q3	43	29	0,58	0,62	0,93	0,96	-0,03
Q4	0	1	0,00	0,02	0,93	0,98	-0,05
D9	5	0	0,07	0,00	1,00	0,98	0,02
D10	0	1	0,00	0,02	1,00	1,00	0,00

0,05

$D = \max |FVS A - FVS B| = 0,05$

$D_{\alpha}(n1, n2) = 0,25$

pro $\alpha = 0,05$ platí $D < D_{\alpha}$

Mezi soubory VS A a VS B není signifikantní rozdíl ve výsledcích Logo testu.

Tab.č.9 - výskyt DU (důvěra v úspěch) a PSI (pozitivní sebeinstrukce) u studentů s těžším osobnostním v JK a HI u obou výběrových souborů

JK - VSA	PSI +	%	PSI -	%
DU +	2	8,33		
DU -	6	25,00	16	66,67

JK- VS B	PSI +	%	PSI -	%
DU +	1	9,09		
DU -	4	36,36	6	54,55

HI - VSA	PSI +	%	PSI -	%
DU +	1	14,29	1	14,29
DU -	2	28,57	3	42,86

HI - VS B	PSI +	%	PSI -	%
DU +				
DU -	0		4	100

Příloha č. 7 - Parental Bonding Instrument - formulář

MATKA	zcela jistě	spíše ano	spíše ne	určitě ne
1. Nezvyšovala na mě hlas.				
2. Nepomáhala mi tolik, jak jsem potřeboval/a.				
3. Nechala mě dělat, co jsem chtěl/a.				
4. Byla vůči mně citově chladná.				
5. Rozuměla mým problémům a starostem.				
6. Byla láskyplná.				
7. Vedla mě k samostatným rozhodnutím				
8. Byla by nejradši, kdybych byl/a stále malým dítětem.				
9. Chtěla mít kontrolu nad vším, co jsem dělal/a.				
10. Nerespektovala mé soukromí.				
11. Ráda si se mnou o všem povídala.				
12. Často se na mně usmívala.				
13. Rozmazlovala mě.				
14. Nerozuměla mým potřebám a přáním.				
15. Mohl/a jsem rozhodovat sám/sama za sebe.				
16. Dávala mi najevo, že nejsem chtěným dítětem.				
17. Dokázala mě uklidnit, když mně něco rozčílilo.				
18. Moc si se mnou nepovídala.				
19. Chtěla, abych na ní byl/ byla závislý/závislá.				
20. Myslela si, že se bez ní neobejdu ani v maličkostech.				
21. Dávala mi tolik svobody, kolik jsem potřeboval/a.				
22. Mohl/a jsem chodit ven, kdy jsem chtěl/a.				
23. Příliš mě ochraňovala.				
24. Nechválila mě.				
25. Mohl/a jsem si oblékat, co jsem chtěl/a.				

OTEC	zcela jistě	spíše ano	spíše ne	určitě ne
1. Nezvyšoval na mě hlas.				
2. Nepomáhal mi tolik, jak jsem potřeboval/a.				
3. Nechal mě dělat, co jsem chtěl/a.				
4. Byl vůči mně citově chladný.				
5. Rozuměl mým problémům a starostem.				
6. Byl láskyplný.				
7. Vedl mě k samostatným rozhodnutím				
8. Byl by nejradši, kdybych byl/a stále malým dítětem.				
9. Chtěl mít kontrolu nad vším, co jsem dělal/a.				
10. Nerespektoval mé soukromí.				
11. Rád si se mnou o všem povídal.				
12. Často se na mně usmíval.				
13. Rozmazloval mě.				
14. Nerozuměl mým potřebám a přáním.				
15. Mohl/a jsem rozhodovat sám/sama za sebe.				
16. Dával mi najevo, že nejsem chtěným dítětem.				
17. Dokázal mě uklidnit, když mně něco rozčílilo.				
18. Moc si se mnou nepovídal.				
19. Chtěla, abych na něm byl/ byla závislý/závislá.				
20. Myslel si, že se bez něho neobejdu ani v maličkostech.				
21. Dával mi tolik svobody, kolik jsem potřeboval/a.				
22. Mohl/a jsem chodit ven, kdy jsem chtěl/a.				
23. Příliš mě ochraňoval.				
24. Nechválil mě.				
25. Mohl/a jsem si oblékat, co jsem chtěl/a.				

